

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 3

BEOGRAD 1934 GODINE

KNJIGA 2

XXI REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 28 FEBRUARA 1934 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

Dr. KOSTA KUMANUDI

POTPRETSEDNIK

Dr. AVDO HASANBEGOVIĆ

ŠEKRETAR

MILAN MRAVLJE

Prisutni g.g. Ministri: Pretsednik Ministarskog saveta Nikola T. Uzunović, Ministar bez portfelja dr. Albert Kramer, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj, Ministar bez portfelja dr. Hamdija Karamehmedović, Ministar bez portfelja dr. Dragutin Kojić, Ministar pravde Božidar Maksimović, Ministar bez portfelja dr. Budislav-Grgur Anđelinović, Ministar vojske i mornarice, armijski deneral Dragomir Ž. Stojanović, Ministar finansija dr. Milorad Đorđević, Ministar građevina i zastupnik Ministra poljoprivrede dr. Stjepan Srkulj, Ministar inostranih poslova Bogoljub Jevtić, Ministar unutrašnjih poslova Živojin Lazić i Ministar fizičkog vaspitanja naroda dr. Lavoslav Hanžek.

POČETAK U 8 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika XX redovnog sastanka.

Dnevni red: Produženje pretresa u načelu o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1934/35 godinu.

Govornici: Kosta Aleksić, Ferdo Šega, Ignjat Stefanović, Salih Baljić, Milovan Lazarević, Andra Stanić, Pretsednik Ministarskog saveta Nikola T. Uzunović, Dr. Mirko Došen, Albin Koman, Todor Tonić, Anton Cerer, Uroš Nedeljković, Josip Antunović, Milivoj Perić, dr. Stane Rape, Mihailo Živančević, Karlo Gajšek, Milorad Simić, Vitomir Davidović, Aleksandar-Taka Dodić, Aleksandar Jovanović, Dragutin Bugarski.

Претседник др. Коста Кумануди: Отварам XXI редовни састанак Народне скупштине. Изволите чути записник претходног састанка.

Секретар Милан Мравље прочита записник XX редовног састанка.

Претседник др. Коста Кумануди: Има ли примедба на записник? (Нема). Примедба нема, записник је примљен. Прелазимо на дневни ред. На дневном реду је продужење претреса предлога буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за 1934/35 годину.

Реч има народни посланик г. Коста Алексић.

Коста Алексић: Господа народни посланици, пред нама се налази буџет за 1934/35 годину од 10 милијарди, иако смо успели да буде смањено 30% од како је Народна скупштина почела рад, иако су господа из опозиције гласали за буџет од преко 13 милијарди, данас та господа критикују овај буџет који је знатно смањен; верујући у нашег мудрог вођу који је сада и Претседник Владе, иако је моћ народа слабија, ја се надам да ће он спровести штедњу.

Господа посланици, нама је неопходно потребна штедња и само штедња, те тако може само да се преброди ова светска криза, али ја се надам да ће наш вођа који је прави штедиша у сво-

joј кући, умети мудро спровести штедњу као Претседник Владе у нашој држави, само, господо, штедња може да почне одозго, а не одоздо као раније на практикантима, на дневничарима, званичницима и служителјима, већ са смањењем министарских портфеља, укидањем генералних директора и окружних инспектора, смањењем дневница г.г. министрима, сенаторима и посланицима, смањењем плата свима чиновницима преко 3000 динара, упрошћењем администрације, укидањем великих тантијема, хонорара, укидањем картела и смањењем додатака. Господо посланици, ја не могу да разумем, откуда постоји скупоћа, када су, господо, намирнице 300% јефтине него што су биле када су додаци предвиђени, а ево вам за то доказа: Данас је један кгр. белог хлеба 2 динара, 1 кгр. меса 6 дин., 1 кгр. масти 12 дин., једно јаје 40 пара, 1 кгр. пасуља 1 дин., 1 кгр. кромпира 1 дин., станови скромни 500 дин., а када су предвиђени додаци онда је било овако: 1 кгр. хлеба 8—10 дин., 1 кгр. меса 20—25 дин., 1 кгр. масти од 30—40 дин., а станови по 1500—2000 дин., па ево вам, господо, слика. Онда је народ своје производе продавао са 30% скупље, па је онда било у оптицају 10—15 милијарди динара и народ је све могао сносити, а данас, господо, тога нема и сада додаци не треба да постоје. Господо посланици, милијони се сваке године предвиђају на позоришта и онде где је непотребно, а како рече г. Министар просвете да има око 2000 празних школа и толико и учитеља без службе, ја мислим да је прече било поставити учитеље да не базају на улици беспослени, а и деца да не пређу школовање. Господо посланици, фабрика „Бате“ преплавила је нашу целу земљу, у свакој вароши и варошици има своје филијале а хиљаде занатлија немају хлеба, и о томе би требало повести рачуна.

Господо посланици, у Београду не видимо кризу, зашто? Зато што су већином чиновници и отуда се криза у Београду не осећа. Ја сам прошле године приликом буџетске дебате говорио а то и сада понављам, да је потребно да се изврши ревизија целокупног чиновништва, нарочито пензионера, па ко се нађе способан и млад и исправан за службу да се врати у службу, те да се тиме смањи буџет пензија. (Игњат Стефановић: Било би издатака на другој страни). Не би, господине Игњате Стефановићу. (Игњат Стефановић: Где ћеш толико чиновништво?). Господо, ми имамо школованих чиновника доста који имају своје имање, па нека иду и нека га раде!

Затим, господо, ја мислим да је крајње време да се где год су муж и жена у служби, жена одмах отпусти из службе, нека иде кући да буде домаћица. Затим, дознао сам да има по пет до шест лица из породице и сви су у државној служби, што треба одмах уклонити из службе па дати онима који гладују и немају службе. Овде би само биоскопи, апотеке, дрогерије и позоришта имали штету, али би правда била задовољена. У сваком министарству налази се на стотине молби за службу, и где год дођете, увек ћете добити одговор да нема кредита. Једино Министарство правде схватило је патриотску дужност и плату је смањило званичницима и дневничарима те је упослен већи број, који хлеба немају, па би требало да учине и остала министарства да смање

плате, да би могли више запослити. Баш ових дана један пензионер, који има пензију као инспектор и који је запослен, поред пензије, у Класној лутрији, у привредном друштву, дошао је овде и хвата народне посланике молећи их, да се тантијема у Класној лутрији не смањује.

Господо посланици, требало би забранити свима чиновницима и пензионерима, да могу на три до четири места примати хонораре на штету других, јер ми имамо масу школованих младих људи, који не могу да добију место за дневничаре, већ лутају беспослени и без срестава за живот. Па није чудо, што се чују протести са свију страна и противу Владе и противу нас посланика.

Господо посланици, вама је свима добро познато да наш чиновнички кадар није на оној висини на којој треба да је и да би требало извршити једну озбиљну редукацију у чиновништву. Ја сам се, господо, лично уверио да поједини чиновници губе по десетине хиљаде за ноћ на коцки, те се отуда дешавају и огромни дефицити по појединим надлештвима. Чиновника сваког треба престојно наградити, али га за сваку неправилност треба најстрожије казнити, па и из службе најурити.

Господо посланици, хоћу да се осврнем на Закон о раздужењу сељака. Ја сам био члан тога одбора и ја сам са г. Илијом Михајловићем предлагао, да се раздужење сељака може правилно решити једино помоћу државном, а то је да држава изда обвезнице и да се народ са обвезницама раздужи. (Витомир Видаковић: Инфлацијом!). И да је тако учињено, не би требали никакве друге законе донети ни за сељака, ни трговца, ни занатлију, па и овога пута, господо, тврдим, да се народ не може раздужити никаквим другим путем, једино када би могла да се поправи коњуكتура, а то је да би народ могао да продаје своје производе на бази, на којој се задужио, те да прода своју пшеницу по 400 динара, кукуруз по 300 динара, волове за осам до десет хиљада динара, овцу за 400 дин. ит.д., док међутим, када он данас продаје пшеницу по 60—80 дин., кукуруз од 30—50, пар волова за хиљаду динара, овцу за 40 дин., па одакле, господо, да се раздужи поред тога сељак, када је своје производе по горњим ценама продавао? А он је куповао шећер по 12 динара, кафу по 30 динара, а гас по 5 динара, палидрвце 1 динар, а данас, кад своје производе продаје 300% јефтине, шећер плаћа по 16 динара, кафу по 40 динара, гас по 7 динара и машину опет по 1 динар. Па, господо, погледајмо истини у очи, може ли ово овако да остане и може ли народ под оваким условима да плати дугове, да плати државни порезу, бановини и општини прирезу. Ја тврдим да не може, господо. Ми носимо грех на души, што до сада нисмо ма какву заштиту дали у вароши трговцима и занатлијама, јер смо и привременим Законом, уредбом, лишили их њињог права и нисмо их заштитили на другој страни, те тако сваког дана по нека фирма пада под стечај, а стечај за свког човека значи убиство. Крајње је време да се и ови људи заштите. Ја сам са њима увек, када смо говорили о томе, слушао ово: сваки је рад да плати свој дуг, али само тражи могућност у времену и сваки каже: не жалим имање, али жалим части

своје, камате су претеране, и ја сам са мојим пријатељем г. Илијом Михајловићем поднео једну претставку, у којој смо тражили да се камата смањи код Народне банке и Хипотекарне банке.

Господо посланици, хоћу да кажем нешто и о Народној банци. Иако се назива Народном банком, она није Народна банка, већ банка појединаца. Гро нашег народа, а то је сељак, не ужива кредит код Народне банке. Људима који раде, нарочито извозницима, који се боре да страну валуту унесу у земљу, скраћују кредит, а већини не дају, док, међутим, појединцима отписују милионе.

Ви сте чули да је наш уважени вођа странке и Претседник владе г. Узуновић изјавио, да жели да се донесе закон о корупцији. То је његова највећа врлина и ја се надам, да ћемо сви сложено као један бити зато, да се тај закон што пре донесе и када би он био извршен како треба, ја верујем да би са добивеним новцем од корупцијонаша био потпуно исплаћен дуг наше државе, јер је то највеће зло које нас мори од уједињења до данас.

Ја верујем, господо, да је вама тако исто познато као и мени, да су већином точиоци пића кажњени, што нису паушал платили на време, а то није отуда што нису хтели, већ што нису могли. Зато бих вас молио, Господине министре, да помогнете да се ти људи ослободе казне. Већина људи има који су кажњени за једног убијеног зеца по 1500 динара, иако је зец штеточина и зато бих вас молио, Господине министре, да ме помогнете, да се и ти људи ослободе од казне. (Министар финансија др. Милорад Ђорђевић: То се односи на Министра шума и рудника). Али Ви сте овде у име Краљевске владе, пошто г. Министар шума није овде.

Инвалидске породице и лични инвалиди нису примили поједини ни до данас онај остатак инвалиде, зато треба да се Влада постара и да нађе могућности да им то исплати, како не би морали да просе по улицама.

Господо посланици, ја се надам, да је вама познато да је од народа окружна команда за време ратова у претратној Србији узимала од појединаца волове, кола и коње и да поједини данас имају реверс на то, који су сачували, и ни до данас још то није исплаћено. Па када смо ми могли исплаћивати аграр по Босни и Херцеговини, зашто да се и ово не исплати овима, који су дали и последње волове, коње и кола. Ја мислим да је крајње време да се ово народу исплати, а господин Министар финансија, када је могао наћи могућности да се исплаћује аграр и да се приликом исплате врше злоупотребе и афере, може наћи могућности да се и ово исплати.

Господо посланици, вама је познато да је разрез порезе земљораднику вршен на бази када је пшеница била 400 динара, а кукуруз 300 динара, и та пореза и данас постоји, а земљорадник проовас 250 динара, пасуљ 800 динара, сено 100 динара, даје пшеницу по 60—80 динара, кукуруз од 40 до 60 динара, зоб по 30—40 динара и пасуљ по 100 динара, па молим вас реците ми, може ли земљорадник да плати порезу? Потребно је већ да му се пореза смањи као што је и цена његовом производу смањена.

Господо нардни посланици, хоћу да се освр-

нем на ову нашу опозицију, јер је она збиља наша а не народна, ова господа бирана су на једној листи са нама на идеологији од 6 јануара, и они су са нама заједно сарађивали више од годину дана (Драговић Милош: С тобом у друштву ићи, ти који не признајеш ову нову странку?!). Моје је мишљење и ја тврдим, да су ова господа отишли у опозицију из амбиције а не из идеје, они су мислили да се што пре докопају министарских фотела, па пошто су видели да многа њих јачих и пречих има пред њима, они су изабрали овај пут, али, господо, по мом мишљењу, они су пут погрешили, и тек сада њихове амбиције од министарских столица далеко су отишле. (Милош Драговић: Јаком иду Мара и сватови!).

Претседник др. Коста Кумануди: Ја ћу Вас казнити, г. Драговићу, понова Вас опомињем да се умирите!

Коста Алексић (наставља): Господа мисле да ће им помоћи, што на зборовима износе против Владе и против Скупштине, разне измишљотине, па се и овде у Скупштини са виком и добацавањем скоро сваком говорнику служе недостојним речима, да их чује публика и галерија, али треба да буду свесни, да и публика уме да цени њихово понашање. Господин др. Метикош и ја, када смо заједно ишли на збор у Љубљану, повели смо разговор односно раздужења сељака и ја сам у разговору изнео тешкоће сељака и варошанина, а он је седео до мене и онда је рекао, да ја демагогишем, а сада у своме говору вели, како је сељак у тешком положају. Ето, господо, какви су људи у опозицији. Мене једино теши што не видим од господо у опозицији ниједног сељака, који би преставао гро нашег народа, те тако никакве опасности нема од ове.

Господо, опозиција је држала збор у моме Ваљеву пре неколико дана и, господо, једино су нападали Владу и Скупштину, па је један господин напао мене лично говорећи народу ово: браћо, ваш посланик не ради ништа у Скупштини, већ продаје креч, нашта су му одговорили: па господо, то нама треба. Јест, господо, ја сам продавао креч, али не мој, већ мога сиротог народа, који нема хлеба, и тај народ пече камен, од кога производи креч, и за камен купује храну. Па, господо, реците ми има ли ту корупције?

Господо, у моме изборном срезу већина људи има који су покажњавани за горосечу. Ја бих молио Краљевску владу да се та казна анулира.

Господо, ја сам слушао, један говорник јуче је поменуо, како је ово седма Влада господина Узуновића. Али господин Узуновић није био амбициозан човек и није ломно руке да се одржи на влади што дуже, већ је увек давао оставку. У коалиционој влади када су савезници били неискрени, сећате ли се случаја г. Радића о избору за два члана за ратну штету? Онда је постојала кандидација владине већине и опозиције, у којој је био и пок. Радић, и баш тога вечера, сећам се добро, ми смо бирали. Господин Радић је казао г. Преки и наредио му да се гласа за кандидата опозиције. Г. Прека ми је причао ово. Ја сам онда казао: Господине Претседниче, знате ли Ви да смо ми у влади и не можемо то да радимо. — Ја наређујем и тако мора да буде. Шта сам мо-

gaо — ја сам послушао шефа и они су гласали у опозицију и опозиција је прошла на избору. Г. Узуновић, као парламентарца, као човек, дао је тада оставку. Ја сам отишао после и саопштио то Радићу. Када сам му то казао, он је рекао: Трчи, кажи му да повуче оставку. — Ја сам рекао: Господине Претседниче, ја то не могу. Ето, то је разлог, зашто је шест пута господин Узуновић долазио на владу. Ово су све речи г. Николе Преке, бившег министра, и он ће ово у у свако доба потврдити.

Господо, опозиција воли да се кити туђим перјем, као што је било и са сарајевском афером. Надлежни фактори открили су аферу, похватили кривце, а онда опозиција подноси интерпелације.

Верујући у нашег мудрог вођу, г. Претседника владе, који је штедиша у својој кући, да ће он брод с којим управља, провести и извести, иако буде наилазио на буре, без потреса, ја ћу гласати за буџет. (Одобравање и плескање).

Pretsednik dr. Kosta Kumanudi: Има рећ г. Ferdo Šega.

Ferdo Šega: Gospodo narodni poslanici, mi svi znamo i priznajemo da smo seljačka država i mi nećemo biti ništa drugo. No, kod izgrađivanja seljačke države ne smijemo ići predaleko, ne smemo da stvaramo opreke između sela i grada ili da sprečavamo razvitak gradova.

Nikada nisu interesi grada i sela bili tako usko povezani, kao što baš u zadnje vreme, jer su danas više nego ikada jedni upućeni na druge. Pre se suviše poljoprivrednih proizvoda izvezio u druge zemlje, a jednako i suvišak ljudi iseljavao se u druge krajeve. Danas je prestalo i jedno i drugo, jer sve zemlje ograničuju i onemogućavaju i useljivanje i uvoz iz tuđih zemalja. Danas naše selo u prvom redu živi od naših gradova, jer su ti gradovi najveći i najbolji potrošači poljoprivrednih proizvoda, a oni jedini danas primaju suvišak sa sela. Šteta je samo što imamo premalo pravih gradova i što ti gradovi imaju premalo stanovništva. Da imamo bar dva tri grada velika kao Budimpešta, Prag, Bukurešt i t. d., mi bi lako sami potrošili najveći deo suvišaka hrane, za koji sada moramo gotovo moljati inostranstvo da ga preuzme. Pokazalo se u ovoj krizi, da su joj najbolje odolevale one zemlje, koje imaju najpovoljniji razmer seoskog stanovništva, tako da su gradovi snabdevali selo sa svojim proizvodima i trošili proizvode sela. U tim zemljama privredna kriza nije uzela tako oštre oblike ni u gradu ni u selu, niti ima toliko nezaposlenih radnika, niti je seljak ostao bez novaca, niti je pala vrijednost zemlje, niti su propale banke. Kod nas nema te srećne srazmere između seoskog i gradskog stanovništva, mi još uvijek imamo previše seoskog a premalo gradskog pučanstva, i to je jedan od glavnih uzroka što je kriza kod nas zauzela preoštre oblike.

Gospodo, to nam mora biti nauk za budućnost. Iako smo seljačka država i baš zato što želimo dobro našem seljačkom bratu, mi moramo podupirati razvitak naših gradova, moramo gledati da budu i tako veliki i tako snažni, da mogu preuzeti i suvišak seoskog stanovništva i suvišak hrane koju proizvodi to stanovništvo.

Politiku jednostranog podupiranja sela i jednostranog zapostavljanja gradova, kakva je kod nas već više puta nastupila, a još češće zagovara, jeste

najnezgodnije što bismo mogli učiniti, i to baš zbog interesa samoga sela i bez obzira na to što su gradovi jedina prosvjetna središta, a danas i jedini izvori poreskih prihoda.

Ovako stanje kakvo je danas upravo davi naše gradove. Njima je istrgnuta iz ruku sva privredna pobuda, a njihova privredna delatnost je svedena na najmanje.

Eno, u Zagrebu gotovo nijeda industrija ne svršava svoje bilanse sa dobitkom, prihodi carinarnice pali su na najmanju meru, građevna djelatnost, od koje je u zadnje vrijeme živeo najveći deo stanovništva, spala je takode na najmanju meru. Neuposlensost raste iz dana u dan, a time pada i potrošačka snaga, što još više zaoštrava krizu i sela i grada. Kad već govorim o Zagrebu, onda mi je pred očima onaj moj rodni grad Zagreb, koji se temelji na sjajnoj prošlosti, a izgrađuje se na teškoj ali ponosnoj sadašnjosti za veliku budućnost u našoj velikoj Jugoslaviji.

Nije tek slučajno, da je ispod Bliznice, tog najvišeg vrha zagrebačke Gore Medvednice, nastao dolaskom hrvatskih plemena u ovu »Lijepu našu Domovinu« grad Zagreb, opkoljen u davnoj prošlosti sa čvrstim i jakim bedemima i utverdama, čiji su se ostaci sačuvali i do naših dana. Povijest Zagreba puna je krvavih i dugotrajnih upornih borbi slobodnih građana, koji su ljubomorno čuvali svoju slobodu i svoje pravice protiv nepovlasnog prisizanja nametljivih tuđinskih velikaša.

U redovima tog građanstva, tih majstora svih mogućih zanata i građanske inteligencije, gajila se uvijek visoka građanska svijest i tu se nalaze izvori snage i otpora, koji je uvijek građanstvo pokazivalo kad god je ma s koje strane poduzet pokušaj da se njegova sloboda i pravica okrnje. Tako se taj duh zajednice širio i to je građanstvo postalo s vremenom nosilac građanske svijesti i slobode velikog područja, koje je sve više smatralo Zagreb svojim središtem.

I tim putem postao je Zagreb glavnim gradom svih Hrvata, više slobodouman voljom, nego naročitim aktom. U Zagrebu se usredotočila sva duhovna snaga Hrvata na svim područjima prosvjetnog i političkog stremljenja. Tu su nastali svi pokreti, tu su nikle sve ideje, koje su postale vodilice Hrvata, tu je bilo središte svake borbe i svakog otpora, i u Zagrebu su slomljeni svi pokušaji, koji su išli na to, da se Zagreb i Hrvatska bilo ponijemče, bilo pomadare.

Danas kad sve to gledamo iz povjesne perspektive, moramo se sa čudenjem pitati, odakle tim našim sitnim i malim pretcima ta velika snaga, da su se mogli odoliti propagatorima germanizma i madarizacije. Ti su naši pretci imali u sebi snage, koje su bile jače od moćnika u Beču i Pešti. Imali su srca i duše i sačuvali sebe i potomstvo za veliki narodni preporod, veliku našu Kraljevinu Jugoslaviju.

Razumje se, da su u takvoj istorijskoj sredini oduševljeno primljene velike ideje francuske revolucije, koja je značila pobjedu građanske slobode i građanske savjesti, pobjedu ljudskih, a ne samo nacionalnih pravica, pobjedu jednakosti čovjeka, koja je duboko usadena u našoj širokoj sveslavenskoj duši, koja je uvijek živjela i živi u nama Jugoslovenima.

Ove je ideje prihvatilo ne samo građanstvo, nego i hrvatsko domaće narodno plemstvo, ono plemstvo

koje je uvijek ostalo sa narodom, koje je nekada i u svojim velebnim dvorevima znalo sačuvati svoju slovensku, svoju hrvatsku dušu i srce. Tu su naši Draškovići i Jelačići i mnogi drugi, koji su shvatili duh vremena i svoj historijski poziv i godine 1848 oslobodili hrvatskog seljaka iz feudalnog kmetstva.

U kmetским hrvatskim kućicama čuvala se uvijek narodna riječ i milozvučna narodna pjesma, narodna predaja i slikovita naroda šega. I uvođenjem hrvatskog seljaka u slobodu dobilo je građanstvo nove snage i svežu krv, koja je narodne redove ojačala u teškoj borbi za održanje.

Političke ideje francuske revolucije, slobodarske ideje napredne Engleske i buduća sveslavenska svijest svih slovenskih naroda, sve je to našlo jakog i trajnog odziva među Hrvatima i iz tih ideja ponikli su svi pokreti, koji su išli za tim, da se i Hrvati domognu svoje pune slobode. Za tim su išli naši ilirski ideolozi, koji su htjeli taj ideal oživjeti na širokoj osnovi ilirizma, kao u zajednici svih južnih Slovena, a to je bila i zavjetna misao velikog vladike Štrossmajera, kome se do sada ne nađe dostojni nasljednik, kada je svome narodu u Zagrebu podigao najviše zavode znanosti i umetnosti i već tada ih u svojoj dalekovidnosti prozvao jugoslovenskim. Taj isti ideal imao je najveći sin i osvjestitelj hrvatskog naroda, veliki učitelj i uzor mladosti Ante Starčević, kada je hteo ostvariti svoju Veliku Hrvatsku iz svih jugoslovenskih zemalja.

I jedni i drugi ojačali su i učvrstili nacionalnu svijest u građanskim redovima i spremali ih za novu i veliku borbu. A u seljačkim redovima oživio je tu svijest veliki propovjednik i prorok narodne seljačke duše, neumrlji mučenik Stjepan Radić.

Tako su se svi redovi spremali na veliko djelo narodnog ujedinjenja, da bude ostvaren san naših Iliraca i Štrossmajera, da bude oživotvorena Velika Hrvatska Ante Starčevića i da postane Radićev seljak potpuno slobodan, svoj na svome, sa seljačkom braćom čitave Jugoslavije.

Sve je to bila priprava za veliko djelo sadašnje Jugoslavije, koje moramo mi dovršiti i usavršiti. Sve je to bio, da se tako simbolički izrazim, čvrst ali surov kamen, kojega moramo mi isklesati do savršenstva. A u tom našem narodnom radu neka nas mudrost vodi, snaga jača, a lepota neka naše djelo krasi i savršenoj izgradnji te velelebne naše Kraljevine Jugoslavije.

Gospodo, Zagreb nosi kroz vjekove svoj ponosni i časn naslov kraljevski, slobodni i glavni grad Zagreb. Ova počast mu i pripada, jer tamo od tragedije na Gvozdu godine 1097, kada je poginuo posljednji Kralj naše krvi Petar Svačić Zagreb je u svojoj duši i srcu preko punih osam vjekova nosio ovu tužnu uspomenu i zavjet za oslobođenje. Iako takav ponosno je dočekao 29 listopada i 1. prosinac 1918, kada su oživotvorene hiljadugodišnje težnje našeg naroda svoju plemena u, za uvijek sjedinjenoj Kraljevini Jugoslaviji pod žezlom Prvog Kralja Petra Karadorđevića — Oslobođioca. U toj našoj Jugoslaviji ima Zagreb vršiti i dalje svoju historijsku misiju, on ima biti sjedište i uporište nacionalne svijesti u čeličnom okviru velike jugoslovenske misli. Sa tom svijesću treba da Zagreb bude ravan i jednak ostalim našim središtima i u Zagrebu mora se osjetiti i znati, da su svi Jugosloveni bez razlike plemena jednaki sudionici svih prava i svih dužnosti Velike Jugoslavije.

Zagreb mora biti stjegonoša one ideje jednakosti i jednopravosti u borbi protiv svih onih, koji još misle, da mogu skrenuti sa puta, koji je označio naš Kralj našoj Jugoslaviji. Kralj našeg roda i naše krvi. Kralj naših osjećaja, naših misli i naših ideala. Mogu pojedinci griješiti, ali našem narodu sačuvan je zdrav i jak instinkt samoodržanja, a taj instinkt najjače živi u Zagrebu.

Rekao sam šta je bio Zagreb u prošlosti, a svi znamo, šta je Zagreb u sabašnjosti. Zagreb je grad u kome i preko koga kucaju milijoni srca, u kome i sa kojem žive milijuni duša, pa što se u Zagrebu čini, osjećaju ti milijuni. Kako Zagreb govori, tako misle svi ti milijuni. To je Zagreb dokazao, kada je proslavio prošli rodendan svoga uzvišenog Kralja do sada nezapamćenom manifestacijom kada je stotinu tisuća srca skupa sa srcem svojega Kralja bilo jedno jedinstveno srce, jedno srce snažne i jake Jugoslavije.

Gospodo! Ali mi ne smijemo ostati samo kod lijepe pjesme Jugoslaviji, mi smo realni ljudi i mi moramo realno raditi, mi moramo sve ukloniti što spriječava povoljno riješenje ove privredne krize, koja krči snažni razvitak naših sela i gradova.

Kako smo donijeli Zakon o seoskim općinama, tako moramo donijeti, i to bez odlaganja, Zakon o gradovima. Zagreb i njegovo građanstvo već nestrpljivo čeka taj zakon. Gradu Zagrebu, tom najskupocenijem ukrasu Kraljevine Jugoslavije, treba dati ovim zakonom mjesto u državi, mjesto, koje mu pripada po slavnoj prošlosti, teškoj sadašnjosti i sa punom nadom u bolje, budućnosti. Zagreb ne smije i ne može više biti i ostati samo objekt i izvor prihoda državi, banovini i općini. Zagreb je tim teretima preopterećen, daleko preko svojih snaga preopterećen.

Naša financijalna politika mora naći druga sredstva, mora ići drugim putevima, jer će neprestanim postepenim dizanjem tereta biti do kraja uništena sva privreda i trgovina, sav posjed, činovnik, obrtnik, radnik i svaki namještenik, a od svih najteže slobodni intelektualni stalež: inženjeri, liječnici i odvjetnici, a to znači da će presahnuti svi prihodi za državu, banovinu i gradsku općinu.

Gospodo! Zamislite se pred tim činjenicama. Ne zatvarajmo oči. Neka nam bude memento prošli dan 7. veljače, kada smo gledali mrtvi Beograd. Beograd, ovaj naš divni, ponosni, junački i napaćeni Beograd, koji je potoke krvi i hiljade i hiljade života svoje ponajdraže dece žrtvovao za uskrsnuće ove naše Jugoslavije. Neka nam bude to memento, da je granica prekoračena.

Gospodo! Ponova, ali i najodlučnije, tražim od Kraljevske vlade, da već jednom predloži ovoj visokoj kući toliko puta obećavani zakon o samoupravama banovina, u smislu našeg Ustava. Banovine kakve su danas, u pogledu svojega finansiranja nisu podesne upravne tvorevine. Za Zagreb je banovina u današnjem obliku preteški finansiski teret. Zagreb doprinosi za banovinu sigurno preko 1/3 prihoda, što nije upravo nikakav razmjer prema koristi koju banovina daje Zagrebu. Novim zakonom o banovinama treba slobodnim izborima privesti široke slojeve naroda na saradnju u banskim vijećima o privrednim i opće gospodarskim potrebama i pitanjima.

Gospodo! U svojoj narodnoj državi, velikoj i jakoj Jugoslaviji moramo ostvariti punu slobodu i jednakopravnost svih građana na najširoj demokratskoj osnovi, kao moramo ostvariti i velike zadatke soci-

jalne pravde.

J. N. S. kojoj imam čast pripadati, ima određeni svoj cilj i put kojim korača napred. I na tom pohodu k progresu mora nam se maknuti sve s puta što nam smeta, ako neće da bude pregaženo. Tu nema i ne smije biti više kompromisa ma s kim.

Gospodo! Budući se pouzdano i s povjerenjem nadam, da će Vlada σ . Uzunovića najenergičnije pristupiti tom neodgodivom poslu, izjavljujem da ću glasati za predloženi državni proračun. (Odobranje i pljeskanje).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Игњат Стефановић.

Игњат Стефановић: Господо народни посланици, једно од најглавнијих права сваког Парламента јесте доношење буџета, па се кроз њега или критикује или одобрава целокупна владина и спољна и унутрашња политика.

Према овоме, у начелном претресу постављају се два питања: једно је опште, чисто политичко питање самог поверења у Владу, која тражи сретства за рад, а друго је питање чисто финансијско-цифарско. Ја ћу се држати овог другог питања, чисто финансијско-цифарског, јер због краткоће времена не бих могао да додирнем друга питања.

Ово је трећи буџет, који се доноси у овим тешким економским и финансијским приликама, у којима се налази наша земља. Ово су такозвани, како каже Министар финансија, буџет криза.

Оба претходна буџета, т.ј. буџет за 1932/33 и буџет за 1933/34 разликују се од овога трећег, кога доносимо, за 3,800.000.000.—, т.ј. овај буџет је мањи за 30% од буџета за 1931/32 годину, т.ј. за толико су она два претходна буџета била већа према овоме, који сада доносимо и да се овај, који је сада пред нама, како каже Министар финансија у своме експозеу, не може више смањивати. У томе постигнуте последње границе испод којих се не би смело ићи, а да се не доведе у опасност правилно функционисање јавних служби у држави. Тако наш државни буџет улази у један стационарни стадијум, који одговара насталој стагнацији у нашој привредној депресији.

По правилу сваке године треба да се приступи свестраној процени националног дохотка и тек на основу његове величине има да се утврди, како величина државних прихода, тако и величина државних расхода. Али, тако се увек не дешава, него често пута народни доходак у једној години јако подбаци, а Министар финансија ипак настоји, да се државни расходи не смањују, него да се одрже на истој висини или чак и повећају. Због тога једна добра и здрава финансијска политика је принуђена да сваке године узме у свестрану процену народни доходак, како би од народне привреде одузела једино онолико, колико та народна привреда може без тешкоћа да пружи државној каси. Финансијски теоретичари не слажу се у томе у којој се сразмери може оптеретити тај народни доходак, али се слажу у томе да се он може оптеретити највише до 15%.

После рата а за буџетску 1920/21 годину наш укупни народни доходак био је процењен на 40 милијарди динара. Те је године наш државни буџет износио свега 4 милијарде динара или 10% од укупног народног дохода. А народни доходак за 1932 процењен је са 35 милијарди динара па је

према томе проценат оптерећења народног дохода износио око 22%. Природно је, да тај проценат оптерећења износи и свих 35% ако се рачуна према укупном расходу од 10 милијарди динара, а то би било, изгледа ми, много.

Наша државна управа налази се пред многобројним задацима и из године у годину ти су задаци све већи и већи, т.ј. у колико се држава културно развија у толико ће имати и веће издатке. Издаци пре ратова, баш и да је била оволика територија, били су много мањи. После рата издаци су мало већи, јер су веће и потребе које држава изискује. На првом месту државна управа има да се стара о спољној и унутрашњој безбедности; на другом месту државна управа има да омогући унутрашњу и међународну размену добара и створи све услове за економско народно подизање и на трећем месту државна управа мора да поведе рачуна и о културним народним потребама.

Због тога је и природно да је немогуће и замислити нормално и уредно функционисање државне управе без материјалних новчаних средстава. Та новчана средства држава црпи из народне имовине путем убирања непосредног и посредног пореза, царина и разних такса за услугу коју држава чини појединцима.

Свесмо ми, господо, свесни тога да држави треба новаца и да она без новаца не може да опстане, као што жив организам не може опстати без хране. Али, у исто време смо свесни и тога, да и поред велике неопходности за нормално и несметано функционисање у вршењу основних задатака које је државна управа поставила, — државна је управа дужна да поведе озбиљан рачун о могућности пореских обвезника да поднесу без тешкоће терете, које држава на њих наваљује. Та дужност лежи у првом реду на Министра финансија који има и највећег утицаја на састав државног буџета. Но, та дужност лежи још у већој мери на народном претставништву. Основни услов за слободу и народну независност лежи у томе, да народ слободно одлучује о својој имовини и то право народ је пренео на Народно претставништво.

Господо, овај буџетски пројекат који нам Министар финансија подноси износи 10 милијарди 171 милион 250 хиљада и 798 динара. Дакле, мање од садашњег буџета за нешто јаче од 511 милиона динара. Када се од целокупног расхода опште државне администрације, који износи 6,914.000.000 динара, одбије вишак прихода над расходима у суми од 350 милиона, која се добија од државних привредних предузећа, остаје нам сума од 6 милијарде и 529 милијона која има да се разреже на народ на име порезе, што са главе на главу износи 466 динара. И кад се овој суми дода и сума од 1,473.000.000 на име самоуправних приреза, бановинских и општинских, онда се добије сума 8,002.000.000 или са главе на главу 671 динар. И то све има да се разреже на народ на име државне порезе и на име самоуправних приреза.

Сад да видимо, да ли је баш оволика сума од 8,002.000.000 потребна, т.ј. да ли је ово такозвани минимум за опстанак државе, испод кога се не може силазити, па ма колико била платежна моћ нашега народа. Ја овде нећу да улазим у то, да ли народ може да плати ових 8 милијарди с обзиром на данашњу привредну и финансијску кризу или не

може, то ће најбоље знати сам Министар финансија с обзиром на прошлогодишњу наплату, већ хоћу да видим да ли је оволико заиста потребно и да ли је ово последња цифра испод које се не може силазити.

Ми смо сви свесни тога са каквим се тешкоћама бори наш Министар финансија да расходе снизи и да буџет новеде у равнотежу, тј. да му расходи буду равни приходима. Истина је то, да израда буџета не може бити у свој својој потпуности дело слободног разматрања Министра финансија. Он нема сасвим одрешене руке при саставу истог, јер он мора да води рачуна о свима постојећим законима, који предвиђају извесне расходе, а који морају по сили закона да уђу у буџет, даље, поред тога, он мора да води рачуна и о привредној моћи нашега народа, тј. докле може ићи са оптерећењима пореских обвезника. Према овоме једни су расходи облигаторни, тј. они се у буџет морају унети, а други су факултативни, тј. одмеравање њихове величине зависи од процене Владе, односно од Министра финансија и ресорног министра.

Који су то облигаторни расходи који улазе аутоматски у буџет, тј. о којима се не дискутује? То су: издаци на врховну државну управу, где долазе издаци на Круну, Народно претставништво, Претседништво Министарског савета, Државни савет, Главну контролу, Цивилну кућу Његовог Величанства Краља и на Канцеларију Краљевих ордеана у суми од 149 милиона динара. Ту долазе и издаци на 60.000 пензионера и 70.000 инвалида у суми од 1 милијарде и 100 милиона. Затим издаци на анвитетску службу за државне дугове од 946 милиона.

Сад да видимо, господо, где би могли да направимо какве уштеде, а да државна администрација не би од тога сносила никакве тегобе. Да погледамо најпре како стојимо се личним издацима, који износе 5 милијарди што претставља половину државног буџета. Они претстављају највеће оптерећење државног буџета. Материјални издаци су толико скресани, да је тешко даље ићи без опасности да се правилно функционисање у државној служби не доведе у питање, па кад се узме, да облигаторни материјални расходи износе 3 милијарде и 644 милиона онда нам остаје 1,409.000.000 динара. Код нас је општа државна администрација веома скупа, неуређена и несређена. Крајње је време да се код нас изврши реорганизација целокупне државне администрације и у томе циљу треба одредити један одбор, састављен од чланова Финансијског одбора, који би са ресорним министрима све то извршио, као што је то недавно урадила Француска, која је формирала један одбор са Мареном на челу, те на тај начин добили бисмо велике уштеде. Код нас је општа државна администрација веома скупа и има сувише велики број државних чиновника и службеника, преко 207 хиљада и за њих држава плаћа 3 милијарде и 900 милиона динара.

Противан сам да се смањују личне припадности државних службеника и пензионера у ма коме виду из разлога, што је наша држава са том редукцијом плата државних службеника и пензионера отишла даље него и једна европска држава. Ми смо до сада три пута смањивали припадности државних службеника и пензионера у року од

ове три последње године, и то: прво, 1 априла 1931 год. ступањем на снагу садашањег чиновничког закона. Затим септембра месеца 1931 год. одлуком Министарског савета и, најзад, 1 априла 1932 год. ступањем на снагу прошлог буџета. И са тим смањењем плата ишло се до 30% тако, да им је сад још остао само једва минимум за опстанак. А смањујући још, могли би доћи у опасност да корумпирамо цео државни апарат. Тако, плате државних саветника и касационих судија и осталих функционера истога ранга до сада су смањене са по 2.500 динара месечно и они сад примају једва 5.000 месечних припадности. Судије нижех судова једва имају 2.000 динара месечних припадности, а дали смо им да решавају о слободи, части и имовини грађана.

У место смањења службеничких припадности, могла би се извршити редукција особља, а то се не може извршити све дотле док се не направи формација службеничких места у државној администрацији, те да се једном зна, колико коме надлештву припада особља.

Ја сам прошле године говорио да треба укинути извесна звања, која су до сад постојала а то су: Генерални инспекторат Министарства унутрашњих послова, окружне инспекторе Министарства унутрашњих послова и потребно је укинути Генералну дирекцију државних железница. Укинуће Генералне дирекције држ. железница предвиђено је Законом од 13 априла 1929 године а и тачком 7 § 40 Финансијског закона за 1932 и 1933 годину. Министар саобраћаја био је обавезан у споразуму са Министром финансија, а по одобрењу Министарског савета, да пропише уредбу о организацији администрације у своме ресору, али то до сад није учињено и Генерална дирекција задржана је и по овоме пројекту буџета. Па зашто да имамо у самом Министарству саобраћаја неколико истих установа и звања? Имамо начелника општег одељења у Министарству саобраћаја, начелника општег одељења у Генералној дирекцији и начелнике општих одељења у обласним дирекцијама. Даље, никакву потребу не видим да се задржи онолики огроман број редовних професора Универзитета, њих скоро 300 на броју, што ће рећи, да их има довољно скоро за целу Европу. Господо, не видим ни потребу да се задрже оволики специјални додатци предвиђени по чиновничком и осталим законима, а на име: по буџету 1932/33 предвиђено је 137 милиона, а по данашњем буџету предвиђено је 150 милиона динара. И ту би могли да направимо уштеде. На име унапређења и периодских повишица предвиђено је по буџету за 1932-33 год. 29 милиона динара, а по садашњем буџету предвиђено је 16 милиона динара. Краљевска влада може да уреди да ове године не буде унапређења и периодских повишица, да би чиновници могли добити своје припадности, па би ту уштедели око 16 милиона динара.

На име хонорара и награде предвиђено је по буџету за 1932-33 годину 13 милиона а по буџету за 1933-34 год. 29 милиона динара. На име стипендије, помоћи и субвенције предвиђено је по буџету за 1932-33 год. 31.000.000 а по буџету за 1933-34 21 милион. На име путних, подвозних и селидбених трошкова државних службеника предвиђено је по буџету за 1932-33 год. 90 милиона а за 1933-34 год. 125 милиона динара. Влада може да донесе одлуку,

да се премештај државних чиновника и службеника не врши без потребе, да се чиновник не премешта на пример из Дубровника чак у Зајечар, него нека се то врши само по најпрешнијим потребама, а за то би свакако довољно било по 2 милиона у сваком ресору. На тај начин би уштедели око 80 до 90 милиона за ову годину.

На име помоћи и субвенције разним друштвима и установама предвиђено је по буџету за 1932-33 годину 102 милиона а по буџету за 1933-34 66 милиона.

И на име километраже предвиђено је за ову буџетску годину нешто мање од 46 милиона динара.

Сви се ови расходи могу брисати са више од $\frac{2}{3}$, а да државна администрација не осети никакву штету.

Али се ово не може учинити док се не промени правни основ, т. ј. мора се претходно вршити измена и тим изменама променити правне основе, по којима се расходи врше, на пример, специјални додаци предвиђени са Чиновничким законом и другим законима. Догод се не измене ти законски прописи по којима следеју ти специјални додаци, дотле се они не могу одузмати.

Краљевска влада је унела један амандман у Финансијски закон, по коме ће она у споразуму са једном комисијом састављеном од оба законодавна тела извршити ревизију свих специјалних додатака, хонорара, награда, тантијема и других споредних примања, које уживају државни службеници по досадашњим законима и смањити та примања са 50%, а ако буде било потребно ова смањења могући и до испод 50%.

Кад Краљевска влада по овим овлашћењима буде извршила смањење партија за специјалне додатеке, за унапређење и повишице, за хонораре и награде, за стипендије и помоћи на субвенције, за путне и селидбене трошкове, за помоћи и субвенције разним друштвима и установама, и за километраже, доћи ће се до једне позамашне уштеде, из које ће се моћи поставити оних 5000 лица, који чекају запослење и још ће остати као уштеда једна повећа сума. Кад се ова смањења изврше и кад се изврши формација службеничких места, онда се више нема шта из буџета брисати и онда би цифра, која се уноси у буџет, била минимум за опстанак државе.

С обзиром на све ово, господо посланици, а имајући поверење у данашњу Владу, ја ћу гласати за овај буџет. (Живо одобравање и плескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Салих Балјић.

Salih Baljić: Gospodo narodni poslanici, finansijska politika naše zemlje imala je da izdrži borbu sa događajima, koji su se odigrali van našega uticaja ali i ne bez reperkusija, koje je osjetio i naš narod i naša zemlja. Opšta privredna depresija nije više jedna pojava, nego jedna činjenica nesređenog — da ne kažemo otvoreno, — haotičkog stanja gotovo svih naroda i svih zemalja svijeta. Svjetki rat je uništio velika materijalna bogatstva, ali je i stvorio različite poglede, koji gotovo iz temelja mijenjaju socijalni i ekonomski poredak. I mjesto lijevanja krvi na bojnim poljima i ništenja života, imamo rat u opštoj privredi i gubljenje vrijednosti ljudskih dobara i zemaljskih proizvoda i svih zemalja svijeta. Svjetski rat je uništio velika stadija posla i milioni radnika ostaju bez krova i bez kruha. Zemlje zdrave valute obaljuju vrijednost svoga novca. Nastaju potresi u vrijednosti novca, otalen

krahovi velikih banaka u pojedinim zemljama i dosledno tome poremećaji u međunarodnoj trgovini. Da ne spominjemo sve one elemente, koji su učinili granice pojedinih država gotovo neprohodnim, a sve u cilju da se pojedine zemlje zaštite. Zavodi se tako zvana autarhija zemlje velikih industrija, obraćaju se poljoprivrednoj proizvodnji, a zemlje velike poljoprivredne proizvodnje ne mogu da drže korak s drugima, s obzirom na potrebe naroda, radi čega se pokazuju nejednakosti u cenama poljoprivrednih proizvoda i cijenama fabričkih artikala. To stanje, razumije se, dovelo je u pojedinim zemljama i do ozbiljnih političkih trzavica, koje su prijetile nesigurnošću po opšte ravnovjesje ne samo u međunarodnom trgovinsko-privrednom, nego opšte političkom pogledu. Eto, u takovim prilikama, koje su vladale oko naše države, s velikom oprežnošću kretala se naša finansijska politika. Dodavši k tome, da je naša država u polovini 1931 g. pretrpila nenadan udarac obustavom reperacionih primanja po Huverovom planu, onda nam je lako zamisliti u kakav su težak položaj zapale naše državne finansiije. Državni budžeti podneseni Narodnom pretstavništvu Kraljevine Jugoslavije od 1932 do danas pokazuju nam borbu i sva nastojanja, da se državni prihodi prilagode privrednoj i finansijskoj snazi našega naroda.

Naša administracija je morala svesti svoje zahtjeve na najpotrebnije. Nisu se vršila unapređenja odmah, čim je za to istekao zakonski rok, godinu dana nakon unapređenja nisu državni službenici primali višak prinadležnosti; pojedina prazna mjesta po budžetu nisu bez velike državne potrebe popuniavana. Materijalni izdatci su bili skučeni na najpotrebnije, a na veliku obnovu naše zemlje u pojedinim krajevima nije se moglo ni pomišljati. Jednom rečju, sva su nastojanja bila upućena jedino k cilju da se očuva, toliko po državno gazdinstvo važna, budžetska ravnoteža, da se osigura pravilno i redovno funkcionisanje državne administracije i da se očuva vrednost našeg narodnog novca i nipošto ne dovede u pitanje naš državni ugled. Gospodo, da nema ničeg drugog, nego da navedem dvije činjenice, dovoljan je odgovor svakom, a to su prvo: naše činovništvo i uopšte platežno osoblje redovito je primalo platu i kako je država najbolji i naisigurniji poslodavac, dokaz je, da je zavlдало staro poverenje naroda u državu, kad se veli: najbolje je onom ko je u državnoj službi, a drugo, naši vojnici i pored postignute vojničke i gradanske vaspitanosti i pismenosti, dolaze svojim kućama nakon odsluženja svoga roka u kadru zdravi i ugojeni. G. Ministar finansiija je u svome ekspozeu pred Narodnom skupštinom, kojim je proratio predlog budžeta za godinu 1934/35, podvukao da su ovome budžetu prethodile gviije etape napora i nastojanja da očuvamo finansiije na visini i da prebrodimo krizu. Pa dalje veli g. Ministar finansiija, da ovaj budžet pred nama pretstavlja treću etapu koja se naslanja na predašnje metode u vođenju državnih finansiija. Te metode su zapravo klasične, kako su se pokazale u drugim zemljama i postigle vidne rezultate, t. i. metode opšte redukcije do krajnjih granica i iznalaženja novih prihoda, onet prema dopustivosti privrednih prilika. Drugim riječima: glavna osnova naših državnih finansiija ima da se odrazi u godišnjem budžetu, u štednji i takovim popularnim prihodima koje narod lako snosi i o čijoi mogućnosti i opravdanosti je uveren.

U svome letimičnom predredu, koji nam je pružio, g. Ministar finansiija o finansijskoj politici naše zemlje,

koja mu je u najteža vremena poverena, jasno se ocrta jedna našem narodu a dosledno i našoj nacionalnoj politici svojstvena linija: štednja i oprez i strogo čuvanje onoga što imamo i čime okladamo.

Ja nemam namere, da ovde rasčlanjavam predloženi budžet za godinu 1934/35, u čiju se cifarsku stranu mi u Finansijskom odboru nismo upuštali, a to smo u našem izveštaju i naglasili. Ali, gospodo, imam da ukažem na jednu nepobitnu činjenicu, a ta je da predloženi budžet od 10 milijardi i 171 milion dinara predstavlja prema ranijim budžetima uštedu, i ako država i njen život u redovnom svom razvitku i napredovanju traži veće izdatke. Stoga, gospodo, naše tvrdjenje da ovaj budžet u svom iskonu predstavlja uštedu od 511,607.143 dinara nije neka cifarska smicalica nego čist račun. Što pak ovaj efekat biva smanjen automatskim povećanjem rashoda na penzije i invalidske potpore sa 185 miliona dinara i sa preko 50 miliona dinara kod Odelenja za građenje željeznica, ne umanjuje naše priznanje dobrog i smišljenog vođenja budžetske politike, niti zatajuje istinu o konzenkventnom sprovođenju temeljnih načela u našim državnim finansijama. Prema tome, ovaj budžet pokazuje stvarnu štednju u iznosu od 267,075.781 dinara. Jeste, gospodo, ostvarenje budžeta, zapravo ostvarenje budžeta prihoda je jedno predviđanje, kako to g. Ministar finansija bez imalo ženiranja često puta naglašava. A ono je u istini tako i pored toga što naš budžet ulazi u jedno staloženije stanje i što je svjetska i naša privredna depresija ušla u zastoju, jer su još uvijek na dnevnom redu pitanja koja čekaju konačno rješenje, a odnose se na međunarodne privredne i trgovinske veze i na mjere oko lakše izmene zemaljskih dobara, sirovina, te fabričkih ili industrijskih tvorevina. I mi kao i čitav svijet idemo još po jednom trnovitom putu. Čitav svijet preživljuje najteže periode ekonomske istorije čovječanstva. Eto, gospodo, to valja uzeti u ocjenu i onda govoriti o finansijskoj politici Kraljevske vlade i nastojanjima g. Ministra finansija, da očuva zemlju od potresa i svojim radom obezbijedi pravilno djelovanje državne uprave i smišljenom raspodjelom i primjenom državnih dažbina osigura državne prihode.

Mi, kad smo ušli u ovaj visoki Dom, bili smo svjesni svih poteškoća, pod kojim smo ušli i koje ćemo još podnijeti, da u zajednici sa Kraljevskom vladom pomognemo zemlji i narodu i izvršimo istorijski zadatak, na koji smo se obavezali svojom Adresom, upućenom Njegovom Veličanstvu Kralju kao odgovor na uzvišenu Prestonu Besjedu, kojom je naš junački Kralj otvorio prve sjednice Narodnog predstavništva.

Ta obaveza veže nas na izvršenje jednog velikog programa, koji se pored ostalog odnosi na konsolidovanje naših društvenih i socijalnih prilika u zemlji, na prilagodavanje naših javnih finansija privrednoj moći naroda uz zavedenje najveće štednje i čuvanja stabilnosti našeg narodnog novca; na velik niz mera privrednog značenja obzirom na organizaciju poljoprivredne proizvodnje, njene prode u svijetu, zatim pridizanju našeg zemljoradnika i njegovo oslobodjenje od zelenaških obaveza, na razvitak zanatstva i industrije i očuvanje nacionalnog kapitala, da ne bi bio na štetu naroda i narodne snage.

Pa, gospodo narodni poslanici, nije li čitav niz mjera, uredaba i zakona donijela Kraljevska vlada pred Narodnu skupštinu, kojima su obuhvaćena gornja načela, po kojima se ima da razradi šestojanuarska svenarodna, jugoslovenska državna politika. Sve

reformе na polju finansijskog zakonodavstva u pogledu izmjene i dopune Zakona o taksama, zatim o trošarini, nadalje, uredbe, kojima je osigurana mogućnost zaštite banaka, zaštita zemljoradnika, konačno niz fiskalnih zakona, kojima je zamijenjena trošarina na vino i na rakiju, a zavedena druga na benzin, cement i taksa na građevni materijal u svrhu otvaranja javnih radova narodu, te popularne odredbe o obročnim otplatama dužnih poreza u vremenu od jedanaest godina, jesu takvog značenja, koje idu samo k boljitku i sredenosti prilika u narodu.

Nastavak ovog programa ogleda se i u predloženom budžetu. Finansijski zakon sadrži odredbe, koje će pomoći da se razrade temeljna načela naše finansijske politike i oživotvori ovaj budžet, koji ima da reguliše odnose između poreske i privredne moći naroda; sadrži one odredbe, za koje je povukao jasnu liniju Pretsjednik Kraljevske vlade i šef naše partije g. Nikola Uzunović rekavši, da neće novih tereta na narod.

Ove zakonske odredbe sadrže ovlaštenja Ministarskom savjetu da u cilju smanjivanja državnih rashoda u toku budžetske godine 1934/35 i stvaranje trajnih preduslova za sistematsku i racionalnu štednju u državnom i samoupravnom gazdinstvu uopšte, preduzme i preduzima sve potrebne mjere i to kako u okviru postojećih zakonskih odredaba, tako i uredbama sa zakonskom snagom, koje bi imale za predmet utvrđivanje osnova državnih i samoupravnih rashoda u drugom obimu nego što su ti osnovi postavljeni u zakonskim odredbama, koje danas važe.

Jest, gospodo, ovo ovlaštenje diktiraju hitne potrebe naroda i zemlje, ovo ovlaštenje diktiraju već udarene jasne linije u našoj finansijskoj politici oko očuvanja ravnoteže i oprez, da ne uđemo u naknadne i vanredne kredite.

Socijalna pravda traži, da ne bude jedan broj i onako već situiranih državnih ili samoupravnih službenika i penzionera obilno nadaren raznim sporednim prinadležnostima, dok drugi za isto tako težak posao žive o svojim redovnim prinadležnostima ili da jedan velik broj stoji danas bez uposlenja.

Ekonomske interese i naroda i zemlje traže, da se ublaži bijeda i ukloni ta klasna razlika, koja finansijskom i privrednom nejednakošću izaziva revolt i osjećanje nepravde. Stoga gledišta valja razumjeti i 1% smanjenje svima platežnicima, bez razlike u kojoj službi bili.

Stoga i izvršenje revizije specijalnih dodataka, honorara, nagrada i drugih sporednih primanja, koja uživaju državni službenici po dosadašnjim specijalnim propisima pored njihovih redovitih zakonskih prinadležnosti, jeste jedna krajnje potrebna mjera, da im se ovi svedu na 50% redovnih prinadležnosti, kako to u Finansijskom zakonu u § 48, tačka 4. stoji.

Mi smo, gospodo poslanici, svaki dan na udarcu od strane naših birača i znanaca, koji sa svršenim školama i punim kvalifikacijama traže namještenja. Čuli smo jedan zaprepašujuć broj od 5.187 molba školovanih mladića, što sa stručnom spremom, što sa ispitom zrelosti, što sa fakultetskom spremom, o kome je govorio g. Ministar finansija. Hoćemo li dozvoliti, da ovaj veliki broj bude proleter i opasan element u zemlji. I socijalni i humani i ekonomski i nacionalno-politički razlozi traže hitno rešenje ovog pitanja.

Dok iz jedne porodice imamo po više članova uposlenih ili u državnoj ili samoupravnoj službi, dotle najobičniji državni službenik izdržava svoju porodicu

samo svojim redovnim prinadležnostima, čak školuje djecu. Stoga je posve opravdana odredba u tački 3. spomenutog paragrafa, koja govori o utvrđivanju uslova daljeg opstanka u državnoj ili samoupravnoj službi službenica, čiji su muževi već u jednoj službi uposleni i imaju dovoljno prihoda za uzdržavanje porodice. Ova odredba kao da je zabrinula ženski pol. Ali mi im možemo otvoreno poručiti, da smo daleko od toga, da ispravljajući jednu socijalnu nepravdu nanosimo drugu. Mi cijenimo ženu i kao svog druga i saradnika u javnom i društvenom životu, ali gde je muškarac otac, domaćin i glava porodice obezbijedio već svoju porodicu, pravično je, a ne samo humano, da obezbijedena žena ustupi mjesto izučenoj djeci našega naroda, da ova dođu do hljeba i da tolike prazne narodne škole ili odjelenja u njima dobiju nastavnica, a narod vaspitače svoje djece.

Prigovori, koji se stavljaju, da su ova ovlaštenja preširoka što ih daje zakonodavna vlast upravnoj vlasti, moraju, gospodo, izostati, jer ih diktiraju nepremostive potrebe i naroda i zemlje i konačno interes svih nas: i Kraljevske vlade i Narodnog predstavništva, koji nas mora naći na okupu i uzajamnom potpomaganju.

Da naš narod pravilno ocjenjuje situaciju, imali smo prilike da to vidimo pri raznim manifestacijama za ideologiju Jugoslovensku i za našu opće narodnu Jugoslovensku nacionalnu stranku.

Imali smo prilike, da to vidimo i na opštinskim izborima, kojima je narod pristupio u pojedinim krajevima u puno većem broju nego li kod izbora za Narodnu skupštinu. Tako sam uveren da će i ove mjere narod pozdraviti, jer se već odavno čuju glasovi o regulisanju baš ovih pitanja, koja su sadržana u gornjim ovlaštenjima.

Neće se, gospodo, pomiriti sa ovom i ovakvom politikom oni, koji se ne mogu još da otresu starinskih političkih manira i koji misle da u pocjepkanosti narodnih snaga i međusobnom takmičenju leži snaga parlamentarizma i narodne politike. (Odobranje).

Lako je kritikovati ko neće da ponese odgovornost, naročito onima van zidova ovoga Doma, i zloupotrebljavati pojave i momente, koji su van dohvata naše snage, ali je, gospodo, bezuslovno građanska kuraža uprengnuti se u narodna kola u najteža vremena i biti narodu na pomoći, kada mu je to najnužnije, pa voditi borbu i sa krizom i sa nevoljom i sa nerodicom i sa tvrdoglavošću i sa defetizmom. (Odobranje).

Mi s ponosom možemo da ukažemo na naš bilans kroz ove tri godine parlamentarnog života. Ako nismo izvršili do potpunosti sav predvideni program, a ono smo na putu, da ga u interesu dobra naroda i otadžbine u cjelosti izvršimo.

Na osnovu pripremanog programa, koji sprema Kraljevska vlada u resoru Ministarstva poljoprivrede, šuma i rudnika, trgovine i industrije, a prema izjavama nadležnih Ministara u Finansijskom odboru, mi smo tvrdoga uvjerenja, da se i mi spremamo k jednom privrednom planu, koji odavno čeka naša zemlja.

Nadamo se, blagodareći dobro vođenoj vanjskoj politici, da ćemo pokazati, da je Jugoslavija, koja je po svojim miroljubivim namjerama i čvrstoj odluci za konstruktivan rad i obnovu zemlje vidan čuvar mira, i dostojna Velikog Vladaoca, koji ju je učinio uticajnim faktorom i na Balkanu i u srednjoj Evropi.

Imajući puno povjerenje, da Vlada g. Uzunovića po svom radu i pregnuću uliva punu nadu u dobre

rezultate iskrene jugoslovenske politike, izjavljujem, da ću glasati za predloženi budžet. (Odobranje).

Prezsednik Dr. Kosta Kumanudi: Ima reč g. Milovan Lazarević.

Милован Лазаревић: Господо, ја сам потпуно свестан тога, да прилике економске и финансијске у којима се налази наша земља и сами догађаји у којима миделамо, да су такви, да нама као народним претставницима намећу једну од најтежих улога у нашем политичком и парламентарном животу од свију ранијих претходника наших. Ја сам господо један од оних, који сам и за време рата радио на буџету. Али ја кажем, ни тада нисам осетио тежи положај и већу одговорност него што је осећам у овом времену. Свестан сам тога, господо, да се у једном поремећеном добу економске и финансијске кризе не може довести један буџет, који би задовољио потребу нашега народа. Тај случај господо, није само са нама. То је случај код свију народа који се исто тако боре, као и ми. Према томе, тражити од наше Владе један идеалан буџет, који би задовољио све жеље и све потребе које ми и наши бирачи очекујемо, то је господо, немогуће. Онај који хоће лојално да призна једну истину не сме на ове чињенице да заборави ако хоће да буде објективан и праведан.

Даље, господо, Презседник данашње Владе, дошао је тек пре десетину дана. Он није имао времена, да изврши корекцију данашњег предлога буџета, који је дала прошла Влада, јер немогуће је очекивати да он за овако кратко време изврши целокупну корекцију и да задовољи према данашњим приликама колико толико потребе наше земље, али према оним фактима која постоје, ми имамо да дамо нашу реч о садашњем буџету који се пред нас износи.

Господо, ја сам човек који уме као и ви да оцени све те прилике под којима буџет доносимо, и, према томе, моја помоћ данашњем Презседнику Владе изостати неће, исто тако као и ваша. Имајући тврду веру у данашњег Презседника Владе, у његово велико искуство, које је текао кроз дуги низ година у нашој политичкој историји, и у његов исправан рад који је показао за све то време, ја се надам, господо, да ће све погрешке које се у овом буџету појављују бити и поправљене (Гласови: Тако је!). Да је добро такво мишљење које имам, мене уверава то, што је г. Презседник Владе предузео одмах и у даном моменту, у коме се налазимо, све оно што је једино могуће, а то је што су његовим утицајем донети амандмани у Финansiјском закону, које ћемо ми имати да ценимо и који базирају на једној социјалној правди, коју ми сви очекујемо од данашњег Презседника Владе.

Господо, кад сам ово казао, то ни мало не би значило да ћу ја исказивањем овог мог мишљења и указивањем на извесне погрешке и једну погрешну политику, која се у нашој земљи за последњих годину и две дана води, тиме отежавати положај данашњој Влади, у коју ми имамо вере, него то значи да ћу ја тиме само припомоћи да Влада своју улогу и своју дужност у интересу наше земље што боље и заврши.

Господо, валутна политика, која се за ове две последње године у нашој земљи спроводи, таква је, да се она противи правим и истинским интере-

сима нашег привредног света у земљи. Кад би било могуће дати један истински и прави плебисцит за ово питање, у циљу да се народ својом слободном вољом изјасни, да ли је за промену ове и овакве валутне политике или не, ја смело тврдим, да би онда 90% целокупног нашег становништва у земљи гласало за промену ове данашње валутне политике, коју спроводи данашњи Министар финансија.

Данашњи господин Министар финансија — пређи му се не може и не треба, јер то не би било право — он је један од ретко вредних људи, од ретко савесних људи. Он би нашој земљи користио и био користан у свакој другој прилици, али ми се чини да он у овим приликама данашњим и у овоме погледу валутне политике наноси земљи једну велику и страховиту штету. Јер он, господо, само обраћа пажњу на чување вредности динара, не водећи рачуна да ли ће та и таква политика валутна нанети штете привредним интересима наше земље, о којој је Влада тако исто дужна да води рачуна. Наш г. Министар финансија заборавио је на народну привреду и врши по својим строгим схватањима једну дужност, која коси привредни свет у земљи, онеспособљава га за привредни живот и бољу будућност његову, а која политика га у толикој мери сиромаша, да кад би ви зашли по селима, да видите оне наше некадашње поносне газде по Мачви, Колубари, Шумадији, Посавини, видели би, да је такво стање, да човеку дође, господо, да заплаче. Господин Министар, по његовим начелима и схватању, мисли, да он ради добро. Међутим, господо, ми признајући све добре особине нашем г. Министру финансија, мислимо, да он ради у овим питањима рђаво. Он предвиђа расходе а предвиђа и приходе, али заборавља на једну ствар. Оваквом политиком, он сваке године избаци из строја 30% нашег привредног света. Ако се овако продужи, како се иде, онда бих ја морао са вама заједно да се запитам: па шта ће бити, господо, онда, кад дође на 50%, а сигурно ће толики број бити избачен из привредног строја?! Је ли могуће да ових 50%, који још остану, живи, и који ће на крају крајева издатке плаћати не својим приходима, него ће их плаћати својим инвентаром и главницом. Ја, господо, нисам стручњак, ја то признајем, ја немам тих амбиција, али сам човек, који има искуства и види ствари какве јесу и мисли на последице, које могу нашој земљи доћи.

Господо, једино само из тих разлога, немајући и одбијајући од себе сваки други мотив, ја, господо, налазим, да наш г. Министар финансија са оваквом његовом политиком греша. Он се држи теорија, које су прописиване од стране научара за редовне прилике. Научари, збиља, прописали су те теорије и нашем г. Министру чини част, што их је умео добро научити. Али, господо, да су научари знали, да ће у једном периоду времена наступити овакви поремећаји у економији, какви се у историји света не памте, ја сам, у то убеђен, да би они прописали теорије и за ове и овакве прилике, које би сигурно наш г. Министар научио, као и оне прве, и био би за садашње прилике користан. Али, он се држи стриктно теорија, које су писане за редовне прилике. Према томе ја се бојим, господо, да ми оваквом валутном политиком не направимо нашој земљи та-

кву штету, каква се никад и нигде запамтила није. Ми морамо, хтели не хтели, о томе мислити, јер о томе мисли данас цео свет на земаљској кугли. Данас научари, економисти и финансијери дупају главе своје и ломе пера своја, мислећи и тражећи пута и начина на који ће начин свој народ из овога економског и финансијског хаоса извести. Ми видимо свуда, да се прибегава народним методама које се употребљавају, тражи се томе лека, да се из овога хаоса изиђе. Ту нам је пример и Америка. Па зар, господо, амерички државници и амерички народ не воде рачуна о своме националном новцу, него је, ваљда, овде на Балкану остала само на нама дужност да о томе водимо рачуна.

Мене моји поштовани другови г. Кујунџић и г. Кајмаковић, кад су говорили, нису довољно ни разумели. Они мисле, да ја тражим да се, не само од стране Народне банке и државе допусти штампарији Народне банке да штампа новчанице, него из свега да се закључити, као да ја тражим да се та повластица да свима штампаријама у Краљевини Југославији, да штампају новчанице, које ни деца по сокацима не би купила. Ацо су господа тако мислила, мени је жао што су рђаво схватила моје предлоге о валутној политици, које ја као народни претставник предлажем и пред вас износим. Не стоји тако! Ја тражим, господо, и предлажем Влади да се приступи тражење нових путева, нових лекова, да би се изашло из ове тешке ситуације, у којој се наш народ налази. Ја тражим једну разумну, једну ограничену инфлацију, која би у даном моменту могла бити корисно употребљена на јавне радове и оспособљавање привредног света и за упослење незапослених. Господо, од стране и господина Министра и од стране госпде предговорника види се, да би то, по њиховом схватању разорило државну администрацију, упропастило државни кредит и погодило привредни свет у земљи. Господо, кад се то тврди, тако је схватање скроз погрешно.

Г. Министар финансија и у Народној скупштини и у штампи тврди, да нигде у свету не постоји разумна и ограничена инфлација. Кад се, вели, са њом почне уопште се не зна где ће се са њом стати.

По мом дубоком уверењу ово је мишљење скроз погрешно. Кад ово г. Министар тврди, он вероватно замислила да инфлација представља онога бекрију, који кад почне пити, не зна колико му је доста! Тако тврђење даје врло рђаву квалификацију за управљаче финансија. Ми имамо пример Америке, која је укидајући златно важење свога долара, смањујући његову вредност законским путем са 50% и пуштање нових 2 милијарде долара у оптицај, ни мало не показује апетит за пуштање у оптицај нових долара. Према томе, ограничења инфлација, господо, постоји код паметних народа и као што се види ње има и биће је.

Господо, какве је резултате у Америци показало повећање оптицаја новчаног, јасно је целом свету, који прати пажљиво садању реформу валутног питања у Америци. Од ове реформе настао је један велики преокрет у Америци, цео привредни живот стављен је у покрет и оживео из дотадашњег мртвила. Цене земљорадничких про-

извода нагло су повећане, а незапослени нашли су упослења, тако да је од близу 14 милијона незапослених радника једна половина досад упослена и наша у новоме животу хлеба. Зар то није, господо, очити пример који и нама и свима осталим народима може у овим тешким временима корисно да послужи.

Али од свију примера најбољи је пример наш. Ми смо у нашој земљи после рата имали за време министровања г. Нинчића једну врсту инфлације, имали смо државне новчанице, новчанице Народне банке. То је, господо, припомогло да се наш народ који је ратом био упропашћен опорави и економски оснажи. Та и таква инфлација благотворно утицала је на привредни живот. И, најзад, имамо скорашњи пример који је извршен у Чехословачкој. Господо, по писању Чехословачке штампе, показују се благотворне последице од ове њихове валутне реформе. Па не само да су то урадиле те две државе. То је прво урадила и Енглеска скидајући златно важење са своје фунте. Па то је урадила и Аргентина, па и многе друге државе, а ево баш последњих дана и Француска, а господин Министар највише жели да узима за пример нашу савезничку и пријатељску Француску. Ја знам да г. Министар будним оком прати развој валутне политике која се води свуда у свету па и у Француској (Министар финансија др. Милорад Ђорђевић: У целога свету?). Да у целога свету, али ви се највише позивате на Француску и по њој се управљате, али заборављате једну ствар. Данас се и у самој Француској копља ломе најбољих финансијских стручњака на валутном питању, око повећања новчаног оптицаја франка. Која ће страна на крају победити, то је знак питања. Данас се у трезорима Француске емисионе банке налази једна огромна количина злата, што нама то не достаје (Министар финансија др. Милорад Ђорђевић: Зато ми морамо да будемо опрезни!). Да, али морамо да будемо опрезни и према народној привреди. Г. Министар каже у своме експозеу, ја му морам поред најбоље воље да учиним једну замерку, што се он речима и оним изразима послужио у своме експозеу (Министар финансија др. Милорад Ђорђевић: Неће бити баш тако!). Ја ћу прочитати до слова како сте ви написали.

Г. Министар каже, да би инфлацијом разорили државну администрацију, сахранили државни кредит, тиме би погодили, вели, привредни свет и оштетили, а од тог свега имали би користи шпекуланти и несавесни трговци (Министар финансија: др. Милорад Ђорђевић: Није тако!). Тако пише на страни 26 нашег експозеа. Можда ви тако не мислите, али сте тако написали. Кад се, господо, овим и оваквим изразима, говори о дужницима наше земље, врло је незгодна ствар и тешко врећа и погађа савесност и образ најчеститијег најпродуктивнијег и највреднијег света нашег у земљи. Кад би се мало боље размислило о томе, да данас 70% грађана наше земље дугује, не би се пало у ову погрешку у овоме Дому, у коју је пао наш Министар финансија. Оне, који неуморно раде, подижу привреду и својим радом стварају благостање у земљи, називати шпекулантима и несавесним, то није требало и смело да се у овоме Дому чује.

Наша земља капиталом је слаба и сиромашна

и они који су радили послове, а то су пословни људи наше земље, морали су те послове обављати кредитом у већини случајева. Због тога су и постали дужници. Ја се сад питам, због чега су и зашто по мишљењу г. Министра постали шпекуланти и несавесни!

Г. Кујунџић, доказујући да би повећање новчаничког оптицаја, односно инфлација, упропастили земљу, навео је за пример Немачку и казао, господо, ово: Оно што је у спољној политици рат, оно што је у унутрашњој политици револуција, то је, вели, у валутној и финансијској политици инфлација. Не бих, вели он, ишао даље, већ би узео за пример Немачку. И он је навео један од тих примера, како је један, који је носио у једном куферу новац, хтео да уђе у ресторан и кад му је келнер рекао: Оставите куфер, господине, па онда уђите, а овај је одговорио: Не могу ја ово оставити ово је мој новчаник. Господине докторе, откад сам вас упознао, ја сам вас заволео и поштовао и поштоваћу вас и у будуће, али, извините, мислим, да сте на погрешном путу. Ви треба да знате, кад се већ позивате на Немачку, циљеве, које су Немце руководили да заведу у својој земљи инфлацију. Они су имали три циља. Први је циљ био да финансирају рат, јер су од стране савезника били потпуно отсечени и блокирани од осталог света. Помишљати на неки зајам ван Немачке није било могуће. У томе моменту није било ништа друго могуће него завести инфлацију и финансирати рат. То је један циљ. Кад су већ тим путем морали поћи, други им је циљ био после рата, да за такав новац купују здраве валуте других земаља. Господо, они су имали готових отштампаних новчаница, којима су на свим берзама у свету куповали страну здраву валуту и то су радили у провидноме циљу да из тога извуку корист. И они су то и постигли. Кад су приступили стабилизацији свога новца, приступили су са пуним трезорима страних здравих валута и њима је тада то било лако и постићи. Они су на један начин вршили, ако хоћете, један недопуштен посао, али они су то урадили, и за њих је тај посао био велика корист. (Богољуб Кујунџић: Исплатили су унутарње дугове својих грађана са папирима који не вреде ништа). Циљ им је био, г. докторе, да помогну својим грађанима, а то је већином најпродуктивнији део њиховог народа, то је био понос Немачке који је имао стваралачки дух, а кога је рат погодио и неминуовно одвео пропасти, и он би и пропао да није било такве политике. И са таквом политиком они су оспособили свој народ а нарочито онај продуктивни, оспособили га за нов живот, оспособили да данас Немачка поново у привредном животу игра једну од најзавиднијих улога.

Даље, четврти циљ и корист, ако хоћете, од те и такве валутне политике јесте тај, што је Немачка формирала једну индустрију какву векови нису запамтили. Тај новац није отишао, он није пропао, он је отишао у стварање и подизање фабрика, школа, путева, мостова итд. Они су своју земљу данас подигли на ступањ једне од најбољих културних земаља. А господо, кад је дошло време да стабилизирају свој новац никаквог потреса није било. Док, међутим, наш г. Министар финансија једном приликом рече: „Приступање инфлацији то је опасност по саму државу“. Да се

разумемо. Ја мислим да када приступамо једној разумној инфлацији ради јавних радова, ради у-
 послења нашег привредног света и ради тога да држава плати своје кад тражи од пореских обвез-
 ника, да плате држави, да то не може бити про-
 паст за државу. Не, ви сте својом политиком сву-
 кли државу на један положај, који ја не бих
 желео никада, и нико не би могао желети, да она
 у тај положај дође. Она је данас, неплаћајући
 својим грађанима, него остављајући их да они и-
 ду под стечај иако имају непобитног и стварног
 права, — вршили један неморалан посао. Такав
 посао једне културне државе, у коју убрајам и
 нашу, не сме да се заведе. Ја знам један случај,
 а има их таквих много, наплаћивана је царина по
 закону који је забрањивао да се та царина напла-
 ти од извозника у једном периоду времена. Из-
 возника има и Загреб и Београд и Скопље
 и Љубљана и Нови Сад, и цела земља. Мене
 то не тангира. Ја ту немам апсолутно никаквог
 интереса. Ја сам човек који немам ничега личног
 нити материјалног, али мени су се жалили ти на-
 ши грађани и доносили пресуде, извршене најви-
 шег нашег административног суда у земљи. Кажу,
 да је ствар била пред Министром финансија и он
 ју је одбио. Тада су се они, са оним фракто-
 вима са којима су платили оно што им је законом
 било одобрено да не плате, а царинске власти,
 ваљда, по једној наредби коју су добили, то им
 наплатиле, обратили Министру и тражили реше-
 ња по тој ствари. Ваш претходник, г. Министре,
 донео је решење којим их је одбио. Па, госпо-
 до, у једној правној земљи тим се путем и мора
 ићи. Јер један грађанин или може имати право
 по закону или га не може имати. Он их одбија и,
 природна је ствар, они противу његовог решења
 изјаве жалбу Државном савету, као јединој одре-
 ђеној и највишој административној установи,
 која те ствари по својој надлежности расправља.
 Државни савет у једном свом оделењу поништи
 решење г. Министра и врати му ствар да донесе
 друго решење, указујући му на чланове Закона о
 царинској тарифи. Тај ранији Министар сишао је
 и дошао је данашњи Министар. Он доноси ново
 решење којим молиоце поново одбија. Они поно-
 во изјаве жалбу и онда ствар по закону дође
 пред пленум Савета, да он по тој жалби донесе
 своју одлуку. Па, господо, или је Државни савет
 једна корисна и потребна установа или није. Ако
 је некорисна и непотребна њу треба укинути, ако
 је корисна и потребна, онда се његовим одлука-
 ма мора покоравати сваки у овој земљи, док се
 законом те ствари друкчије не регулишу. Држав-
 ни савет у својој пленарној седници, сазваој по-
 водом овога случаја, донесе одлуку да су ови љу-
 ди у праву, а да није у праву г. Министар и осу-
 ди државу да овим људима врати оно што је од
 њих неправилно узела. Оваква одлука Државног
 савета по нашем Уставу и по нашим законима
 сматра се извршном. Та је одлука обнародована
 и у званичним новинама. Ови су грађани данас
 доведени у један страховит положај и у велику
 кризу, те падају, један по један, под стечај, а др-
 же пресуду једног највишег административног
 суда у земљи, држе ту пресуду у своме џепу, ве-
 рујући својој држави да ће им она платити оно
 на што по пресуди имају права. Они нису тражи-
 ли од ње новац, или бонове, већ су тражили једну

исправу, којом би пред својим повериоцима могли
 себе да правдају, да не би пали под стечај. Е, ви-
 дите, кад се земља оваквим радом доведе у такав
 положај, да се одмеће од својих обавеза и да
 због тога што је јача и што има силу и моћ у
 својим рукама, неће својим грађанима да плати
 оно на што је осуђена и што је по свима земаљ-
 ским законима обавезна да им плати, онда ја, го-
 сподо, сматрам да је такав рад неморалан. Чак се
 иде дотле да се покушава да се кроз Финансијски
 закон спроведе једна одредба, којом би се једна
 исправа правно донета од једног највишег суда
 у земљи, суда административног, обеснажи, да о-
 пет држава избегне да им плати.

Када се тим путем пође — а ја се питам, где
 нас то води — онда би се, господо, тако могло
 поступити не само према Државном савету већ и
 према Касационом суду (Министар финансија др.
Милорад Ђорђевић: Нема ничега у Финансијском
 закону). Ја вас онда питам какав је правни поло-
 жај наше државе.

Ако је Државни савет непотребан, њега треба
 укинути. Ако људи који заузимају положаје др-
 жавних саветника не дају довољно гаранције за
 законитост и правду, нека се мењају. Против то-
 га нема нико ништа. Али када је већ одлука пала
 и то од 25 саветника, онда, господо, ја не разу-
 мем због чега једно правно решење непоштовати
 (Министар финансија др. *Милорад Ђорђевић*: Ни-
 сте довољно обавештени, господине посланиче!).
 Имам у своме џепу, господине Министре, и пре-
 суду Државног савета, и прву пресуду и пресуду
 Пленума, па имам званичне новине где је то обна-
 родовано. Ти људи су кукали, богорадили пред
 свима посланицима, које су сматрали за своје при-
 јатеље да их узмемо у једну праведну заштиту,
 па међу њима сам и ја, а мислим да има и мојих
 другова овде, у Народној скупштини, који су у-
 познати са овим као и ја.

Поред г. др. Кујунџића против инфлације го-
 ворно је и г. Омер Кајмаковић. Да би своје раз-
 логе поткрепио, и он се позвао на пример Немач-
 ке, чији је, вели, привредни свет, нарочито сред-
 њи сталеж, осакатила и привредно онеспособила
 ранија инфлација. Ја сам у своме говору навео
 циљеве Немачке са завођењем инфлације и ко-
 ристи које су и Немачка и њен народ од инфла-
 ције имали, тако, да нема потребе да то понав-
 љам. Ја верујем, господо, да мој поштовани ко-
 лега Кајмаковић грешни, кад пример Немачке на-
 води и да је уопште на погрешном путу кад ствар-
 ност привреднога живота код нас не види онакав
 какав јесте.

Ова и оваква валутна политика сиромаша,
 господо, наш свет у толикој мери, да се можемо
 изненадити догађајима који могу наступити. Ој,
 Омере, моје златно перје! Обиђи твоје бираче,
 да их видиш што видео ниси, да ти доцније перје
 не би рапчупали, а остави господину Ђорђевићу
 да се о валути брине.

На завршетку, нека ме моји поштовани дру-
 гови из опозиције рђаво не разумеју. Ако је ико
 од политичких људи и народних посланика јео
 опозициони хлеб, то сам заиста ја. Ја знам шта је
 опозиција и мени је и онда била и сад ми је сим-
 патична. Али, господо, опозиција мора да води
 рачуна увек о своме угледу и циљевима које она
 жели да постигне. Не треба никада на то да за-

борави. Мало је незгодно казати свима, како ми гајимо корупцију, како ми стварамо корупцију, како владина већина и влада живе од корупције. Е, господо, тако говорити, кад зато немате ни једног факта који бисте нам навели, до случаја са г. Кадифем (*Др. Никола Кешељевић*: А ово што сте сад навели, зар то није корупција?). Није, него схватање г. Министра и друкчије тумачење закона. Мало су незгодна ствар оваква тврђења и верујте, господо, она хуе и вама, хуе и нама, а худи и самом Парламенту. Ми морамо у општем интересу да чувамо углед нашег Парламента, ми на томе морамо радити, јер тиме чувамо и свој углед. После извесних напомена које су неодмерено падале од опозиције, кад се нађемо са људима из народа који прате наш рад, они питају: па радите ли ви још што тамо у Скупштини или само крадете! Е, господо, такво тврђење мора исправне људе да забрине. Ја бих вас молио као своје другове у интересу и нашег угледа и нашег, у интересу угледа Парламента, да у будуће такве испаде не правите, јер они шкоде свима нама. То сам имао да кажем. (Одобравање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Андра Станић.

Андра Станић: Господо посланици, од питања, о којима би требало говорити, ја сам изабрао једно питање да о њему говорим, јер је оно од нарочите важности и у погледу финансијском и у политичком. Ја ћу говорити о закљученим уговорима за грађење железничких пруга, који ангажују нашу државу да у току од 12 година исплати преко две милијарде и сто милијона динара. Мени је врло жао, што о овим уговорима нисам могао говорити раније, јер ми нису били познати, раније када се могло утицати на доношење правилне одлуке, а таква је одлука била једино у томе, да ти уговори буду одбачени. Овим садашњим говором хоћу да преставим штету од закључених уговора, и да помогнем да се изврши поправка једног решења, које је врло штетно по интересе наше државе.

I

Познато је да се грађевински послови могу углавном изводити на три начина.

Први је начин када државна благајна располаже извесном готовином, па се на рачун те готовине извршују грађевински послови, као на пример што је било пре неколико година у Француској. Тада је Министарство Тардијево било израдило један велики програм за извршење јавних радова на рачун те велике готовине, са којом је располагала државна благајна. Али тај случај може да буде само изузетан. Таквих резерви нема данас нико, па их немамо ни ми.

Други је начин: да се јавни радови изводе из буџетских кредита. То се може радити, када су буџети у равнотежи и кад се та равнотежа постиже без великих оптерећења пореских обвезника. Многи радови и морају се изводити из буџетских кредита, као на пример одржавање железничких пруга, поправка пристаништа, подизање и одржавање школа, касарни, болница итд. али за велике грађевинске послове тај се начин не употребљава.

Трећи је начин за извођење великих јавних радова путем зајмова. То је и најправилнији начин, јер велики јавни радови не служе само једној генерацији него и будућим, па је право да и бу-

дуће генерације поднесу свој прилог за њих.

Данашње су прилике врло тешке и када се приступа извршењу јавних радова данас, мора се обратити нарочита пажња на њихов избор. Извршење многих нерентабилних радова, — ето почетка инфлације. А ми на тај пут, пут инфлације, не смемо да идемо. Вредност нашег народног новца морамо да чувамо.

Подизање извесних железничких пруга у нашој земљи преставља велику државну потребу, јер ми имамо крајева у којима немамо најпотребнијих железничких веза. Пошто је, за грађење железничких пруга потребан велики капитал и пошто железнице од почетка не дају приходе, који су у стању да покривају уложени капитал, морамо обратити велику пажњу и на избор пруга и на начин на који ћемо их градити, нарочито када се приступа њиховој изради у данашњим тешким приликама. Одмах изјављујем, да је избор ових пруга добар и да се оне одавно налазе у програму грађења Министарства саобраћаја. — Али пре израде нових железничких пруга морамо бити начисто са тим, да су потребе постојећих железница подмирене и да су њихове финансијске прилике сређене, и зато сматрамо за потребно да укратко изложимо, у каквим се приликама у томе погледу налазе наше постојеће железнице.

Железнички приходи опадају. Опадање прихода почело је са 1930/31 буџетском годином. Чист приход од возарине (без возаринске таксе) изнео је, по завршном рачуну:

Буџет. год.	Предвиђено	остварено	мање
У 1929/30		2,788.778.491,80	
У 1930/31	2,662.201.795	2,455.074.188,58	207,127.606,42
У 1931/32	2,692.000.000	2,150.292.443,23	541,707.555,77
У 1932/33	2,319.853.599	1,862.460.084,73	557,393.514,27
У 1933/34	2,012.676.680		

Та је буџетска година у току, и за њу немамо података, али је извесно да ће се и у овој години показати мањак у приходима, јер се за будућу годину 1934-35 предлаже приход 1,896.845.624 дин., то јесте за 115,831.056 динара мање од предвиђеног прихода у овој буџетској години.

Од буџетске године 1929-30, када су приходи управе држ. железница износили: 2.788.778.491,80 дин., приходи су по завршном рачунима у години 1932-33 пали на 1.862.460.084,73 дин., т. ј. смањени су за 926,318.407,07 дин., или за 33,2%.

Због смањивања прихода смањивани су и буџетски кредити за железничке потребе. Услед тога многе железничке потребе остају незбринуте. Тако на пр. кредити за одржавање пруге смањени су од 1929-30 године са 27%. Због недовољних кредита — недовољно је одржавање пруге. Недовољно одржавање пруге може да донесе врло тешке последице: пропадање железничке имовине, смањивање брзине возње, смањивање дозвољеног осовинског оптерећења, повећава се опасност од удеса. И код машинске службе не може да се постигне све што је потребно. Снабдевање железница потребним материјалом није у довољној мери. — Једном речи, потребе наших железница нису подмирене, колико треба. Због смањивања прихода предвиђени расходи нису се могли извршивати. Услед тога Министарство саобраћаја није могло на време одговорити својим обавезама и тако су се гомилали ду-

гови. Ти су дугови: приватним у земљи и у иностранству, фондовима и државним установама.

Ја се нећу упуштати у излагање свих тих дугова Министарства саобраћаја, него хоћу само да изнесем ово: да је на дан 1 јануара ове године, поред других обавеза, било на благајни Министарства саобраћаја приспелих разних материјалних рачуна, који су чекали на исплату у износу од 127,262.707,34 динара, и да Министарство саобраћаја има неисплаћених обавеза из ранијих година:

1 државним установама: 114,296.713,14 дин.
2 приватницима . . . 157,818.193,28 дин.

свега 272,114.906,42 дин.

Из овога види се да су исплате рачуна у застоју. Министарство саобраћаја не може да исплаћује на време ни угаљ, ни прагове, ни дрвену грађу и рачуне за други материјал. Па када се не исплати на време угаљ, то не значи само да сопственици угљених рудника нису дошли до свога новца, то значи да нису исплаћене на време ни наднице многим рударским радницима, који у тешком раду и оно мало живота проводе под земљом. И према томе, разлог за запослење нових радника, који ја ценим и о коме треба водити рачуна нарочито у овим садашњим приликама, био би потпуно на своме месту кад би се редовно исплаћивали они запослени стари.

Па кад немамо државне готовине, кад не треба да изводимо у већем обиму јавне радове из буџетских кредита, кад морамо да чувамо народну пореску снагу, чије је оптерећење дошло до крајње границе, ако не можемо да закључимо зајам под повољним условима па да извршимо грађевинске послове по своме нахођењу, када морамо да уложимо највеће напоре, да сачувамо вредност народног новца и нећемо да идемо у инфлацију, када знамо да потребе нашег железничког саобраћаја нису довољно подмирене, онда наше интересовање мора бити велико, да видимо, на који се начин граде нове железничке пруге. — Без сумње, све ове околности о којима смо говорили, императивно налажу, да ти услови морају бити за државу нарочито повољни.

II

У име државе закључена су 4 уговора за грађење железничких пруга и то:

- 1 — за грађење пруге Пожаревац—Кучево.
- 2 — за грађење пруге Велес—Прилеп.
- 3 — за грађење пруге Приштина—Глоговици—Пећ и Бихаћ—Книн, и
- 4 — за грађење пруге Београд—Панчево, Куршумлија—Приштина и други колосек Београд—Ресник.

Пошто ови уговори ни до данас нису познати Народној скупштини, (Гласови: нису), сматрам да је врло потребно да о њима Народна скупштина буде упозната. (Добро би било!). Ради тога ја ћу укратко изложити главне одредбе ових уговора, који по закону имају јавни карактер, не упуштајући се због краткоће времена, у њихове коментаре.

I Уговор за железничку пругу Пожаревац—Кучево:

Бивша пожаревачка област на основу добијене концесије закључила је са друштвом „Oriental Construction Syndicate”, названим „Orient Construct.”

чије је седиште у Њујорку, уговор, по коме је Област уступила друштву: извршење студија и потпуно извршење грађења железничких пруга: Пожаревац — Кучево — граница Пожаревачке области, Маиловац — Чешљева Бара, Пожаревац — Свилајнац и Петровац — Жагубица (укупна дужина нормалног колосека око 70 км., узаног колосека од 0,76 м. била би око 140 км.) заједно са испорукама материјала, потребног за извршење радова, као и свих испорука прибора и материјала за опрему и експлоатацију ових пруга.

За извршење ових радова као и за плаћање набавака материјала и возног материјала »Оријент-конструкт« даје Области кредит од 5,000.000 долара. Тај кредит почиње тећи од дана почетка ефективних радова, чије ће амортизовање бити извршено за 14 година према уговореној амортизационој табlici.

По чл. IX ал. 4 »Као обавезу да ће вратити овај кредит Област ће дати »Оријент-конструкт-у« менице акцептиране од Области«. Те менице доносиће интерес 7%. У замену за те менице од износа пет милиона долара »Оријент-конструкт« ће кредитирати Област за 87% од номиналне вредности. Отплату тога кредита вршиће Област према усвојеном амортизационом плану, из кога излази да ће област при потпису овог уговора предати »Оријент-конструкт-у« менице у укупној суми од осам милиона 237.192 долара. Ове менице исплаћиваће се у американским златним доларима (100 југословенских динара за 1,76123 долара С. А. Д. што је равно 2,65 грама злата) са интересом 7% шестомесечно и у роковима: 1 јануара и 1 јула сваке године.

По члану VII б. »Као награду за своју финансијску и техничку помоћ и за одговорност коју преузима финансијски и технички у извршењу овог уговора »Оријент-конструкт« ће узимати на име зараде 10% од износа вредности сваке меничне ситуације«.

По чл. XI »Област плаћа царину и уопште све порезе и прирезе, већ установљене и који ће се установити, на све набавке и сав потребан материјал односећи се на извршење овог уговора као и таксе за подвоз, превоз железницом у Југославији »Оријент-конструкт« је ослобођен свих пореза за време трајања овог уговора.

По чл. XVI спорови се решавају Изабраним судом.

Овај уговор требао је да добије одобрење државне власти и он је дошао пред Краљевску владу. Министарства: саобраћаја, грађевина, шума и рудника и финансија, одредила су своје стручњаци, који су под претседништвом Министра саобраћаја и шума и рудника (г. Радивојевића) претресали овај уговор, па је затим комитет министара нашао: да је уговор добар, и користан по интересе области и 21 маја 1929 године донео је одлуку да се овај уговор прими и одобри и дао овлашћење Министру финансија (г. Шврљуги) да то одобрење потпише и Министар финансија потписао је то одобрење.

После тога Област пожаревачка предала је друштву »Оријент-конструкт« менице у вредности од 8,237.192 долара са уговореним роковима, не везујући ове менице за уговор о грађењу железница. Али није узета од друштва никаква гаранција, јер гаранције нису ни биле предвиђене у уговору.

Али у току времена видело се да друштво »Оријент-конструкт« не располаже довољним средствима. Оно је заложило неке менице, које је примило од Области, и две менице за плаћање претходних радова у величини од 70.000 долара морале су бити протестиране, што је било од велике штете по углед нашег кредита. Друштво »Оријент-конструкт« увиђајући и само тај свој недостатак финансијских средстава склопило је аранжман са швајцарском техничком фирмом »Лозингер и Ко.«, по коме та фирма улази у овај посао и прима обавезу закљученог уговора о грађењу железница, како у техничком тако и у финансијском погледу.

Краљевска влада је одобрила пренос уговора на Лозингера и Ко. и гарантовала да ће менице које је акцептирала Пожаревачка област бити исплаћене о роковима од Моравске и Дунавске бановине интегрално и без икаквог губитка.

Бановине не могу да приме обавезе, које је Пожаревачка област примила и ради се на томе да те обавезе прими држава, и Министар саобраћаја (Л. Радивојевић) предлаже да се закључени уговор пренесе на државу.

У то време настаје погађање о јединичним ценама између државе и друштва »Лозингер и Ко.«.

20. VI. 1931 године решено је да предлог тадањег Министра финансија г. Шврљуге и садањег Министра саобраћаја да се уговор пренесе на државу с једне и Лозингера с друге стране, и утврђено је коштање железничких радова за суму од 264,000.000 динара.

Друштво је августа 1931 године приступило радовима на железничкој прузи Пожаревац—Кучево. Првобитни уговорни рок за довршење ових радова (15 јула 1934 године) продужен је до 15 априла 1935 године.

Ефективни кредит, који друштво даје држави, износи: по курсу 87% од номиналног кредита, т. ј. 4,350.000.— долара или 247,000.000 динара. Кад се од тога кредита одузме 10% на име награде по члану VII уговора, онда за израду железничких радова остаје: 220,5 милиона динара. Према томе тај ефективни кредит није довољан за извршење предвиђених железничких радова, не достаје 43,5 милиона динара. Кредитом који нам Друштво ставља на располагање можемо, дакле, изградити свега 84% предвиђених радова. Према томе за потпуно довршење пруге потребно нам је да извршимо нове издатке.

II Уговор за железничку пругу Велес—Прилеп

Са »Европским друштвом за хипотекарни и банкарски кредит« из Париза (»Société Européenne de Crédit foncier et de Banque«) закључио је Министар саобраћаја г. Лазар Радивојевић уговор о грађењу пруге Велес—Прилеп. Главне одредбе финансијског уговора о тој прузи, који је г. Радивојевић потписао 3 јануара 1932 године, јесу ове:

По чл. I Друштво се обавезује да изврши за рачун Владе радове на грађењу железничке пруге од Велеса до Прилепа и да испоручи сиперни материјал потребан за ту пругу као и извесну количину шина, телефонског и телеграфског материјала, сигнализационих апарата и т. д.

Укупни приближни износ вредности ових радова и набавака предвиђа се у суми од 160 милиона француских франака и то:

1 — Франака 103 милиона представља вредност

радова на грађењу и опреми речене пруге, како је то предвиђено предмером и ценовником радова.

2 — Франака 57 милиона за набавку телефонског и телеграфског материјала, сигнализационих апарата и т. д.

Ових 57 милиона француских франака не односи се на набавку материјала за пругу Велес—Прилеп, јер је опрема железничке пруге Велес—Прилеп ушла у предрачунску суму која се плаћа из оног дела од 103 милиона фран. франака. Ових 57 милиона фран. франака односе се, дакле, на набавку материјала за друге, постојеће, пруге.

По чл. II укупна вредност радова и набавака од фран. франака 160,000.000 биће остварена по стопи 92 (деведесет и два од сто) што представља ефективни укупни износ од 147,200.000 фр. франака.

Интерес на номинални кредит утврђује се на 7% (седам од сто) годишње који се капитализује и плаћа шестомесечно, т. ј. 3,5% шестомесечно сразмерно утврђеном годишњем интересу.

По чл. III рок отплате овога задужења расподељује се на 12 година. Отплата ће почети почетком 7 семестра, рачунајући од дана потписа уговора и вршиће се у деветнаест једнаких шестомесечних рата заједно са амортизацијама и интересима рачунатим од почетка седмог семестра до дана рока отплате, тако да се дуг исплати првог дана двадест петог семестра.

За време прве три године, рачунајући од дана потписа уговора и све до почетка седмог семестра, Влада ће платити Друштву пропорционалан шестомесечни капитализован интерес са 2% годишње (два од сто) на неискоришћену суму од 160 милиона фран. франака која сума износи укупни износ набавака и радова.

На износ задужења стављених на рачун Владе рачунаће се 7% (седам од сто), и то онако како та задужења буду била књижена.

Интереси за прве три године обрачунавају се и плаћају шестомесечно у готову.

По чл. IV Влада ће депоновати код Народне банке Краљевине Југославије, у току једног месеца по потпису уговора, за рачун Друштва бонове који претстављају противвредност од 12,800.000 фран. франака, као разлику између емисионог 92% и стварног курса на суму од 160,000.000.— фран. франака за радове и поруцбине.

Ови ће бонови бити стављени на располагање од Народне банке Друштву сваког месеца у пропорцији која одговара 8% сваке месечне ситуације извршених радова и испорука.

Амортизација ове транше бонова, капитал и интерес, вршиће се у једнаким шестомесечним ратама почев од VII па до почетка XXV семестра.

По чл. VI за извршење техничког и финансијског уговора Друштво ће бити ослобођено свих пореза, такса, царина и таксирања уговора и признаница, трошарина и осталих разних дажбина, садашњих и будућих, које буде прописала Влада, бановина или општина.

По чл. VIII пошто су месечне ситуације извршених радова и лиферирација од стране Друштва обрачунате у динарима, а бонови које Влада даје у замену, гласе на фран. франке, конверсија ће се вршити према односу који постоји између ове две монете на дан потписа овог уговора, на основу законских стања њихове стабилизације.

По чл. X Друштво је обавезно да на захтев Министра саобраћаја повећа првобитни кредит до 15% (петнаест од сто).

По чл. XV Друштво прима на себе да даје потребне суме за покриће издатака за надзорно особље и експроприацију земљишта за рачун Владе, с тим, да Влада ове издатке исплати у три једнаке рате у року од три године. Друштво није обавезно да учини већи аванс од 5% од укупне вредности свих радова на грађењу пруге.

По чл. XVII сви спорови решавају се Избраним судом.

Предрачунска сума за радове на овој прузи чија је дужина 86 км. по предмеру и погођеним јединичним ценама са Друштвом износи: 228 милиона 667.610 динара.

Номинални кредит који нам даје Друштво за железничке радове износи: 103 милијона француских франака, односно ефективни кредит износи: 94,760.000 француских франака, или 210,796.300 динара. Пошто је тај ефективни кредит мањи за 18 милиона динара од предузимачке цене за радове, он ће моћи подмирити 92% предвиђених радова. Због тога, тај остатак исплатиће се или повећањем кредита код Друштва, на које Министар саобраћаја има право на основу чл. X уговора или уношењем нарочитог кредита у буџет.

Овај уговор потписао је у име Краљевске владе само Министар саобраћаја г. Лазар Радивојевић, и то на дан 3 јануара 1932 године. Тога дана изабран је Сенат. Па како је 8 новембра 1931 године била изабрана Народна скупштина, значи да је 3 јануара постојало Народно претставништво.

По Уставу овакви уговори могу се закључивати само на основу закона.

Члан 104 Устава гласи: »Државни порез и опште државне дажбине установљавају се само законом. Влада подноси Народној скупштини од Главне контроле оверени извештај о извршењу закључених уговора о државним зајмовима и њиховом утрошку у смислу закона.«

Члан 118 Устава гласи: »Сви постојећи закони сем Закона о Краљевској власти и Врховној државној управи од 6 јануара 1929 године остају на снази, док се редовним путем не измене или укину.«

Овај уговор није потписан на основу законског одобрења. Потписивањем овог уговора Министар саобраћаја г. Лазар Радивојевић извршио је један незаконит акт.

Иако је тај уговор био један незаконит акт, и као такав не би смео да има вредности, ипак је унет у буџет за 1932/33 годину у парт. 659 кредит за пругу Велес—Прилеп: 10,000.000 динара и Друштво је у 1932 години приступило изради те пруге.

III Уговор за железничке пруге: Приштина—Глоговци—Пећ и Бихаћ—Книн.

3 јануара 1932 године потписао је у име Краљевске владе Министар саобраћаја г. Радивојевић са Едмоном Боајеом, предузимачем из Анжера (Француска) уговор о грађењу железничке пруге Бихаћ—Книн и Приштина—Глоговци—Пећ. Тај је уговор пренет 1 октобра 1932 године на друштво »Батињол« са седиштем у Паризу. — Главне одредбе тога уговора гласе:

За извршење техничког уговора друштво отвара Краљевини Југославији номинални кредит од 240,000.000.— француских франака по курсу 92%.

Боновни ће носити интерес 7% годишње, плативни у готову полугодишње и то 1 јануара и 1 јула сваке године.

На неутрошене суме држава ће платити Друштву 3% полугодишње у готовом новцу.

По плану у амортизацијоној табели која чини анекс уговора држава плаћа Друштву на име ануитета по 12,000.000.— франц. франака шестомесечно, сваког 1 јануара и 1 јула почев од 1 јануара 1935 године па до 1 јула 1944 године.

На износ сваке привремене ситуације издају се Друштву боновни са урачунатом каматом, које боновне Друштво враћа са сразмерно примљеним ратама по амортизационом плану.

По чл. 5 све суме које ће се договати Друштву у вези са извршењем техничког уговора, биће израчунате у динарима. Ови динари претвараће се у француске франке или другу валуту означену на боновима и то према следећем еквиваленту: 2. 224,528 динара у злату према стабилизационој стопи = 1000 франц. франака = 39,179 долара у злату Сједињених америчких држава = 203,05 швајцарских франака = 97,470 холандских флорина.

По чл. 7 Друштво ће се користити уместо г. Едмонда Боајеа ослобођењем, приликом изградње поменутих железничких пруга, од плаћања пореза, дажбина и такса, које постоје у Краљевини Југославији, а које је ослобођење дато г. Едмонду Боајеу законом од 26 марта 1932 године. Сем тога Друштво и порттери бонова неће сносити никакве порезе, дажбине и таксе или ма какве трошкове приликом извршења овог уговора.

По чл. 8 спорови се решавају путем Избраног суда.

Предрачунска сума по погођеним ценама и предмеру износи:

За пругу Приштина—Пећ: 165,671.860.— динара.

За пругу Бихаћ — Книн: 285,814.140.— динара.

Свега: 451,486.000.— динара.

И овај је уговор закључно и потписао у име Краљевске владе 3 јануара 1932 године само г. Лазар Радивојевић Министар саобраћаја са предузећем Едмонд Боаје. И на овом уговору нема потписа Министра финансија.

И овај је уговор, као и уговор за пругу Велес—Прилеп, незаконит акт.

У одређеном року предузеће Едмонд Боаје требало је да положи кауцију. Предузеће није положило кауцију у уговором предвиђеном року, и према томе уговор је требао бити раскинут. Међутим уговор није раскинут, него се узима, и незаконит и непотпун, у извршење, и у парт. 659 буџета за 1932/33 годину уноси се за радове по овом уговору: 18,500.000.— динара.

Иде се још даље. Доноси се на предлог Министра саобраћаја решење Министарског савета да се тај уговор пренесе са Друштва Ед. Боаје на Друштво »Батињол« и Министар саобраћаја потписује са Батињолом и Боајеом 1 октобра 1932 године пренос уговора на Батињол.

Са Друштвом Е. Боаје потписао је г. Министар саобраћаја и финансијски и технички уговор. Оба та уговора пренета су на Друштво »Батињол«. Али том приликом није пренет на друштво »Батињол« исти технички уговор, него је г. Министар саобраћаја учинио две измене, и то:

У уговору са Друштвом Е. Боаје у чл. 2. стоји: „Кауција је утврђена на 3% целокупног износа радова и она ће се задржавати од стране државе у тој сразмери од сваке месечне ситуације.“ — Тај 2 члан у уговору који је пренет на друштво „Батињол“ гласи:

„За гаранцију да ће тачно испунити обавезе овог уговора, предузеће ће положити у року од 20 дана од дана ступања на снагу овог уговора кауцију од динара 14,734.000.— у готовом или у државним обвезницама. Но предузеће може положити горе наведену кауцију у целини или делимично у гарантном писму југословенских банака, признатих од стране Министарства финансија, али које ће моћи затим заменити у сваком моменту готовим новцем или државним обвезницама.“

Ова је измена на штету државе, јер на место задржавања готовог новца, држава у ствари добија гарантно писмо. То је противно чл. 84 Закона о државном рачуноводству који гласи:

„Уговори са државом закључени не могу се после на штету државе раскинути или мењати.“

Ал. 7 „Ако је за закључење уговора било потребно одобрење Народне скупштине, онда се за раскидање или измену уговора на штету државе мора тражити и одобрење Народног представништва.“

Осим тога, полагање такве кауције противно је и чл. 88 Закона о Државном рачуноводству.

Друга измена у пренетом уговору на „Батињол“ учињена је у тач. а. чл. 8. У томе уговору повећан је рок за израду пруге Бихаћ—Книн од 36 месеца на 48 месеца и додато је: „По истеку ових рокова возови морају саобраћати на овим пругама.“

„Нарочито се условљава да рокови за извршење пруге Бихаћ—Книн, подразумевајући у истима и рок од 48 месеци за извршење свих главних радова, не могу почети пре него буду извршени главни радови на прузи Приштина — Глоговци — Пећ.“

Иако је овај члан требао да прецизира рок довршења пруге Бихаћ—Книн, — тај рок није, дакле, потпуно прецизиран.

Ова је измена, која је штетна за државу, јер одлаже рок за довршење пруге, од врло велике користи за друштво. Уговором су одређене отплате и камате за десет година, сваког 1 јануара и 1 јула, и продужењем рока за извршење ових радова, друштву је дата могућност да у већој мери са новцем наше државе извршује железничке радове, — дакле, без кредитирања.

У вези са првом изменом у чл. 2, која се односи на кауцију, изостављена је у чл. 20 у пренетом уговору на Батињол тач. 3. а. која предвиђа да се од месечне ситуације привремено одбја 3% од целокупног износа радова на име кауције, т. ј. изостављен је став: „сума која се има одбити као гаранција према чл. 2 овог уговора.“

И после решења Министарског савета, којим је овај уговор пренет на друштво Батињол овај је уговор остао незаконит акт све до 1 априла 1933 године када је добио законску форму.

IV Уговор железничке пруге: Београд—Панчево, Куршумлија — Приштина израда II кол. Београд—Ресник.

Грађевинско друштво „Батињол“ из Париза поднело је понуду за грађење железничке пруге:

Београд — Панчево, Куршумлија — Приштина и Београд — Топчидер — Књажевац (III нормални колосек). Та је понуда усвојена и 25 априла 1931 године закључен је уговор између државе и друштва.

29 јуна 1931 године закључен је уговор између Држ. хипотекарне банке и друштва „Батињол“, по коме уговору Државна хипотекарна банка врши исплате друштву на рачун државе.

28 новембра 1931 године закључен је уговор између Државне хипотекарне банке, којим банка одобрава Влади под означеним условима зајам за исплату обавеза које проистичу из техничког и финансијског уговора за грађење железничке пруге Београд — Панчево, Куршумлија — Приштина и Београд — Кнежевац.

По тим уговорима: Друштво ће кредитирати за суме које су му дужне извршењем техничког уговора у очекивању повољне ситуације за Управу фондова ради спровођења емисије „Панчево“. Управа фондова плаћа друштву интерес раван интересној стопи француске Народне банке повећан са 1,25%. Овај интерес ће се рачунати на сваку суму друштву од дана, када му је она требала бити исплаћена. Обрачунавање дужних интереса друштву вршиће се крајем сваких шест месеци и њихов износ биће додат главници, како би и сви интереси носили камату.

Управа фондова исплатиће друштву док не буде изведена емисија „Панчево“ суме којима ју је друштво кредитирало како у главници тако у интересу до износа који му буду дужни под следећим условима:

500.000 фран. франака сваког првог у месецу почев од 1 априла 1932 године закључно, до 1 априла 1934 године закључно;

3.000.000.— фран. франака сваког првог у месецу почев од 1 маја 1934 године закључно, до 1 марта 1935 године закључно;

Остатак у једнаким месечним ратама које ће се полагати сваког првог у месецу почев од 1 априла 1935 године закључно, до 1 априла 1938 године закључно.

Као подлога по овоме зајму служиће благајнички записи (бонови) које ће Министар финансија имати да преда банци одмах по ступању на снагу Закона којим се овај уговор одобрава.

Друштво „Батињол“ ослобођено је плаћања државних непосредних пореза и самоуправних приреза, осим дужности обустављања службеничког пореза својих службеника и радника, затим ослобађа се свих државних такса подразумевајући ту таксу из Г.Бр. 101 таксене тарифе за превоз материјала и алата железницом или бродовима и таксу за уговоре сачињене са државом о овој градњи и о пословима који из тих уговора непосредно проистичу, као и државне, бановинске и општинске трошарине на све трошаринске предмете, које буде трошило за погон машина и справа потребних при извршењу поменутих изградња и радова изузев аутомобила, било да те предмете увози непосредно из иностранства, било да их набавља у земљи непосредно од произвођача. Затим, друштво се ослобођава царине, скупног пореза као и монополске таксе и споредних такса (жиговине, калдрмине, поновне дажбине) на бензин, односно петролеум и минерално уље које служе за погон и мазање машина, а увозе се за грађење железнице.

Одговарајуће суме које ће се обрачунати у динарима, према техничком уговору, исплаћиваће се друштву у Паризу у франц. францима према курсу динара који је утврђен законом о стабилизацији обнародованим 12 маја 1931 године. — Држава ће по истом курсу осигурати банци преко Народне банке потребне девизе за све исплате које Хипотекарна банка буде дужна да врши друштву.

Сви спорови решавају се путем Избраног суда. Законом од 5 децембра 1931 године одобрен је „уговор“ о државном зајму за изградњу железничких пруга Куршумлија — Приштина и Београд — Панчево и за извршење извесних радова на прузи Београд — Кнежевац закључен 28 новембра 1931 године између Министра финансија и Државне хипотекарне банке“.

23 септембра 1932 године Министарски савет на предлог Министра саобраћаја донео је решење, којим је одобрио технички уговор од 25 априла 1931 године закључен са грађевинским друштвом „Батињол“ ради грађења железничке пруге: Куршумлија — Приштина, Београд — Панчево и израде извесних радова на прузи Београд — Ниш.

2 — Да се грађење II колосека које је предвиђено закљученим уговором од Београда до Кисељевца, продужи до Ресника и да се сви радови на грађењу II колосека Београд — Ресник по новом предмјеру уступе такође друштву „Батињол“ по истим условима и одредбама споменутих закључених уговора, техничког и финансијског, и закона од 5 децембра 1931 године а по ценама из новог скупног предмјера и ценовника од 5 јула 1932 године по коме вредност свих предвиђених радова износи 39,306.165.— динара.

Главна контрола, на својој општој седници од 7 октобра 1932 године размотрала је ово решење Министарског савета и са њим се сагласила, с тим да се за накнадне радове на изради II колосека до Ресника издејствује законско овлашћење, т. ј. да се финансијски уговор и закон од 5 децембра 1931 године прошири и на ове радове.

Коштање III нормалног колосека Београд — Топчидер — Кнежевац по предмјеру износио је 20,397.169.50 динара. Коштање радова по предмјеру и одобреним ценама до Ресника износи 39,306.165 динара. Коштање накнадних радова, према томе износи око 19 милиона динара.

И ова је одлука, као што се види из решења Главне контроле, незаконита.

III

Уговорима обухваћене пруге погођене су са друштвима по јединичним ценама, и коштање пруга по тим ценама, без обзира на друге услове, према предмјеру железничких радова износи:

За Пожаревац—Кучево, 78 км.	264,000.000	дин.
„ Велес—Прилеп, 86 км.	228,667.610	„
„ Приштина—Глоговци— Пећ, 60 км.	165,671.860	„
„ Бихаћ—Книн, 112 км.	285,814.140	„
„ Београд—Панчево, 22 км.	82,000.000	„
„ Куршумлија—Приштина, 68 км.	225,000.000	„
„ II Кол. Београд—Ресник, 15 км.	39,306.165	„
Свега 441 км.	1.290,459.775	дин.

Стварно коштање ових пруга је веће од ове суме с обзиром на услове у закљученим уговорима.

Из мојих излагања види се, да закључење уговора није имало законску основу.

Уговор за грађење железничке групе: Велес—Прилеп и за грађење железничке пруге Приштина—Глоговци—Пећ и Бихаћ—Книн потписао је Министар саобраћаја 3 јануара 1932 године у времену кад су постојали Народна скупштина и Сенат. Те уговоре у име Краљевске владе потписао је само Министар саобраћаја г. Лазар Радивојевић и без знања Владе. На тим уговорима нема потписа Министра финансија.

Радови на изради II колосека од Београда до Ресника одобрени су решењем Министарског савета 23 септембра 1932 године. Пренос уговора са Боајеа на Батињол извршен је 1 октобра 1932 године.

Сви су ови уговори престављали, дакле, незаконите акте и ипак је Министар саобраћаја допустио друштвима да приступе раду. Да је то моје тврђење тачно види се и по томе, што је на те уговоре тако гледао и Министар саобраћаја г. Лазар Радивојевић. И он је сматрао да ти уговори нису пуноважни и зато је предложио да би се покорио, за финансијски закон за 1933/34 годину овај члан (§ 50 тач. 2):

„Уговори о грађењу пруге Пожаревац—Кучево, Велес—Прилеп, Бихаћ—Книн и Приштина—Пећ закључени по одобрењу Претседника Министарског савета П.М.С. Бр. 2248 од 20 јуна 1931 године, П.М.С. Бр. 3758 од 22 октобра 1931 и решењу Министарског савета Г.Ж. Бр. 9705 од 23 септембра 1932 примају се као пуноважни.“

Сматрам за потребно да нарочито истакнем: да се у предлогу финансијског закона за 1933/34 годину није налазио овај § 50. Овај је члан убачен у финансијски закон путем амандмана, тако да је он изгласан са буџетом, непримећен и без дискусије.

По чл. 85 Закона о Државном рачуноводству „Министри не могу закључивати ни путем давања у акорд ни путем лицитације послове на дужи рок од године дана, у противном случају уговор ће се за још преостало време раскинути, а Министар који га је закључио, биће према држави материјално одговоран у смислу члана 58 овог закона за штету коју би држава евентуално морала накнадити другој уговорној страни. Изузетак од овог чине уговори које одобрава Народна скупштина.“

Незаконитим закључивањем уговора Министар одговара материјално и морално. Г. Радивојевић знао је за ту своју одговорност и зато је похитао да провлачењем овог амандмана у Финансијски закон покрије ове уговоре законском формом и да своју материјалну штету пренесе на цео народ. (Михајло Крстић: И он и данас седи као Министар. — Срамота!).

IV

Садржина уговора, као и чињенице, да су уговори закључивани незаконито, да се законска форма за ове уговоре испунила путем амандмана и без обавештења, и велики кредити који се траже за грађење ових пруга у предлогу буџета 1934/35 годину, изазвали су оправдану збјеху да су они закључени на штету државе. А њихова примена даје за то сувише доказа.

Ови уговори могу се посматрати појединачно

и укупно са гледишта једне финансијске целине. Од главнога је значаја кад се они посматрају укупно, као једна финансијска целина. Ми ћемо их изложити појединачно и са гледишта једне финансијске целине.

Уговорима је одређен начин исплате железничких радова и на основу тих уговора и са претпоставкама о току грађења израђен је финансијски распоред примљених обавеза у Министарству саобраћаја. Тим финансијским распоредом ми ћемо се служити у току овог излагања.

Посматрани појединачно са гледишта тога финансијског распореда примљених обавеза, ови уговори изгледају овако:

1) Уговор за пругу Пожаревац—Кучево

Тај уговор претставља овако кредитирање: За ту пругу која је отпочета у августу 1931 године и која треба да буде довршена до 15 априла 1935 године плаћамо шестомесечно од 1 јула 1930 године до 1 јула 1932 године закључно по 9,975.000 динара и од 1 јула 1933 године до 1 јануара 1943 године плаћамо шестомесечно по 18,245.700 динара. Према томе, до 1 јула 1937 године закључно, дакле после две године од рока до кога треба да буде довршена, исплатићемо из државног буџета по финансијском распореду друштву 232,332.000 динара т. ј. 10 милиона више од ефективног кредита.

До 1 јануара ове године закључно, предузеће је имало да прими по уговорном амортизационом плану 104,612.100 динара. — Ситуација израђених послова изнела је до 1 фебруара ове године 110,874.612 динара.

За ефективни кредит, који износи 220,5 милиона динара, до 1 јануара 1943 године закључно исплатићемо цело наше дуговање у суми 433,034.700 динара.

2) Уговор за железничку пругу: Велес—Прилеп

Та је пруга отпочета у мају 1932 године и треба да буде довршена до 1 септембра 1935 године. Од 3 јула 1932 године до 3 јула 1934 године плаћамо шестомесечно, интерес годишње 7% на извршене радове и 2% годишње на неизвршене, и за извршене радове месечно у боновима који гласе на франц. франке. Од 3 јануара 1935 године до 3 јануара 1944 године плаћамо отплате месечно по финансијском распореду. — До 3 јануара 1940 године, после 4½ године од довршења пруге, исплатићемо друштву 345,709.053 динара т. ј. за 18,258.487 динара више од целокупног ефективног кредита који нам даје друштво за железничке радове и материјал.

Од 3 јула 1932 године до 3 јануара 1944 године закључно, по ефективном кредиту од 327,450.566 динара, исплатићемо цело наше дуговање за железничке радове и материјал који ће изнети по томе распореду 558,332.653 динара.

На овој прузи радови су добро напредовали. Вредност изграђених послова до 1 фебруара ове године изнела је 167,658.946.80 динара.

За исплату по томе уговору било је предвиђено у буџету:

За 1932/33 год.	10,000.000 дин.
„ 1933/34 год.	18,850.000 „

3) Уговор за пругу Приштина—Глоговци—Пећ и Бихаћ—Книн.

Пруга Приштина—Пећ отпочела је крајем 1932 године и биће довршена до 1 априла 1936 године. — Бихаћ—Книн биће отпочета по довршењу главних радова на прузи Приштина—Пећ и треба да буде готова за 4 године, у првој половини 1939 године (рок за њено довршење није тачније прецизиран). Од 1 јануара 1933 године до 1 јула 1934 године друштву се шестомесечно исплаћује уговорни интерес 7% на утрошене и 3% на неутрошене суме (интеркал. интерес). На крају сваког месеца издају се друштву бонови у износу месечних ситуација који носе 7% камате и гласе на уговорену страну валуту. — Од 1 јануара 1935 године до 1 јула 1944 године исплаћује се друштву отплата према финансијском распореду.

До 1 фебруара ове године вредност извршених радова са апровизионманом изнела је: 36,554.964.60 динара. За исплату по овоме уговору било је предвиђено за буџетску годину:

1932/33	18,500.000 динара
1933/34	24,908.200 динара

До 1 јула 1936 године, докле пруга Приштина—Пећ треба да буде готова, биће исплаћено друштву према финансијском распореду 171,144.706 динара, т. ј. за 5,5 милиона динара више него што износи предрачунска вредност радова на прузи Приштина—Пећ, а до 1 јула 1940 године, на годињу дана по довршењу пруге Бихаћ—Книн, исплатићемо преко 450 милиона динара.

Ефективни кредит који нам даје ово друштво износи: 491,175.782 динара. Од 1 јануара 1933 године до 1 јула 1944 године закључно, исплатићемо цело наше дуговање по томе кредиту, који ће изнети преко 775 милиона динара.

4) Уговор за пруге Београд—Панчево, Куршумлија—Приштина и II колосек Београд—Ресник.

Величина кредита није унапред тачно утврђена. Предрачунска сума радова, која одговара величини кредита, износи по предрачуну 346,000.000 динара.

Друштво „Батињол“ у августу 1932 године приступило је извршењу радова на прузи Београд—Кнежевац—Ресник, и ови радови биће завршени у уговореном року до 1 јуна 1934 године.

Радови на прузи Београд—Панчево отпочели су у јулу 1933 године, и по уговору треба да буду довршени до 1 септембра 1935 године.

Пруга Куршумлија—Приштина треба да буде завршена у року од 3 године по довршењу главних радова на прузи Београд—Панчево, што би значило да рад треба да отпочне у првој половини 1935 године и да се заврши у другој половини 1938 године.

Ситуација извршених радова до 1 фебруара ове године износи:

За Београд—Ресник	40,902.087.42 дин.
За Београд—Панчево	27,697.890.39 дин.

Свега: 68,599.977.81 дин.

По овом уговору са друштвом „Батињол“, док се не изврши „емисија Панчево“, предвиђен је начин исплате у финансијском уговору. По томе уговору после исплате суме од 25 милиона француских франака, која ће се исплатити до 1 фебруара 1935

године закључно, „од 1 априла 1935 до 1 априла 1938 године исплаћује се остатак у једнаким месечним ратама.“ Та одредба претпоставља да, поред II колосека Београд—Ресник, и пруга Београд—Панчево и Куршумлија—Приштина буду готове до 1 априла 1935 године, како је то и било предвиђено у техничком уговору од 25 априла 1931 године, који је одговарао овом финансијском уговору. Доцније је г. Министар саобраћаја продужио рок пруге Куршумлија—Приштина до друге половине 1938 године. То продужење рока није у складу са финансијском одредбом о начину плаћања. Према томе начин плаћања по овоме уговору није прецизиран.

V

Али ове уговоре не треба посматрати само појединачно. На њих треба гледати као на једну целину и по њиховом целокупном ангажовању финансијских средстава у буџету, треба оценити њихову вредност.

Наша плаћања по закљученим уговорима отпочели смо уносити у буџет од 1 јула 1932 године и завршавају се 1 јула 1934 године.

За овакво „кредитирање“ од ефективних 1.270 милиона динара за железничке радове који ће се извршавати 8 година, исплатиће наша држава у току 12 година према финансијском распореду примљених обавеза преко 1.914 милиона динара, осим прим. Та цифра не може се сада тачно утврдити. Тачност те суме зависи од количине израђених и неизрађених поклова у току времена, јер се на израђене послове плаћа камата 7% за све железничке пруге (осим Београд—Панчево, Београд—Ресник и Куршумлија—Приштина, на које се плаћа камата 5.75%) и на неизрађене 2% (Велес—Прилеп) и 3% (Приштина—Глоговци—Пећ и Бихаћ—Книн). У ту суму није урачуната камата (5.75%) за плаћање радова на пругама: Београд—Панчево, Београд—Ресник и Куршумлија—Приштина. У тој цифри не налази се ни плаћање прима.

И с обзиром на све ово, крајња цифра за исплату предвиђених радова друштвима биће још већа.

Железничке пруге по уговорима треба да буду израђене у овим роковима:

Пожаревац—Кучево, отпочета у августу 1931 године треба да буде израђена до 15 априла 1935 године.

Велес—Прилеп, отпочета у мају 1932 године, треба да буде израђена до 1 септембра 1935 год.

Приштина—Глоговци—Пећ отпочета крајем 1932 године треба да буде израђена до 1 априла 1936 године.

Бихаћ—Книн није отпочета, треба да буде израђена у првој половини 1939 године.

Београд—Панчево отпочета у јулу 1933 године, треба да буде израђена до 1 септембра 1935 године.

Београд—Ресник отпочета у августу 1932 године треба да буде израђена 1 јуна 1934 године.

Куршумлија—Приштина није отпочета, треба да буде израђена до краја 1938 године.

Ове железничке пруге израђују се, дакле у разна времена. Прва је отпочета у половини 1931 године (Пожаревац—Кучево), а последње треба да буду завршене: Куршумлија—Приштина у другој половини 1938 године и Бихаћ—Книн у првој половини 1939 године. — Погођених 441 км. изра-

диће се у току 8 година, а њихова исплата ликвидираће се у року од 12 година.

За исплату железничких радова морају се уносити потребне суме у буџет.

До 1 фебруара ове године ситуација извршених железничких радова износила је:

Пожаревац—Раброво	77.552.539.13
Раброво—Кучево	33.322.073.40
Велес—Прилеп	167.658.946.80
Београд—Ресник	40.902.087.42
Београд—Панчево	27.697.890.39
Приштина—Пећ	36.554.964.60

Укупно: 383.688.501.71

За исплату ових радова унели смо у буџет за годину:

1932/33	58.450.650 дин.
1933/34	81.720.810 дин.

140.171.460 дин.

У отплату ових радова до сада смо давали готов новац на име камата које су отпочеле од 1 јула 1932 године и бонове који носе 7% камате. У идућој буџетској години, поред камата, отпочеће плаћање анuitета.

До 3 јула 1939 године докле и последња од тих пруга, Бихаћ—Книн, треба да буде готова, према финансијском распореду примљених обавеза, биће исплаћено из буџета, почев од 1 јула 1932 године:

За Пожаревац—Кучево	305.314.800
„ Велес—Прилеп	319.131.103
„ Приштина—Пећ и Бихаћ—Книн	378.055.482
„ Београд—Панчево, Београд—Ресник и Куршумлија—Приштина	346.000.000

1.348.501.385

Пошто је у отплату за пругу Велес—Прилеп ушла и отплата за номинални кредит од 57 милиона француских франака за набавку материјала који се не употребљава за ову пругу, и под претпоставком да се лифровање овог материјала врши у току извршења ових железничких радова, треба одузети од те суме онај део који одговара исплати тога материјала т. ј. 113.9 милиона динара, и онда остаје: 1.234,6 милиона динара.

Тој суми треба додати из буџета ради довршења пруге Пожаревац—Кучево и Велес—Прилеп због недовољног кредита,

т. ј. 1.234 милиона дин.

+ 60 милиона дин.

1.294 милиона дин.

Осим тога у ту суму није урачуната камата (5.75%) за радове на пругама Београд—Панчево, Београд—Ресник и Куршумлија—Приштина.

Из изложеног излази да ћемо из државног буџета почев од 1 јула 1932 године до 3 јула 1939 године закључно, докле и последња пруга треба да буде довршена, исплатити више него што износе погођене суме (1.290 милиона динара) и то осим прима.

Министарство саобраћаја могло је и требало је дакле, да изврши распоред ових грађења, тако да са овим кредитима који се уносе у буџет, изгради све ове пруге и без закључења ових уговора, и да на тај начин уштеди све излишне отплате до 1 јула 1944 године.

Закључени су уговори, дакле, не само непотребни, него и од велике штете.

*

Према изложеном, кад већ исплаћујемо ове пруге из буџета на крају њиховог извршења, нама се намеће питање, шта би коштало нашу државу да смо ове железничке пруге градили путем наших предузећа, са овим истим буџетским кредитима, и колика је државна штета што смо закључили ове уговоре.

Одељење за грађење железница израдило је прерачунае за поједине железничке пруге и по тим прерачунама коштања ових пруга изнело би 1.239 милиона динара.

У ту цену Одељење за грађење железница урачунало је предузимачку режију, плаћање државних дажбина и зараду. Погођена је цена са друштвима за 4% већа од цена Одељења за грађење железница, и поред тога што су друштва ослобођена од државних дажбина.

Колико износи ослобођење од тих државних дажбина?

Вредност тога ослобођења не може се изразити тачно у процентима. Неке су дажбине тачно познате и њихова се величина може тачно одредити, а неке дажбине могу се само ценити.

1 — Ослобођења од такса изнесе:

- а) Уговорна такса 1% од величине посла,
- б) Прометна такса 2% од величине посла,
- в) Државна пр. такса 2% од величине посла,
- г) Бановинска признаничка такса $\frac{1}{2}$ % од величине посла.

д) Превозна такса износи 15% од возарине, и то је олакшање доста велико с обзиром на то, да је велики превоз материјала код грађења железница.

2 — Ослобођење свих пореза и приреза износи:

- а) на име основне порезе 10% од чисте зараде,
- б) на име допуске порезе 3% од чисте зараде,
- в) на име бановинског приреза 2% од чисте зараде,
- г) на име занатског приреза $\frac{3}{100}$ од чисте зараде,
- д) општински прирези зависе од појединих општина,

3 — Друштва су ослобођена трошарина, царина и других дажбина које су са њима у вези, за извесне материјале. Вредност тога ослобођења не може се унапред одредити, него се може само ценити.

Узимајући у обзир и ова ослобођења од државних дажбина може се, дакле, казати, да је вредност ових железничких радова по оцени Одељења за грађење железница за 11% мања од погођених цена са друштвима, т.ј. износи 1,150 мил. динара.

Те је прерачунае Одељење за грађење железница израђивало пре 4 године. Познато је да су данашње цене и радне снаге и материјала знатно мање, него што су биле у то време. Према томе, наши домаћи предузимачи израдили би ове железничке радове, под истим условима, за доста мању суму од 1.150 милиона динара.

И то би било стварно коштање, јер нашим предузећима не би плаћали курсну разлику, камате, интеркаларне камате, неки нарочити проценат (као за пругу Пожаревац—Кучево 10%) и прим.

*

Цене по којима друштва израђују ове железничке пруге много су веће од цена по којима су

ранијих година наша предузећа израђивала железничке пруге, иако су раније и материјал и радна снага били скупљи, иако су наша предузећа плаћала све државне дажбине.

Да бих вам доказао да су погођене цене много веће од наших предузећа, која су раније израђивала пруге, ја ћу вам навести пример. Имам овде цене за 19 разних пруга на којима су пре неколико година радила наша предузећа, али је тешко упоређивати пруге из разних крајева због разноликости прилика. У овом случају пружа ми могућност за оправдано упоређивање пруга Приштина—Пећ. У 1929 години израдило је наше домаће предузеће „Дрина“ од октобра 1928 године до новембра 1929 године доњи stroj једног дела пруге, од вароши Приштине до станице Глоговци, у дужини 29,400 км. Друштво „Батињол“ предузело је да ради од станице Глоговци до Пећи, на дужини 60 км. Упоређиваћемо цене на једној истој прузи. Прилике су дакле исте и тако је упоређење праведно. У ценовнику има 220 јединичних цена, које су предвиђене за све врсте послова. Ја ћу вам навести само цене за оне послове, који чине главну количину железничких радова.*)

Поред великих цена у ценовнику, код оваквог краткорочног кредитирања и разлика између номиналног и ефективног кредита може се сматрати као повећање цена. Осим тога и технички уговори утичу на повећање зараде ових друштава, јер су са овим друштвима склопљени технички уговори, повољнији од техничког уговора за наша домаћа предузећа.

Г. Министар сабраћаја још пре две године утврдио је цене и за пруге, које се ни у овој години неће отпочети, а пруга Бихаћ—Книн, изгледа неће се моћи отпочети ни у идућој години, јер ће требати око 2 године да се изради технички елаборат, потребан за градњу те пруге. Међутим, цене су за ово време знатно смањене. У Министарству грађевина постоји статистичко одељење, које се бави скупљањем података о ценама радне снаге и материјала. Из тих податка може се видети, у којој су мери спале цене за ових неколико година у појединим крајевима. Тако н.пр. у Вардарској бановини, у којој се сада израђује већи део ових пруга у 1928 години биле су веће цене него у 1932 години, и то: надница обичног радника преко 60%, зидарских радника за 30%, коњској запрези за 60%, воловској запрези за 40%, цене цигле за 40%, црепа за 50%, креча за 40%, чамове грађе за 30% и т. д. Узели смо за упоређење цене из 1928 и 1932 године, зато, што то време одговара времену грађења предузећа и ових друштава. Данас је та разлика још већа. Такво је опадање цена као што вам је познато у целој држави.

Када би ове послове радила наша домаћа предузећа, ми би давали ове пруге на рад онда, када би били готови планови и послови би били рађени по ценама, које су знатно мање од оних по којима су пре две године погођене.

Али ми ове цене нису још дефинитивне. „Батињол“ се нада да му и ове цене буду повећане. Ту му наду даје технички уговор.

У „општим условима за грађење железница“, примењиваним на наша домаћа предузећа, у чл. 16 тач. 2, „условљава се да погођене цене радова

*) Види табелу на следећој страни.

остају у важности у сваком случају, па било да су се околности које су биле меродавне за постављање цена измениле, било да се количина радова увећала или смањила". По тач. 4 истог члана: „продузимац неће моћи тражити повишење цена ни услед измена у пројекту за време грађења и томе скопчаним изменама у количини и врсти радова.”

Међутим, у техничким уговорима са овим друштвима ове одредбе нису овако унете него су измењене. Тако у уговорима са друштвом „Батињол” у чл. 17 тач. 3 предвиђено је: „Ако се количина радова повећа или умањи, друштво неће имати право ни на какву накнаду све док та промена не пређе 20% од целокупне предвиђене вредности посла. У случају повећања радова преко 20% друштво ће имати право на продужење рока које ће се истим путем одредити.”

Првобитни предмер и прорачун за Бихаћ-Книн израђени су за трасу Бихаћ—Зрмања. Међутим, сада је траса промењена и повлачи се траса Бихаћ—Книн. Ова ће траса и због веће грађевне дужине и због тежег терена бити скупља преко 25% од првобитне трасе Бихаћ—Зрмања. За ову је пругу, дакле, извесно да ће друштво тражити примену чл. 17 техн. уговора. Према томе предвиђене цене за ову пругу нису дефинитивне, јер друштво гаји наду да може због оволике промене у количини радова добити још неку накнаду.

Такав исти случај предвиђен је у техничком уговору за пругу Куршумлија—Приштина. Првобитни предмер и предрачун израђени су за трасу преко Преполца. Међутим, пошле године г. Министар саобраћаја изменио је правац трасе, с тим да она треба да иде преко Мердара. На тај начин предстоји измена трасе на дужини већој од половине целе пруге. Промена трасе изазваће промену у количини радова. Колика ће бити та промена, за сада се не зна, јер планови нису још готови.

Осим тога за пругу Бихаћ—Книн долази у обзир још и ова околност. По чл. 8 техничког уговора за пругу Бихаћ—Книн друштво је дужно да састави свој програм и изврши претходне радове, тако да отпочне предузете радове најдаље у року од 6 месеци рачунајући од дана предаје целокупног терена, обележене трасе, уздужних профила, типова и попречних профила према чл. 5 овог уговора.”

Сад се тек ради на плановима за нову трасу Бихаћ—Книн. Али то је посао велики. Та траса није обележена на терену и израде целокупног елабората, — по мишљењу жељезничких стручњака који познају теренске прилике на овој траси — на терену и у бироу захтева рад око две године. За цело то време ми имамо да плаћамо интеркаларни интерес који смо почели плаћати од 1 јануара 1933 године. Осим тога, држава је дужна због великог повећања радова на тој прузи да одобри продужење рока, тако да ће трајање грађења изнети више од 4 године. Па пошто се интеркаларни интерес плаћа на суму неизвршених радова уопште, то значи да ће и укупна сума интеркаларног интереса бити у толико већа.

Ја вас питам, господо, има ли игде у свету да се утврде цене за радове који ће отпочети скоро на 4 године после погодбе, и да се још на ту попођену суму плаћа интеркаларни интерес — као што је извршена погодба за пругу Бихаћ—Книн.

Плаћање интеркаларног интереса за сваку годину нерада претставља повећање цена за 3%, ко-

је су иначе велике. На име интеркаларног интереса по уговору за Приштину—Пећ и Бихаћ—Книн имамо да платимо, ако би овако остало, преко 55 милиона динара.

*

Из финансијског распореда примљених обавеза види се да ћемо од 1 јула 1932 године до 3 јула 1938 године, на годину дана пре завршења пруге Бихаћ—Книн, исплати друштвима из буџета на име отплате:

За жељезницу Пожаревац—Кучево	268,832.400 дин.
За жељезницу Велес—Прилеп	265,975.203 дин.
За жељезницу Приштина—Пећ	
Бихаћ—Книн	308,942.870 дин.
За жељезницу Београд—Панчево,	
Б. Ресник	
и Куршумлија—Приштина	346,000.000 дин.
Укупно	1.189,741.473 дин.

Од тога треба одузети отплату материјала по уговору за пругу Велес—Прилеп

94,750.000 дин.

1.094,991.473 дин.

Томе треба додати потребни кредит за довршење пруга Пожаревац—Кучево и Велес—Прилеп

+ 60,000.000 дин.

1.154,991.473 дин.

Према томе види се да ћемо од 1 јула 1932 године до 3 јула 1938 године исплатити више него што би платили нашим предузимачима, по оцени коштања Одељења за грађење жељезница, за ове жељезничке радове, и то осим прима. — Наша би домаћа предузећа, по тој оцени, на једну годину раније него Друштва израдила све ове жељезничке радове за новац који ћемо морати издати из буџета од 1 јула 1932 године до 3 јула 1938 године и то без прима.

Али с обзиром на то што би наша домаћа предузећа, као што смо видели, извршила ове пруге знатно јевтиније од ове суме коштања по ондашњој оцени Одељења за грађење жељезница, онда се види да би ти радови били исплаћени и пре 3 јула 1938 године. После тога не би имали никаквог дуга за те радове.

*

Предлог буџета Министарства саобраћаја за 1934/35 годину обелоданио је страхоту ових уговора.

На основу закључених уговора и са обзиром на ток извршења жељезничких радова уносе се у буџет примљене обавезе. Примљене обавезе почели смо уносити у буџет са 1932/33 буџ. годином.

За 1932/33 годину унели смо у буџет за исплате по овим уговорима: 58.450.650 дин. (у финансијском распореду: 50.095.903 дин.) за 1933/34 81.720.810 дин. (у финансијском распореду: 79.964.269 дин.) за 1934/35 предложено је:

По парт. 649.1 за Пожаревац—Кучево:	38,364.770 дин.
По парт. 650 ка за Велес—Прилеп	47,449.000 дин.
По парт. 650 16 Приштина—Пећ	
Бихаћ—Книн	45,935.125 дин.
По парт. 61.3 за Београд—Панчево	
Б. Ресник	
Куршумлија—Приштина	74,537.000 дин.

Свега: 206,285.895 дин.

(По финанс. распореду примљених обавеза: 191.796.913 дин.)

Кад се одузме отплата за материјал по уговору за пругу: Велес—Прилеп: 16,900.000 дин.

Укупно 189,385.895 дин.

Према финансијском распореду примљених обавеза уносиће се у буџет:

За 1935/36 буџ. год.	252,— мил. дин.
За 1936/37 буџ. год.	238,— мил. дин.
За 1937/38 буџ. год.	237,— мил. дин.
За 1938/39 буџ. год.	179,— мил. дин.
За 1939/40 буџ. год.	160,— мил. дин.
За 1940/41 буџ. год.	163,— мил. дин.
За 1941/42 буџ. год.	167,— мил. дин.
За 1942/43 буџ. год.	171,— мил. дин.
За 1943/44 буџ. год.	138,— мил. дин.
За 1944/45 буџ. год.	44,— мил. дин.

Из разлога које смо изнели, те се буџетске цифре за сада не могу унапред потпуно тачно одредити.

То су само оне суме које се односе на радове који су предвиђени овим уговорима, без других кредита који су у вези са овим радовима и које држава плаћа из нарочито предвиђених буџетских кредита, као на пример државна режија, експропријација земљишта, накнадни радови, и без других грађења.

Предложеној суми од 206,285.895 за 1934/35 годину треба додати и све предвиђене кредите за издатке који су у вези са изградом ових жељезничких радова, као и за државну режију, експропријацију земљишта, накнадне радове, да би се видели сви буџетски издаци за ове жељезничке пруге.

Према томе, буџет за све издатке на овим пругама које су обухваћене овим уговорима, износи у предлогу буџета за 1934/35 годину:

По парт. 649	41,964.770.—
По парт. 650	121,284.125.—
По парт. 652	20.000.—
По парт. 613	74,537.000.—

237,805.895.— дин.

То је највећи буџет за жељезничке радове од свих досадашњих буџета наше државе. Највећи буџет за грађење жељезница, пре овога буџета, био је буџет за 1926/27 годину, и износио је: 159,050.000 дин., други за овим по величини био је у 1927/28 год. и износио је 129,100.000 динара, а сви остали буџети били су знатно мањи.

Кад се праве уговори, треба да буде неко олакшање, да се то у буџету не осети много. Међутим, ови су радови притисли наш буџет са тако великим оптерећењем. (Узвици: Тако је!)

Ја сам вам доказивао са цифрама из финансијског распореда примљених обавеза, које из разлога које сам навео нису апсолутно него приближно тачне, да би нашим предузећима исплатили до 3 јула 1928 године ове жељезничке пруге. То се може доказати и на основу овога буџетског предлога, који је званичан докуменат првога реда. У овом је буџетском предлогу за радове по овим уговорима предвиђено 206 милиона динара. Ако претпоставимо да ћемо за 5 буџетских година уносити у буџет по 206 милиона динара, — а уноси-

ћемо, као што се види, више — то ће сума за ове радове изнети 1,030 милиона, без оних потребних сума које морамо исплатити из нарочитих кредита за потпуно довршење пруга. У прошлој и овој години имали смо у буџету за ове радове 140 милиона динара. Према томе, — јасно је да бисмо за пет идућих буџетских година, са годином 1938/39 закључно, исплатили све жељезничке радове нашим домаћим предузећима, и под предпоставком кад би коштање било према ондашњој оцени Одељења за грађење жељезница.

*

Има један разлог који необавештени људи наводе у прилог закључења ових уговора, а то је да се овим уговорима уноси здрава валута у нашу земљу и да се тиме помаже у чувању вредности нашег динара. Тај би разлог био у неколико оправдан да су друштва сав новац у величини кредита преко Народне банке унела у нашу државу, и да смо сав новац пласирали у те радове, и кад би се отплате давале са повољним условима. Међутим, тај кредит није унет у нашу земљу. Ми то назови кредитирање плаћамо са каматама одмах од почетка у готовом новцу и са отплатама у готовом новцу и боновима у току грађења, тако да наши динари после кратког времена почињу да смењују ону количину стране валуте, у колико су друштва са њом располагала за почетак радова. Друштва, поред примања у готовом од државе још у току грађења, могу лако долазити до потребног капитала и ломбардовањем примљених државних бондова за отплате месечних ситуација и залагањем кауција узетих од њихових подпредузимача. Довољно је имати неки извесни почетни капитал који се стави у покрет, и тај капитал уз садејство погођених великих цена жељезничких радова и камата исплаћиван шестомесечно у готовом новцу, брзо расте и ствара огромну зараду.

Према томе, мишљење о уношењу здраве валуте у нашу земљу и чувању нашег динара помоћу ових уговора претставља једну велику заблуду. Напротив, ми ћемо сваких шест месеци, првог јануара и првог јула, морати куповати страну валуту, по овим уговорима, ради отплате све до првог јула 1944 године и тако ће ови уговори све до тог времена утицати на слабљење нашег динара. Поред других узрока са којима се бори наш динар — и ови су му се уговори попели на врат.

Због депресијације динара измењен је однос између динара и стране валуте и ми набављамо страну валуту уз плаћање прима. Прим би према томе претстављао поскупљивање жељезничких радова са процентом прима. Па како куповна моћ динара у нашој земљи не само да није ништа смањена, него је порасла, плаћање прима са оваквим начином рада, претставља за нашу државу и велику штету и велику неправду.

Прим се појавио 29 августа, 1932 године када је износио 5% и почео је брзо да расте и износио је 2 септембра 6%, 5 септембра 7%, 7 септембра 8%, 9 септембра 9%, 16 септембра 10%, 20 септембра 11%, 22 септембра 12%, 3 октобра 15%, 17 октобра 20% и 12 децембра 1932 године достигао је 28,5% на којој је висини и данас.

Према томе 5 децембра 1931 године када је законом одобрен уговор за грађење пруге Београд—Панчево, Куршумлија—Приштина и Београд—Кнежевац, и 3 јануара 1932 године када је пот-

писао Министар саобраћаја уговор за грађење пруга Велес—Прилеп, Приштина—Пећ и Бихаћ—Книн „прим“ није постојао.

23 септембра 1932 године када је одобрена погодба за наикнадне радове II км. Београд — Ресник и 1. октобра 1932 године када је уговор са Боајеа пренет на „Батињол“, прим је износио 12%, а на 3 месеца пре 1 априла 1933 године када су уговори озакоњени у Финансијском закону, прим је износио 28,5%.

Овом приликом морам изразити своје велико чуђење, како пред стварношћу оволиког прима није, бар у последњем моменту, уздрхтала савест Министра саобраћаја, да ли може да и овакве уговоре покрива законском формом!

У предлогу буџета за 1934/35 годину нису предвиђени кредити за плаћање прима за ове железничке радове. Ми желимо да знамо, јесу ли те суме изостављене случајно или је постигнут споразум да се тај прим не плаћа.

Плаћање у инострану валути као и плаћање интеркаларног интереса представља депоновање уговорених кредита од стране друштва код Народне банке. Такво депоновање уговорених кредита није извршено. Под овим околностима, када друштва раде са нашим новцем, плаћање у инострану валути и плаћање интеркаларног интереса није ниуколико оправдано.

*

Проговорићу још о једном разлогу који необавештен свет наводи у прилог ових уговора — да се извршењем ових радова помаже ублажењу привредне кризе. Тај је разлог неоправдан јер се уговорима из којих држава има велику штету не помаже ублажењу привредне кризе, него се та криза само погоршава.

Државна штета о којој смо говорили показује се нарочито у државном буџету. Ту штету осећају сви грађани, сељаци и варошани, сви са чијим се новцем снабдева државни буџет. Али има још једна врста штете од оваквог рада, штета коју осећају у првоме реду радници и занатлије. Ова друштва не раде сама железничке пруге. Друштва као закупци дају те пруге на рад акордантима, нашим инжињерима и предузимачима. Ти акорданти узимају те послове за 20% до 25% испод цене по којима држава плаћа друштвима. Па пошто и акорданти па и подакорданти хоће да зараде — они ту зараду хоће да постижу и на рачун малих радничких надница и јевтиног занатлијског рада.

Када би ове послове радила наша домаћа предузећа као главни предузимачи ових радова, онда не би било таквог искушења да се врши велики притисак на раднички свет и наше занатлије, искушења да се они експлоатишу до крајњих граница. Један скуп посредник био би мање.

Приликом преноса уговора са Боајеа на „Батињол“, Министар саобраћаја г. Радивојевић одложио је, као што смо видели, почетак радова Бихаћ—Книн до свршетка главних радова на прузи Глоговци—Пећ. Та је измена од штете и за наш раднички свет. Кад би се више пруга радило у исто време, била би већа тражиња за радницима, и због тога радничке и занатлијске наднице биле би веће. Оваквим одлагањем радова друштва су у стању да смањују наднице до минималне цене, да експлоатишу беду наше сиротиње до крајњих граница.

Нисам обилазио радове на овим пругама и

нисам својим очима видео, како се поступа са радницима. Али сам слушао да су њихове наднице врло мале и да живе у врло бедним приликама. О томе је било говора и у листовима, и оно што смо читали изазива највеће жаљење и осуду. Дужност је била Министарства саобраћаја да обрати највећу пажњу на животне прилике наших радника запослених на овим радовима, и да настане да друштва одговоре својој дужности према радницима, испуњавајући у свему одредбе техничких прописа. Старање о радницима друштва не смеју да оставе другима — то је обавеза о којој се сама друштва морају да старају.

*

Посматрајући ове уговоре као једну финансијску целину, можемо рећи, да овај начин грађења није ни зајам ни кредитирање.

Овај начин грађења није зајам, јер наша држава није примила никакав новац. Зајмом се добија новац којим држава располаже по своме нахођењу и који држава исплаћује у извесном низу година. Овај начин грађења није ни кредитирање. Под кредитирањем разуме се извршење радова у извесном времену, који се исплаћују у дужем року. Кредитирање треба да представља неку врсту зајма, са том разликом, што се зајмом добија новац, а кредитирањем добија се извршени посао. И код кредитирања за дужника треба да се налази у основи иста корист, да се добије извршени посао, с тим, да се уложени капитал исплаћује под повољним условима за дужи низ година. Међутим ови железнички радови исплаћују се из буџета са роком довршења жељезничких пруга.

У почетку рекао сам: па кад немамо државне готовине, кад не треба у овим приликама да изводимо у великом обиму јавне радове из буџетских кредита, кад морамо да чувамо народну пореску снагу чије је оптерећење дошло до крајње границе, ако не можемо да закључимо зајам под повољним условима, када морамо да уложимо највеће напоре да сачувамо вредност народног новца, када знамо да потребе нашег железничког саобраћаја нису довољно подмирене, онда наше интересовање мора бити велико, на који се начин граде нове железничке пруге. — Без сумње, рекао сам, све ове околности императивно налажу да тај начин за државу мора да буде нарочито повољан.

Нажалост, Министар саобраћаја изабрао је нешто од чега се не може ништа замислити горе.

Ови „уговори“ и „грађевинска политика“ Министра саобраћаја г. Радивојевића, посматрани са гледишта једне финансијске целине, дају ову жалосну слику. Прва железничка пруга Пожаревац—Кучево, отпочета у августу 1931 године. Последња, Бихаћ—Книн, биће довршена најраније, у другој половини 1939 године. Између тога времена израђују се остале. Трајање грађења биће најмање осам година. Са кредитима, које морамо уносити у буџет исплатићемо суму коштања по погођеним ценама са друштвом до 3 јула 1939 године и продајемо плаћање дуга до 1 јула 1944 године.

Да нисмо закључивали ове уговоре, и да смо градили пруге са нашим предузећима, са овим истим кредитима које уносимо у буџет, израдили би све ове пруге најдаље до 3 јула 1938 године т. ј. највише у року 7 година, и не би више имали никаквог дуга. Наша би држава сачувала све оне бу-

цетске кредите за исплату железничких радова од дана исплате па до 1 јула 1944 године закључно — тако да би уштеда изнела преко 800,000,000 динара. Да су ове радове извршивала наша домаћа предузећа, целокупна зарада остала би у нашој земљи, и тај капитал био би од великог значаја у овим тешким данима привредне кризе. Од ових радова сви би имали већу корист, и радници, занатлије, трговци, индустријалци и државне финансије. Осим тога то би створило и велико душевно расположење код нашег народа, што је од нарочитог значаја у овоме тешкоме добу.

Ови уговори нанели су велике штете и материјалним интересима и угледу наше државе.

Ови уговори, господо, изгледају унилатерални, склопљени онако како су тражила страна друштва. Човек има утисак да су само поднети нама на потпис, и да није било друге стране која је имала да узме у заштиту интересе наше државе — као да није ни било нашег Министра саобраћаја.

VI

Из досадањег излагања јасно се види:

1 — Да су ови уговори не само непотребни, него да су од велике штете за нашу државу.

2 — Закључивањем ових уговора повређен је Устав и извршено је неколико незаконитих поступака.

3 — Закључивање ових уговора извршено је и на штету државног кредита и на штету угледа наше државе.

Па зашто су закључени ови уговори?

На то питање ни наша јавност ни Народно Претставништво нису добили обавештење.

Закључени уговори заслужују највећу осуду. Али то није довољно. Наша је дужност да у овим тешким данима, када економска криза притискује у највећој мери наш род, кад дажбине достижу до крајњих граница народне привредне моћи, да видимо, шта се још може учинити да се ублажи несрећно дејство ових уговора.

Овако не треба и не сме да остане. Морамо учинити све да отклонимо штету која нам предстоји. (Одобравање.)

Несумњиво је да је у овоме питању потребна акција Народног Представништва и Краљевске владе. И зато се ја користим овом буџетском дискусијом да решавање овог питања истакнем на дневни ред.

Ја, господо, желим да овом приликом постигнем и овај циљ, да онемогућимо сваки нови покушај да се наша држава увуче у још какав посао овакве врсте. Чује се, да разни спекуланти, охрабрени закључивањем оваквих уговора, подносе Министру саобраћаја понуде за изградњу нових пруга, путем оваквог »кредитирања«. Народна скупштина, осуђујући ове уговоре, мора да стане на пут новим покушајима овакве врсте. (Одобравање и плескање.)

Али шта да радимо?

На то питање било је лако одговорити пре 1 априла 1933 године, до кога су дана ови уговори били изван закона, — онда их је лако било одбацити као незаконите. Одговорност за те уговоре сносио би по закону онај, који их је незаконито закључивао. Тешкоћа долази после 1 априла прошле године, када су ови уговори покривени законском формом.

За тај буџет ја нисам гласао ни у начелу ни у

појединостима. И веома жалим што ми у то време нису били познати ови уговори, као и вама свима, и што онда нисам могао да о њима говорим и да учиним све да ти уговори буду одбачени. Несумњиво је да би тај § 50 био избачен из Финансијског закона, да су народни посланици знали за ове уговоре и начин на који су закључени.

Ја сам вам, господо, изнео истину отворено и објективно. Нисам давао израза својим осећањима пред оваквим радом, мада то свлађивање није било лако. Потребно је да се Народна скупштина упозна са овим уговорима и да се види огромна одговорност Министра саобраћаја.

Пред овим тешким чињеницима које саме собом говоре, које обеспокојавају свакога члана овога Дома, мора одговорни Министар одмах повући конеквенце. (Одобравање код већине и узвици: Тако је!). А ако он сам то неће, онда ће му у томе помоћи Краљевска влада и Народна скупштина. (Одобравање и узвици: Тако је!).

То је прва дужност коју Краљевска влада има да изврши. Верујемо да ће Краљевска влада одмах затим узети у разматрање ове уговоре, и да ће у што скоријем времену приступити одлуци која је потребна за заштиту државних интереса, који су од ових уговора тако неправедно и у толикој мери заgroжени.

Ако се на крају запитамо како је се ово могло десити, онда смо принуђени да поменемо ова три узрока:

1 — Министар саобраћаја г. Радивојевић није био, нажалост, на висини своје дужности и он одмах мора дати оставку. (Одобравање и узвици: — Тако је!).

2 — Ми немамо у потребној мери објективне и јавне критике. Ови уговори треба да буду у стању да Владу и Народно претставништво увере, како је неопходно потребно да се чује објективна и отворена критика, како је за сарадњу у државним пословима неопходно потребна објективна сарадња јавног мишљења. (Одобравање и узвици: — Тако је!).

Трећи је узрок у безусловном веровању Финансијског одбора и Народног Претставништва у рад чланова Владе. Неограничено, слепо поверење може бити само између оних који сами носе последице таквог поверења. Неограничено поверење не сме бити код Финансијског одбора према члановима Владе, јер последице таквог поверења сноси цео народ, цела држава. Ја веома ценим предан и напор рад Финансијског одбора и надам се да ми неће замерити на овој пријатељској напомени, коју нам диктује ово тешко искуство.

Све је ове узроке лакше уклонити, него муцити овакву бригу око оваквих уговора и сносити њихове последице.

Нашој штампи треба дати могућности за отворену и објективну расправу, сматрајући је као драгоценог сарадника у служби државних интереса.

Поред законодавне функције, дужна контрола, непристрасна оцена Владиног рада и тражење одговорности и санкције не смеју ни једног тренутка да изостану у овоме Дому. То ће учинити да свака влада имадне оног респекта према Народно Претставништву који ће онемогућити понављање овакве појаве. То ће учинити да Народно Претставништво испуни своју дужност према своме Краљу и народу (Бурно одобравање и плескање)

и да помогне нашој држави да што пре дође у нормални политички живот на темељу потпуног народног и државног јединства. (Бурно одобравање, плескање и узвици: Живео!).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч Претседник Владе г. Узуновић. (Плескање).

Претседник Министарског савета Никола Узуновић: Ја знам, господо, да Народна скупштина није очекивала да ће се иза речи нашег уваженог друга г. Станића појавити на говорници Претседник Владе. (Узвици: Тако је). Господо, г. Станић нам је једном прегледношћу, којом је могао располагати само човек његове стручности и објективности, изнео један предмет који је несумњиво од великог интересовања и великог интереса за Народну скупштину. И она је са тим интересовањем и пратила, истина опширна али прегледна, излагања г. Станића. Из ових излагања могли смо ми, који нисмо техничари и који немамо ни много стручне финансијске спреме, видети бар то да су излагања и технички и финансијски сувише стручна и да изискују од нас и дају нам право, да се интересирамо и на другој страни и да тражимо да чујемо по свим овим питањима и другу страну. (Одобравање).

Како је г. Министар саобраћаја спречен да овога момента присуствује овој дискусији и може бити узме реч у одбрану свога пословања, уз изјаву да ће он то учинити при специјалној дискусији, за коју он налази да је више позвана за овако стручне расправе, ми имамо елементарну дужност, пратећи са свом пажњом ову ствар, да сачекамо реч надлежног ресорног Министра и да после тога по основним начелу, да смо дужни чути и другу страну, узмемо опредељење и ми у Краљевској влади и ви у тим клупама. (Одобравање и плескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Мирко Дошен.

Др. Мирко Дошен: Господо народни посланици, никада свет није знао за тако катастрофални политички, привредни и морални пад Европе, као што је њен данашњи пад по Светском рату. После толико победа велике демократске мисли, Европа овога часа проживљава страшну кризу слободe на свима линијама. Онде, где као нужна последица рата долазе до изражаја националистичке тенденце, радници узвраћају револуционарним покретима, а онде где се појаве револуционарне, грађанске класе реагирају реакционарним. Стара политичка концепција либералне демократије изгледа да је потпуно мртва. Ко оштро и критички посматра прилике у свету, мора доћи до уверења, да се управо сада почиње стварати нова историјска епоха друштвеног развика. Како су идеје прошлости — и ако јако уздрмане — још увек снажне и моћне, а идеје које би их имале заменити, тек у развикау, представља модерно доба раздобље прелаза и анархије. Тешко је данас ма кога доделити десничарима или левичарима. Како ће се ова деоба с успехом извести, кад се претседник најкапиталистичкије земље, Америке, у пракси показује већи левичар него код нас највећи левичари. Социјалисти тврде, да је капиталистички свет у таквој кризи, у каквој није био од свога постанка. Та је теза савршено истинита и тачна, али истина је и то, да је и социјализам данашњи у таквој кризи у каквој није био откад га има.

Пре светског рата искључивали су социјалисти из странке своје присташе ради министаријалства

(Бриан, Вивиани), а данас се без њих не може замислити влада у првим европским државама. Најмаркантнија карактеристика послератне социјалне демократије јесте њено суделовање у коалиционим владама и преузимање владе уз помоћ грађанских странака. Социјална демократија и радничке странке штите на много места у Европи своје земље од бољшевика. Ојађен оваквим држањем социјалиста, један комунистички интелектуалац прави овакву поредбу: »Као стари фијакерски коњ, који стриже ушима када се јављају звуци већ давно заборављених коњаничких труба и сигнала, читава интелектуална европска левица стриже ушима пред патосом векова, што их западни народи зову славним«. Недавно је мудри Бенеш у Паризу тројици француских књижевника дао врло интересантну анализу савремене Европе. По његовом дубоком уверењу борба се у свету води за синтезу праведног индивидуализма и оног степена оправданог колективизма, који је између демократске слободe и потребног ауторитета владе.

Док г. Нити проклиње фашизам и бољшевиizam, а Карло Кауцки даје предност парламентаризму над пролетерском диктатуром, изјављује Ерио у московском музеју револуције да Русија са својим совјетизмом и Француска са својим парламентаризмом, морају удружено стати на одбрану светске демократије.

Једном речи: цео свет је у великом превирању и грозници и на све стране настају нове комбинације и прегруписивање.

Како је дошло до ове кризе?

Старе политичке форме државне организације дошле су у супротност са новом друштвом динамиком и друштво се је почело делити од државе.

По мишљењу наших модерних социолога у средњем веку друштво је било над државом, у апсолутистичко време држава је била над друштвом, а уставна држава новог времена претстављала је покушај равнотеже између државе и друштва. После великог светског рата супротност између државе и друштва избила је пуном жестином и тај се сукоб најпре појавио у парламентарном жиголу. Парламенти, у којима треба да се врши мирна и полагана синтеза између државе и друштва (државна је лозинка власт и заповедање а друштвена слобода и самоуправа), постали су тереном жестоке страначке борбе.

У овој снажној борби државе и друштва једини се боре за државу а други за друштво.

Па што се коначно може догодити? Могућна су свега три излаза: или ће друштво оборити државу (онда ће наступити нови средњи век), или ће држава надвладати друштво (тада ћемо имати трајни апсолутизам), или ће се опет постићи равнотежа у форми социјалне државе.

Нови ауторитативни системи.

У најновије време изгледа да се одлучно и брзим темпом почима изграђивати нови привредни, социјални и државо-правни ред. И док најбољим и најспремнијим политичким умовима XIX века није полазило за руком да широке народне масе одушеве паролама које су биле између т. зв. капиталистичко-индивидуалистичке деснице, и материјалистичко-колективистичке левице, најновији средњи покрет покренуо је огроман свет за собом.

Које су капиталне тачке овог новог политичког и социјално привредног покрета? Држава пре свега овде није скупи појединачца, једно једна орган-

ска целина у којој појединци улазе као саставни делови. У место да држава служи појединцима и њиховим животним интересима, појединци треба да служе држави као највишем циљу свог живота. Либерално гледиште је индивидуалистичко, а ово најновије универзалистичко. Како се у држави концентришу сви господарски, политички, социјални и културни интереси, то она претставља синтезу свих хијерархичким редом створених интересних група. Држава је онај фактор који регулише све политичке, национално-културне и економске интересе једне народне целине децентрацијом своје управе на ниже организоване групе.

Зато фашизам и национални социјализам уздижу државу и иду за тим да је направе свемоћном.

Ото Келрајтер (државо-правни теоретичар нац. социјализма) јасно каже да би овако моћна и снажна држава поред свих класних опрека требала да створи онакво морално јединство међу грађанима какво се за време рата види на фронту. Из свега овога долазимо до закључка, да је главна задаћа нац. социјализма задржати класе и надвладати њихов егоизам снагом државног ауторитета. Велико је питање хоће ли овај проблем решити савремени ауторитативни режими.

Ко добро познаје фашизам и нац. социјализам, тај ће посве јасно разумети факат да они не могу да приме онај интернационализам до ког сасвим природно мора довести Друштво народа.

А како је данас у Друштву народа?

Криза Друштва народа манифестовала се у одласку Јапана и Немачке из Женева, а данас се она појачава плановима о реформи Друштва народа. Нарочито тежак положај Друштва народа био је 1933 године када је Јапан самовласно заузео кинеску територију. Г. Мусолини тражи најзад радикалну промену пакта и то у том смислу да се заснује хијерархијски принципи и створи директориј великих сила.

Заиста оваква реформа Друштва народа угрозила би једнакост и равноправност његових чланова, а што је за нас најважније, потпуно би елиминирала утицаје малих и средњих држава. А најзад рецимо сасвим отворено и искрено: Друштво народа у коме би био уклоњен принцип равноправности свих чланова и где би владала хијерархија држава или хегемонија неколико великих сила, не би више ни било Друштво народа. Такво Друштво народа не би имало смисла ни за велике силе, јер би се у њему одмах вршила груписања великих сила у мање групе, које би радиле, једне против других. Решење тешких и деликатних проблема међународне политике не може се извршити слабљењем Друштва народа, него обратно његовим јачањем.

Ми смо верне присташе ове политике и живимо у пуној вери да је њен најискренији носилац Француска. Француска је највећи пријатељ Друштва народа и најмоћнији борац против свих ревизионистичких покрета у Европи. (Одобравање).

Циљеви француске спољне политике састоје се у стварању у Европи целе једне мреже безбедности путем проширења разних локалних споразума. Тако она помаже побољшање односа између држава Мале Антанте и Пољске, Русије, Турске и других балканских држава.

И зато смо ми душом и телом одани садаш-

њој Француској, а с друге смо стране дубоко уверени да је исто тако и она нама. (Одобравање).

Господо народни посланици, ја не могу овога часа пропустити прилику да не изразим своје признање и дивљење нашој спољној политици. Мислим, да могу пуним правом устврдити, да никада наша земља није играла улогу у Централној Европи и на Балкану, као што је игра данас. (Буран аплауз).

Мрежа европске безбедности и сигурности код нас је најбоље саткана и нема те силе која би је могла овде поцепати. (Одобравање).

А сада, господо народни посланици, дозволите да пређем на нашу унутарњу политику.

Док су у Европи диктатуре настајале као круна реакционарних тенденција појединих земаља, наша пуна слобода уклоњена је само због принципа негације који је у себи садржавала. (Бурино одобравање).

6 јануар пресекао је у нашем колективном интересу политичку анархију нашег страначког живота и поставио нове темеље наше државне политике. И ако се је 6 јануар показао као велики историјски акт, политика на њему заснована није дала очекиване резултате.

А зашто?

Ми смо слабо подрезали дефетистичке снаге нашег јавног живота, а конструктивне смо одвише сапели и тако нисмо могли постићи прави и здрави политички еквилибар. (Тако је).

Место да смо водили одлучну борбу с преставницима историјске мисли и бивших политичких партија, ми смо се сами у нашем парламентарном раду бирали у законодавне одборе по бившим партијским кључевима. У владиним реконструкцијама о томе се је увек водило рачуна, па је то ишло тако далеко, да су се тражили н. пр. бивши Радићевци за те и те испражњене ресоре. (Одобравање).

Нелогичност ове политике јасна је као на длану: не може се неко данас пласирати политички по својим старим заслугама у оним партијама преко којих је време прешло и на чијим смо рушевинама изградиле ово најновије стање (Одобравање).

Један једини критериј има данас да буде одлучан у нашем политичком животу, а тај је: спрема, поштење и јасна југословенска линија.

Овом досадањом политиком подражавали смо баш ми сами бившу партијску диференцијацију у земљи, а наши екстремни опозиционери видели су сасвим тачно, да њихова опозицијска линија почима код њих, па се онда полако-пење и долази до саме владе. И док смо овако били обзирни према историјским и заосталим елементима наше политике, ми смо конструктивне снаге страшно сапели и тако спречили здрави развитак нашег живота. (Тако је!).

Уставимо се, господо, овога момента код наше цензуре, па ћете моју мисао боље разумети. Ја, господо народни посланици, могу разумети и одобрити, да се данас не дозвољава дискусија о основним начелима државног уређења, да се не може расправљати о племенским и верским питањима. Али не може користити земљи, да се не дозвољава дискусија о појединим мерама државних органа, да се не дозвољава критика рђавог рада појединих органа, што би све било пре на корист него ли на штету ове земље.

И онда видите шта се још догађа: плене се ради добронамерне критике чланци наших јавних радника који добро желе овој држави, а пропуштају се они чланци који формално удовољавају захтевима цензуре, а у ствари својим рушилачким тенденцијама шкоде нашој мисли.

Па имамо ми још једну интересантност на овом терену: У најновије време шири се несметано земљом страна марксистичка литература, а нашој домаћој штампи брани се уопште писати о привредном поретку. Омладина добија аргументе за марксизам из вана, а наша штампа не сме да износи контра-аргументе. Нашу штампу морамо боље регулисати, а цензуру треба да учинимо еластичном.

У савременој унутарњој политици ми имамо још и данас две концепције: унитаристичку и федералистичку. Прва полази од идеје народног јединства и тражи све политичке консеквенце из ове мисли. Друга тражи организацију земље на бази респектовања историско-политичких индивидуалитета. Кад би наши федералисти полазили од идеје народног јединства и југословенство износили као крајњи циљ своје политике, а федерацију бранили потребама етапног хода у политици, федерализам и унитаризам биле би потпуно равноправне концепције. Опасност није у концепцијама него у тенденцијама које се у њима крију. Опасност од федералиста гледам у њиховим историјским тенденцијама. Овом приликом желим да учиним малу психоанализу наших савремених племена. Моје је дубоко уверење да данашњи Србин представља византијско-турску варијанту оригиналне словенске етничке масе, Хрват — германско-мађарску, Словенац — чисту германску, Босанац — богомилско-исламску, а Далматинац — романску.

Из овога следи да су ови типови у међусобној опреци, као што су у опреци и према оном словенству из ког су се развили.

Српско хрватско споразумевање може само да буде затишје пре или после битке и оно не може трајно решити наш политички проблем. Политичари треба да се заносе државом своје деце а не државом својих отаца. (Одобравање). Југословенство мора коначно победити и ми већ данас треба да му својом политиком осигура што пре ову победу. Политика споразума са носиоцима историјске мисли не може се никако прихватити.

Какву политику треба сада да поведемо?

Са старим политичарима нема више разговора, а на истом месту не можемо увек стајати, па шта онда има да радимо?

Ми морамо енергично у народу провести фанатични југословенски покрет са социјалном и привредном садржином. Цео наш народ треба у тај покрет да окупимо и да створимо од њега психолошку колективну личност.

Тачна је и посве оправдана она психолошка истина, да у извесним моментима свог народног живота може цео један народ под импресијом неких вањских утицаја да постане колективитет и кад није на окупу.

Ми треба у овом покрету да изградимо заједницу осећаја, идеја и веровања, па да онда почнемо живети као једна јединствена колективна личност.

Када су поједини наши народни делови заједнички осећали, увек су имали светле дане у исто-

рији. Од Косова до Краља Петра српство није никада тако јединствено осећало као за Краља Петра.

Од Косова до Краља Петра српство није никада дало такве резултате као за Краља Петра. Ми желимо, да исто такво осећање формирамо код свих Југословена за Краља Александра и онда ћемо бити потпуно сигурни за нашу народну будућност. Наш данашњи политички проблем није у форми наше државне организације, него у југословенској свести наших држављана, а ту свест можемо најпре изградити на привредној и социјалној бази.

Ја ћу навести један мали пример као доказ за овај велики проблем. Познат је из новина покрет произвођача млека у околини Беловара. Ту је један на око ситан инцидент упалио за 10—15 дана неколико срезова и уродило дивним југословенским збором. Ствар је била у овом: Велика млекарска предузећа куповала су преко својих посредника од сељака млеко за багателне суме, па су га скупо продавала у градовима. Порезне власти заплениле су једном сељаку краву за порез од 60 динара, а он није могао добити од трговца који му је куповао млеко потов новац, него му је овај нудио робу с којом није могао исплатити свој порез. Село је за њега скупило 60 динара и откупило краву, али је онда подузело акцију да неће тако јевтино продавати млеко.

За најкраће време раширио се је по свим околним селима покрет који је требао да постави боље услове за сељачку продају млека. Дошло је до грандиозног збора на коме су говорили познати сеоски прваци који су се некада у бившим партијама међусобно борили и угњетавали. Сви су они искрено изјављивали како су баш овога часа видели у коликој су некада заблуди били. На збору је бачена парола: Тако ћемо изградити нову привредну Југославију. И заиста, господо народни посланици, само тако можемо да изградимо нову, бољу и лепшу Југославију.

Наша парола треба да буде: Југословенска политика снажног ауторитета државне власти и социјалне и привредне садржине. Поред свега овога што сам до сада критиковао, ја ћу сасвим свесно и радо гласати за овај прорачун, јер сам дубоко уверен, да је данашња наша политика последња етапа на овом досадашњем политичком путу и да иза ње мора да дође југословенска јака политика са социјалном и привредном садржином. (Одобравање и плескање).

Potprednik dr. Avdo Hasanbegović: Има рећ народни посланик г. Albin Koman.

Albin Kolman: Пратећи, политику, коју је водила Кралјева влада под Претседништвом г. др. Српкића, и саданје Владе под Претседништвом г. Nikole Uzunovića шефа наше Ј. Н. С., морам да констатујемо, да је била добар тумач шестојануарских начела народног и државног јединства. Ова политика спроводила се успешно кроз све гране народног живота.

Стојећи непоколебљиво на тој политици, није се упуштала у никакве компромисе. Општински избори, који су обављени у прошлој години, показали су како народ једнодушно осваја владину политику. Огромна већина народа бирала је кандидатске листе ЈНС и тиме одобрила не само њезин програм него и њезин рад.

Стојећи енергично и чврсто на основним принципима народног и државног јединства, Влада је са успехом прикупила око себе све добронамерне Југо-

slovene, sve dobre Srbe, Hrvate i Slovence, sa kojima je jednako i pravedno postupala, brižljivo, pazeći, da joj se ne može predbacivati, da je ma koga favorizirala. One malobrojne centrifugalne snage, koje još uvek ne razumeju novu jugoslovensku državnu politiku, koje misle, da će ikada u našem javnom životu igrati kakvu ulogu, i koja na podmukli način pokušavaju zavarati narod, treba na energičan ali pаметan način satri. Lepom i poučnom rečju treba da se pridobije onaj zavedeni svet, koji veruje štetnim podzemnim silama, ili pak uvredenim političkim veličinama, zavodljivci pak treba da osete zasluženu kaznu.

Rekao sam, da su te centrafugalne snage malobrojne. Ali smatram za potrebno, da upozorim Vladu, da ih brižljivo posmatra, pošto mogu u politici kadkada i male štetne snage imati nedogledne posledice. Pošto je moguće i u pravim momentima sa malim žrtvama preprečiti neželjene događaje, to treba i pažljivo motriti, jer se često puta dešava, da se ono, što se moglo postići sa malim žrtvama, ne može kasnije postići ni sa velikim žrtvama.

Gospodo, svi naponi Kraljevske vlade u prošloj godini išli su za tim, da se snize ekonomski tereti. U tu svrhu Vlada je izdala naredbu o novčanim zavodima, o kamatnoj stopi, o javnim radovima, o zaštiti zemljoradnika, i išla za tim, da barem delimično odstranjuje uništavajuću anarhiju u produkciji, te spreči samovlasno iskorišćavanje naroda sa velikim kamatama na jednoj strani, a na drugoj strani da povрати narodu moral i poverenje u javni život.

One nesrećne naše ljude — koji su zbog krize i nesavesnosti kapitala, bačeni na ulicu i bez sredstava za život — treba uposliti u javnim radovima iz javnih sredstava. Onaj, koji još zaraduje, treba donekle da potpomaže onoga, koji je ostao bez posla. To je sada uređeno Uredbom o javnim radovima.

Gospodin Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja uspešno je rešio pitanje nezaposlenosti, te mu se za to mora da oda puno priznanje i zahvalnost. Tako i treba da se radi!

Kod tih uredaba, koje su već na snazi, pokazale su se u praksi razne nepotpunosti, što treba ispraviti, odnosno upotpuniti ih. Najvažnije je pitanje likvidnosti novčanih zavoda. U Uredbi o zaštiti zemljoradnika kaže se, da će državni novčani zavodi preuzeti od kreditnih zadruga u obliku lombarda do 50% hipoteke.

Član 14 Uredbe o zaštiti zemljoradnika glasi:

»Potraživanjima verovnika na osnovu dugova zemljoradnika, na koje se ova Uredba odnosi, prizna se prvenstvo na reeskont odnosno lombard kod svih državnih i privilegovanih novčanih ustanova pod normalnim uslovima, i to do visine od 50% tih potraživanja.«

Nema važnijeg pitanja, nego što je realizacija Uredbe o zaštiti zemljoradnika. Trgovinu i promet robe je pooštrena nelikvidnost novčanih zavoda svela na minimum. Kakve posledice je prouzrokovala nelikvidnost novčanih zavoda, vidite iz sledećeg primera: Naš pošten i štedljiv seljak u ono bolje doba uložio je svoju uštedevinu u štedionice, dakle dao široj javnosti na raspolaganje. Danas, međutim, ne može da sakupi od prodaje svojih produkata toliko, da redovno reguliše državne obaveze, a kamo li da kupi potrebno za život. Svoju uštedevinu iz novčanog zavoda ne može da podigne, a kako poreska vlast uložne knjižice ne sme da uzme za naplatu dužne poreze, to mu se, ma da poseduje uštedevinu — odu-

zima imanje i prodaje na doboš za naplatu poreze. Ta nelikvidnost i neisplaćivanje uloga prouzrokovala je da i oni, kojima novac nije tako nužno potreban, zbog nepoverenja prema novčanim zavodima, dižu u malim iznosima svoj novac, čuvaju isti kod kuće, i zato novca u prometu nema. Molim Kraljevsku vladu, da ne odlaže sa rešenjem ovog pitanja, nego uzme to pitanje u smislu Uredbe o zaštiti zemljoradnika što pre u rešavanje.

Drugo još važnije pitanje jeste prilagodavanje cena industrijskih proizvoda cenama seljačkih produkata. Radi toga je isto tako hitna Uredba o kartelima. Traži se planska privreda, zbog toga nije oportuno u sadanjem vremenu kartele uništavati, te baciti preduzeća u slobodnu konkurenciju, jer bi to donosilo kao posledicu smanjenje radničkih nadnica, pogoršanje higijenskih radničkih prilika, redukciju, t. j. prouzrokovalo bi još veću besposlicu, što bi opet išlo na teret opština, banovina i države. Kartele treba staviti pod državnu kontrolu, pod strogi državni nadzor.

Mišljenja sam, da je potrebno urediti industrijsku produkciju putem prinudnih organizacija (kartela). Takvom Uredbom treba urediti ne samo industrijsku produkciju pojedinačnih industrijskih grana, nego u prvom redu rešiti pitanje cena industrijskih proizvoda, dalje regulisati minimalne radničke i činovničke plate.

Srazmerno cenama industrijskih proizvoda, potrebno je prilagoditi i željezničke tarife i time omogućiti izmenu dobara u celoj zemlji. To pitanje smatram za tako važno, da bez njegovog rešenja nije moguće zamisliti poboljšanje ekonomskih prilika našeg seljačkog staleža i celokupnog narodnog gazdinstva.

Postavlja se pitanje, da li je to moguće izvesti, ne bi li takva prisilna naredba donela više štete nego koristi. Na ovo pitanje dajem sledeći odgovor: Industrija zbog vlastite potrebe stvara kartele. Na taj način dobija monopolan položaj, te se služi pogodnostima monopola i zaštitnih carina. Ovakva organizacija sama po sebi nije loša, ali karteli ne bi smeli svaljivati sve terete sadanje krize na konsumente, t. j. na seljaka, koji inače snosi ogromno velike terete. Kao što je država dužna da pruži pomoć besposlenom radniku, tako treba da se brine i da štiti nemoćnog seljaka.

Prema današnjim prilikama u našoj državi niko ne može uživati privilegij, pa ni kapital. Ako se interesi pojedinaca i interesi sviju razreda potčinjuju interesima naroda i države, tražimo da se takode i interesi kapitala potčine interesima celine. Zato je potrebno regulisati odnos kapitala i rada, i ograničiti gomilanja profita.

Kapitalizam je bezdušan i bezobziran; kapitalizam ne vidi pocepanih ni gladnih radnika i decu, ne čuje plač siromašnih žena, ni plač očajnih majki, kapitalizam ide preko mrtvih tela. Radi toga, država je dužna, da zakonitim putem primora kapital da preuzme i socijalne obaveze. Država je dužna, da se brine o tim stvarima, jer ona nije više jedino pravna zajednica naroda, nego je postala tokom vremena jaka socijalna i privredna tvorevina. Radnik verno i kroz ceo život potpomaže stvaranje kapitala, zato treba radniku obezbediti starost, u slučaju nesposobnosti osigurati mu život. Industrija neka se u doba konjunktura priseti na slaba vremena, što se tiče nje same, kao i radništva.

Gospodo, da ukažem još na jednu stvar! Činje-

nica, da se danas nalaze muž i žena u državnoj službi, ili pak prima pojedinac na više mesta velike honorare, uzbuđuje u narodu vruću krv. Ra di toga treba pristupiti temeljitoj redukciji ovakvih državnih službenika. Redukcija neka bude svima besposlenima moralna satisfakcija, a na izpražnjena mesta treba zaoslitii besposleni svet.

Moramo priznati, da je moralna strana naroda isto tako važan faktor, kao gazdinstvo i kultura. Moralno jači narod lakše će da podnese najveće teškoće, nego narod, koji očajava, a i sama pravednost traži da se zaposli u državnu službu samo po jedno lice iz pojedine familije.

Drugo pitanje jeste pitanje revizije penzionera. Svaki državni službenik, koji je pre vremena penzionisan, treba da se podvrgne lekarskom pregledu, pa ako je zdrav, neka se vrati u službu. Tko ne bi lteo da se vrati u propisanom roku, a ima osim penzije još i drugu službu, neka mu se oduzme penzija!

Što se tiče kamatne stope, Uredba po njoj, koju je izdala Kraljevska vlada, učinila je mnogo dobroga, a naročito u južnim krajevima naše države. Na osnovu ove Uredbe Narodna banka snizila je kamatnu stopu za pola procenta. To je nešto! A ipak moram da naglasim, da je obim ovog sniženja veoma mali, te da severni krajevi naše zajedničke države nisu osetili blagodet ove Uredbe.

Kamatnu stopu treba još više sniziti, i to Narodna banka treba da smanji na 5%. Jedino takav kredit bi bio snošljiv za našeg seljaka i zanatliju.

Sa novim zakonom o zadrugama treba i zadrugarstvo racionalizirati. U prvom redu treba zabraniti, da se zadrugarstvo politički iskorišćuje. Do sada se zadrugarstvo razvijalo putem privatne inicijative. To je dobro i zdravo, i pokazalo je veoma dobre rezultate. Ali ipak nešto nije u redu! Za zadržni privredni život treba izraditi plan i u njega uneti jedan sistem.

Ako pogledamo naše zadrugarstvo, vidimo da je sa konsumne i kreditne strane u dobrom napretku, a produktivnim i mašinskim zadrugama treba posvetiti mnogo više pažnje nego do sada. Za što bolji napredak treba da dadu inicijativu i priskoče u pomoć vlasti same, ako već u narodu za to nema dovoljnog razumevanja. N.pr. imamo u selima po dva do tri velika posednika, koji imaju svoje mašine za obradivanje ekonomije, dok ostala sirotinja mora najprimitivnijim sredstvima da se služi, što ni sa jedne ni sa druge strane nema rentabilnosti. Tome stanju treba pomoći na taj način, da se što više potpomognu produktivne i mašinske zadruge, i ako treba, da se zavede i obavezno zadrugarstvo.

Napominjem ovom prilikom još način socijalnog osiguranja, koji postoji za poljoprivredne mašine. Po dosadanjim propisima mora seljak plaćati propisnu osiguravajuću premiju. U slučaju kakve nesreće prilikom rada, sopstvenik mašina i članovi njegove familije, nema prava na naknadu štete. Okružni ured za osiguranje radnika po sadašnjim propisima ne isplaćuje nikakvu oštetu ili rentu u slučaju nesreće sopstveniku mašina ili članovima njegove familije. Takvi propisi nisu socijalni niti moralni, i njih treba na svaki način preinačiti, tako da bude sam sopstvenik i njegovi familijarni članovi osigurani.

Gospodo narodni poslanici, na završetku mog govora imam da se dotaknem još jednog vrlo važnog pitanja, t. j. pitanja o naplati poreza.

Svi znamo, da se porez mora platiti, i veoma su

retki slučajevi, da se građani plaćanju poreza usprotive. Porezovnici bune se jedino protivu nepravdnoj suviše visokoj odmeri poreza, — osobito se to odnosi na kućarinu i tečevinu — i nepravdno isterivanje istog.

To ne mogu pored najbolje volje odobriti, da se stvari zapljenjuju i posle prodaju. Mnogo slučajeva, da se za zaplenjene stvari ne može dobiti ni onoliko, da se pokriju troškovi komisije. Na taj način država ne dobija ništa, porez nije plaćen, a seljak i zanatlija gube svoje poslednje sprave ili stoku.

Takav rad nema smisla, te molim g. Ministra finansija, da poreskim upravama dade stroga naredenja, da sa siromašnim narodom tako ne postupa. Dalje, imali smo više slučajeva, da porezni nameštenici u tome pogledu svu krivnju svaljuju na narodne poslanike.

Sve izgleda, da je tu umešano i malo politike od strane opozicije, i da se time hoće da krnji ugled narodnih poslanika sadanjeg političkog režima. Molim g. Ministra finansija, da i u tome pogledu napravi red!

Uostalom vidi se, da je Kraljevska vlada u prošloj budžetskoj godini brižljivo radila na izvođenju ekonomske politike u korist našeg malog čovjeka, seljaka, radnika i zanatlije. Osnova njezinog rada bila je seljačka politika, pošto jugoslovenski seljak u istini predstavlja jugoslovenski narod. (Odobranje i pljeskanje.)

Gospodo! Sve ove stvari izneo sam u dobroj nameri, da bi ih Kraljevska vlada uzela u pretres i u obzir.

Pošto imam u Kraljevsku vladu potpuno poverenje izjavljujem da ću u načelu glasati za predloženi budžet.

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Тодор Тонић.

Тодор Тонић: Господо народни посланици, први закон нашег привредног напретка јесте државне финансије поставити на здраву и сигурну основу, јер на здравим финансијама почивају темељи једне савремене и напредне државе. Напори Краљевске владе за санирање наших финансија обележени су пуним прогресом и поред тешке и неиздржљиве економске депресије, која је разорила државни апарат и финансијски организам неколиких индустријских држава. Наш динар је мали али је стабилан, непоколебив. Он није посрнуо ни онда када су енглеска фунта и амерички долар преживљавали своје најтеже дане. Када је криза као баук закуцала на наша врата, ми смо је дочекали и у борби са њом нисмо подлегли. Код нас стање није завидно, али је боље него где у другим земљама. Дажбине су велике, често пута превазилазе могућности, али наш народ, који је у борбама по ратним фронтовима, на котима, редутима и на жице јуришао за ову државу, схвата дубоко значај државне заједнице и жели да по цену највећих жртава омогући држави културна и социјална стремљења. Али народу баш зато, због те непоколебиве љубави према држави и према Витешком Краљу који је на оштрици свога мача донео слободу нашим јужнословенским племенима, треба помоћи, уколико се може. Свака олакшица и сиротом сељаку, чија је пшеница јефтинија од шлеског угља, и занатлији и индустријалцу и банкару и трговцу и раднику и малограђанину, добро је дошла. Све што је сувишно треба избрисати.

Уштеда, рационална штедња у државном газдинству потребнија је и неопходна данас више него икада. Уштеде се могу постићи, а то су уосталом и интенције Краљевске владе, којој стоји на челу шеф наше странке г. Никола Узуновић. Приликом спровођења уштеда морамо имати на уму да животни стандард премаша наше балканске прилике и да су насупрот томе животне потребе знатно појевтиниле.

Ми, господе народни посланици, морамо поћи од себе. Када сељак данас продаје 100 кгр. своје пшенице за 50.— динара, када продаје свој кукуруз за 40 и 45 динара 100 кгр., пар волова за 800.— динара, краву за 300 динара и т. д. наша је посланичка дневница велика.

Велика, господе, јер износи 500 кгр. пшенице дневно, а то је годишњи жетвени принос једног просечног сељачког газдинства. Значи заради крваво и мучно за годину дана, што народни посланик и сенатор добије за један дан. Господе, довољно јер данас 150.— динара, јер је то минимум потребан за живот, а они који сматрају да треба да буду народни посланици и сенатори због масних дневница, не треба да буду у нашој средини. А Министри, господе, и њихове су плате велике, вишег чиновништва такође. Има више примера рђавог газдовања. Један пример на који ћу указати а који је врло жалостан, утолико више, што долази са високог места, јесте наш Сенат. Зар није то за сваку осуду да данас кад наш свет једва тавори мучне дане и једва саставља крај с крајем, Сенат утроши за своје реновирање за свилу и кадифу, за пуки луксуз, невиђен раскош, скоро два милиона динара. Господе, ви ћете се свакако зачудити када вам кажем: да једна завеса, која скрива врата од клозета, кошта преко 2.000 динара, да лустер Претседника сената кошта преко 25.000 динара, а некаква клопонција, сат, кошта преко 20.000 динара. Зар је то лепо и зар је то пример за којим треба да пођемо! Друга једна таква иста ствар, која ме је збунила, то је опсерваторија на Врачару.

Тешки милиони ту леже, господе. Дотични г. професор ваљда ради науке а на рачун народа набавио је за себе кабинете и удобности какве нема ни Претседник владе. А тај исти господин још није успео да организује посао у овој установи, да не кажем љутој аждаји која се до сада хранила тешким милионима, када је много боље било да смо у место ове опсерваторије усред Београда подигли Светосавски храм, болнице, школе, радничка склопишта и т. д., хуманитарна свратишта. Дакле, има где да се уштеди.

Ја верујем да ће Краљевска влада мудро искористити овлашћења дата јој у § 48 Финансијског закона који се односи на ревизију чиновничких припадљивости, редукцију женског особља у државној служби, штедећи материјално незбринуте и сиромашне. У истини господе, колико има државних чиновника и дама, које само ради луксуза и беса долазе у државне канцеларије и заузимају места другима, који чекају већ дуго времена да, после завршеног школовања, дођу до коре хлеба. Ја лично знам неколико чиновника овде из Београда, који од кућа примају месечно од 30.000 до 40.000 динара кирије а сем тога запослени су у државној служби од две па до три и више хиљада динара месечно.

То су парадокси, који се ни тренутка више не

смеју трпети. Господе, ко протежира и заштићује овакве људе, па ма то били и сами министри, онај рад и противу државних интереса и са њим треба по закону поступити.

Много је боље, господе, број државних чиновника свести на минимум и тај остатак добро наградити и обезбедити му пристојан живот. Када је реч већ о томе, морам додирнути и такозвано руско питање. Господе, руски емигранти и емигранткиње преплавили су канцеларије појединих надлештава. Ја волим Русију са којом смо одвајкада крвно везани. Ја се сећам руског великог народа и колико је Русија учинила за малу Србију, али, ако је за вајду — било је доста. „Преча је кошуља него хаљина“, каже наша народна пословица. Пречи су нам наши људи и пристигла омладина, него руски емигранти и емигранткиње.

Све што рекох, господе, рекао сам искрено и отворено у жељи да укажем на оно, што је добро и на оно што би се могло поправити. Али у сваком случају, ми можемо бити сигурни, да ће Претседник владе и наш вођа г. Узуновић са члановима свога кабинета повести земљу путем полета и напретка. Господе народни посланици, има свакојаких људи. Има их, који Југословенску националну странку хвале, а има их који грде и куде, ма да су у њој организовани $\frac{3}{4}$ наших грађана. Ова опозиција у Парламенту, такозвани дисденти, квази опозиција, или како би јекли наша браћа Хрвати, тако да се изразимо: нацери, изгледа да нарочито воле да нападају ону странку на чијем су програму изабрани. Они помињу и жандарме и изборне трикове и триста других чуда, ма да није давно било од онда, када се шеф кабинета Претседника владе кандидовао у своје срезу без противкандидата, мој поштовани друг г. Хођера.

Господе, ја се питам која је политичка странка у нашој историји дала дала видније резултате и учинила више за народ него Југословенска национална странка? Ја питам, господе, која је странка у државни живот унела толико конструктивног делања као Југословенска национална странка.

Питам се, господе, која је политичка заједница и на пољу социјалног и културног живота учинила више од наше странке.

За кратко време свога живота и рада, наша странка је поставила сигурне темеље за једну велику и блиставу будућност младих југословенских генерација, које тек сада ступају напред. Програм наше странке је њен понос и свако слово у њему чврсто је као да је од тврдог гранита. Сви елементи, који обезбеђују напредак наше земље, ту су. Једна и непоколебљива југословенска идеологија, једна и недељива државна заједница и један Краљ, то су наше основне одлике. Ја не знам, шта хоће опозиција, и она овде и она ван Парламента. Ко год нам буде братски и искрено пружи руку и одлучио се да сарађује на овом програму, он нам је добро дошао. А, господе, ко не може примити ни усвојити овакав програм он није противу нас, али је пртив ове земље, јер јој не жели добра. Такве, господе, племенске и личне шићарције са великим политичким апетитима ми не требамо. Нека они, господе, усреће ону своју блиску и незнатну околину, коју су годинама лагали.

Спољна политика је у рукама човека који за службује наше пуно поверење. Успеси и наш данашњи положај на Балкану и у централној Европи до-

минара, дају нам потврду да ће Југославија по угледу и по стабилности свога положаја бити прва у тим деловима Европе. Најзад, господо, хоћу да истакнем да је нас Југословенску националну странку у своме раду свесрдно помогала наша штампа. Сви можемо бити срећни и поносни што је наша штампа национална. Ова се штампа одужила дивно и земљи и народу. Али, господо, штампа је дамас пасторче, јер се ми према њој нисмо одужили. Ни мало се нисмо одужили, господо. Будућност наших новинара, тих вечитих анонимних јавних радника, чији ми благотворни рад добро осећамо, није обезбеђена. И Краљевска влада требала би са своје стране да учини све што може за обезбеђење новинарског staleжа и решења питања новинарског пензионог фонда. Гласању за буџет предложен од већине.

То је моја реч. (Одобравање и повици: Живео Тошал).

Potpretsednik dr. Avdo Hasanbegović: Gospodo, sa vašim pristankom, ja ću ovu sednicu prekinuti. Nastavićemo rad u 16 časova.

Sednica je prekinuta u 13 časova.

(Posle prekida)

Nastavak rada u 16 časova.

Potpretsednik dr. Avdo Hasanbegović: Gospodo, nastavljamo rad. Reč ima narodni poslanik g. Anton Cerer.

Anton Cerer: Gospodje narodni poslanci! Odkar obstoja naša država, se še nobeden državni proračun ni obravnaval pod tako izredno teškimi razmerami, kakor letošnji. Vse težje, kakor druga leta, mora jugoslovenski narod prenašati vedno težje udarce skoro že neznosne gospodarske depresije. Celo situacijo še bolj otežuje nad vse težka mednarodna situacija, tako politična, kakor gospodarska; navzlic najnepovoljnijšim gospodarskim prilikam svet še ni prišel do pameti, in namesto da bi v teh teških časih evropski narodi stremeli po ekonomski restavraciji, se v medsebojnem izigravanju zaupanja, lojalnosti in iskrenosti vedno globlje pogrezajo v brezno vojne nevarnosti. V enomer se sklicujejo razorožitvene konference, medtem pa težka industrija noč in dan izdeluje morilno bojno orožje, a tehnika in kemija pripravljata najstrahovitejša ofenzivna sredstva za uničevanje dragocenih človeških življenj.

Izgleda, da se evropski narodi nišo ničesar naučili iz dogodkov svetovne vojne. Namesto da bi lečili še nezaceljene rane, koje je prizadejalo svetovnemu gospodarstvu štiriletno razdiranje, se ponovno investirajo neštete milijarde za ponovno oboroževanje in pripravljanje nove vojne. Jasno je, da se vsled tega svetovni gospodarski položaj ne samo ne poboljšuje, marveč, da se s tem posamezne države tirajo v vedno večjo odvisnost od svetovnega kapitala, na drugi strani pa v splošno obubožanje. Vse to ima gotovo nepovoljni vpliv na gospodarstvo tudi naše države. Naša država, ki je povsem agrarna, je vezana za izvoz svojih agrarnih proizvodov. Ta izvoz je pa danes skrajna otežkočen, in to največ vsled izrednih mer, koje so podvzele države, h katerim je bil usmerjen naš izvoz, da si očuvajo svojo trgovsko bilanco v aktivnem stanju in tako drignejo lastno agrarno proizvodnjo. Da moremo sploh še kaj izvažati, moramo prodajati po smešno niskih cenah, daleč pod produkcijsko ceno. Vse to vodi ne samo k vedno večjemu obubožanju

nju naroda, marveč tudi do popolnega zastoja gospodarskega življenja. Izvoz agrarnih proizvodov se prepušča samemu sebi, — brez državne pomoči in kontrole. Nujna je potreba; da vzame izvoz v svoje roke država. Kakor druge države, tako mora tudi Jugoslavija iskati vse možnosti, da se izvoz organizira in da se prisilijo uvozne države, da potom preferencijala odvzemajo od nas agrarne produkte. Uvoz naj se omeji na minimum. Nepojmljiva je konstatacija, da uvažamo letno nad 3 milijarde tekstilnega blaga, in to sirovine, polfabrikate in gotove fabrikate. Uverjen sem, da bi se mnogo tega dalo proizvajati tudi doma. Ako pregledamo carinske izkaze o našem uvozu, vidimo, kaj vse se uvažuje. Kaj vse bi nam mogla nuditi domača industrija in predelovanje surovin v domačih podjetjih, o tem se na žalost prav malo razmišlja na merodajnih mestih. Kaj se lahko doseže, ako se hoče, nam najbolj dokazuje Italija, ki je morala še pred nekaj leti uvažati 85% krušnega žita: Ko je izdal Musolini stroge odredbe za povečanje produkcije žita v lastni državi, so se pod najstrožim državnim nadzorstvom, z zapretitvijo težkih kazni na novo obdelali in posejali večji kompleksi zemlje, ki so se do tedaj smatrali za neproduktivne. V 4 letih se je g. Musoliniju posrečilo, da je dvignil lastno produkcijo žita tako, da je padla potreba uvoza na 28%, torej za celih 57%. Ves svet je gledal na Musolinijeve gospodarske reforme, s čim kakor na neki eksperiment, toda zmotil se je v ocenitvi tega Musolinijevega početja, in danes že vsi priznajo, da je g. Musolini v pogledu autarhije, vsaj kolikor se ista tiče produkcije žita, bitko proti vsemu pričakovanju v polnem obsegu izvojeval.

Znano, je, da mora Italija, ki je siromašna glede šum in lesa, kriti svojo potrebo lesa z uvozom. Danes se z državnim denarjem pogozdujejo velikanski kompleksi goličav in sigurno je, da bo Italija v gotovem času vse svoje tozadevne potrebe krilaški kompleksi goličav, in sigurno je, da bo Italija se je lahko na svoje oči prepričal, koliko dela je izvršenega na izgraditvi novih in na popravljanju že obstoječih cest. Italijani prav dobro vedo, da je predpogoj, razvitega tujskega prometa, ki jim donša letno nad 10 milijard, dobro izgrajeno cesno omrežje in pa vzdrževanje prometnih poti v dobrem stanju. Priznati jim moramo, da se oni pravi mojstri v takih ozirih. Izgradili so neverjetno število novih cest, a že obstoječe spravili v najboljši stan. Le ta poslednja velika investicija pa se jim ne bo najbolje rentirala, ako se vzame v upoštevanje še to, da so pri teh investicijah zaposlili na sto tisoče brezposlenih delavcev.

Še večji primer nam pa daje gospodarska obnova ogromne Rusije. Vkljub vsem netočnim poročilom zapadnega kapitalističnega časopisja vstaja pred nami novo urejena gospodarska država. Čeprav nas loči od današnjih vladodržcev Rusije svetovni nazor glede ureditve človeške družbe, moramo priznati, ako hočemo biti objektivni da ustvarja sedanje režim neverjetne in za nas nepojmljive gospodarske rezultate, ki gredo že v fantastičnost. Pred nami se poraja okoreli ruski kolos kot najmodernejši gospodarski faktor, ki bo v doglednem času odločilno vplival na gospodarski razvoj ne samo Evrope marveč tudi celega sveta.

Dosedaj smo jemali za primer samo večje države, zato si oglejmo v naslednjem nekoliko tudi notranje gospodarsko življenje nekaterih manjših držav, ki imajo mnogo manj življenjskih pogojev, zato pa mnogo več lastne inicijative. Kako stoji v tem pogledu naša se-

verna soseda Avstrija? Če bi ta po številu prebivalcev, še bolj pa po svojem teritorialnem obsegu šibkejša država ne imela toliko samozavestne življenjske moči, če ne bi bila tako žilava in vztrajna v svojem odporu, v svoji obrambi proti poizkusom onih, ki ji hočejo izdreti iz rok gospodarsko inicijativo, potem ona po svoji gospodarski strukturi nikakor ne bi bila sposobna za samostojno gospodarsko življenje, na katerem bazira njena eksistenca.

Navzlic vsem skrajno neugodnim političnim vplivom od zunaj in znotraj pa ta država vedno znova dokazuje, da je odpornost naroda odvisna le od njegove pridnosti, od samostojnega ustvarjanja, železne volje in gospodarske doslednosti. Vkljub vsestranski konkurenci držav, ki se po svojih gospodarskih pogojih in po svoji kapitalistični moči mnogo jače, ustvarja si ta mala država ugodne eksistenčne pogoje, smotreno urejuje kmetijsko proizvodnjo, osigurava si s pametno zunanjo politiko zunanja tržišča za svoje industrijske proizvode, a iz viškov svojih dohodkov gradi si po izdelanem načrtu moderne ceste, ki spajajo sosedne države — (elektrifikacija železnic, razsvetljave in domače pogonske sile je že davno v najširšem obsegu izpeljana), gradi si moderne in sodobnemu življenju odgovarjajoče planinske hotele ter vstvarja pogoje, da poveča pritok tujcev, ki v vedno večjem številu posečajo to državico.

Pa ozrimo se še v bratsko zavezniško državo Čehoslovaško. Istočasno z nami je slavila svoj 15 letni jubilej obstoja. Boriti se mora z mnogo večjimi notranje političnimi težkočami, ki stavljajo na dnevni red mnogo težje plemenske, narodnostne in verske probleme nego marsikje drugje, in vendar morejo Čehoslovaki pokazati na svoje velike uspehe v vseh panogah gospodarskega življenja, ne da bi jih manje ogrožala splošna gospodarska depresija nego druge evropske države. In tako najdemo povsod drugod, pri vseh državah, da si skušajo z lastno inicijativo osigurati gospodarski obstoj, ker mnogo je od tega odvisna notranje-politična usmerjenost in mirni razvoj naroda v dotični državi. Narod je kakor reka, ki se usmerja v onem pravcu, kjer je njegov interes. Ta princip ne velja samo za gospodarsko smer, nego se mora materijalnim interesom prikrajati tudi zunanja politika vseh držav. Dobri gospodarski odnošaji imajo vedno za posledico tudi dobre in prijateljske političke stike, kar pa zahteva predvsem vsestransko ravnopravnost in priznavanje obojestranskih gospodarskih interesov. Ogibanje vseh teh principov pa ustvarja najtežjo mednarodno situacijo, koja ne prizanaša niti naši državi. Res je, da dnes še vedno naša država kakor tudi celi svet tem težje občuti brutalne udarce neznosne gospodarske krize, ker se ista v zadnjem času zaostruje v valutni nesigurnosti celega sveta. Mednarodni kapital nikjer več ne najde tiste sigurnosti, ki mu je potrebna, in kot plaha ptica bega sem in tja. Iz svega tega nastaja grupacija držav vedno bolj z ozirom na gospodarske in materijalne vidike, čemur se mora seveda prilagodovati tudi politična diplomacija. Politično si stojita nasproti dva tabora. Eden, ki obstoji iz premaganih držav, drugi pa iz držav zmagovalk v svetovni vojni. Prvi grupi stoji na čelu Italija, ki vodi revizionistično politiko, to pa ne iz ljubezni do premaganih držav, temveč, ker se čuti prikrajšano pri delitvi vojnega plena. S premaganimi državami jo družijo samo en smoter; da bi z njihovo pomočjo dosegla dodelitev kolonijalnih posesti, ki jih potrebuje za svoje ekspanzije, in priključitev vseh obalnih

zemelj jadranskega zaliva, ter slobodne roke za razširitev svojih gospodarskih interesov v Podunavlju in na Balkanu. V koliko bode sedanji odločujoči faktor dosegel svoj cilj, bo pokazala bodočnost. Nas malo zanima problem kolonij, ter želimo Italiji v tem pogledu od srca uspeha, glede gospodarske ureditve v Podunavju pa bo gotovo morala iskati sporazuma z Malo Antanto, ki bo vedela primerno braniti svoje vitalne interese pri reševanju tega problema. Ekspanziji na Balkanu pa je energično stopil nasproti »Balkanski pakt«, kateriga osnovni princip je »Balkan balkanskim narodom«. Zgodovina nam svedoči, da si je Rim še vedno prste opekkel, kadar je predaleč segal preko naravnih meja apeninskega polotoka. Ob mnogih prilikah je bilo že povdarjeno, da je naš jadranski sosed že posegel preko teh naravnih meja. Glavni akter je poleg Italije v tem revizionističnem bloku Nemčija. Zadnje dni se pa opaža nenaden senzacionalen preokret v odnošaju teh dveh držav, ki po prvotnem ohlajenju zunanje političnega razmerja prehaja sedaj že v sovraštvu radi avstrijskega problema. Pa tudi Avstrija in Madžarska bosta pač morali uvideti, da se vprašanja Podunavlja ne more rešavati brez sporazuma z Malo Antato, ki odklanja vsako nasilno spremembo mirovni pogodbe. Revizionističnemu bloku stoji nasproti blok »miru«, kojemu stoji na čelu Francija, ki je prva proglasila pravo človeka in pravo naroda. Vse države, ki se zbirajo okoli Francije, so uverjene, da bodo skupno z njo vedno do zadnje kaplje krvi znale braniti svojo čast in nedotakljivost svojih meja. Temelj naše politike je in ostane zmeraj: prijateljstvo s Francijo, edinstvo interesov s Čehoslovaško in s sosednjo Rumunijo, bratsko sodelovanje s podpisnicama Balkanskega pakta: Grčijo in Turčijo.

Najožje bratske vezi pa nas vežejo z veliko slovensko sestro Poljsko. Nad vse nam bodi pri srcu: močatost in spoštovanje dane besede in pogodb, na katere smo stavili svoje podpise. V svesti smo si, da bomo tako najbolj koristili veliki ideji miru, ki nam je tako potreben, da ozdravimo težke rane, katere nam je prizadela grozna svetovna voja s svojimi težkimi posledicami. Temu velikemu cilju, vzdrževanju miru hočemo posvetiti vse svoje delo in vse svoje sile, samozavestno, toda dostojno velikega in svobodnega naroda.

Zato tudi bratski prožimo roko naši slovanski sestri Bolgariji, da vstopi v balkansko zvezo, da v prijateljskem krogu rešimo vsa sporna vprašanja, ki nas danes še razdvajajo. Srčna naša želja pa mora biti, da obnovimo čimprej diplomatske zveze, kakor tudi veliki narodi Evrope in celega sveta so že obnovili prijateljske odnošaji in tudi naša država ne bi smela biti poslednja v tem nizu in ne sme dosledno kakor je to do sedaj, odbijati tudi v bodoče že večkrat ponujano roko. Zavedati se moramo, da brez Rusije ni mogoča gospodarska obnova Evrope. Ko stoji danes Rusija pred usodepolnimi dogodki na daljnem vzhodu, ne smemo pozabiti, da je tekla v potokih bratska ruska kri za osvobojenje balkanskih narodov, za naš »častni križ in svobodo zlato«. V polnem zaupanju v plemenito započeto delo našega ljubega vladarja Kralja Aleksandra pri ucvrščevanju mira na zunaj in v spretnost našega gospoda zunanjega ministra, ki drobi železni obroč, skovan od neprijateljske roke okrog naše domovine, moramo vse svoje sile posvetiti naši notranji konsolidaciji tako v političnem kakor tudi v gospodarskem pogledu. Krepka vladarjeva roka je s šestojanuarskim manifestom

presekala tok notranje-političnega razstrojstva, ter onemogočila razdiralno odelo onih, ki so zaslepljeni od osebnih ambicij in interesov, onemogočevali miren nacionalni razvoj jugoslovenskega naroda. Vstala je mogočna politična organizacija JNS, ki združuje pod svojim praporom vse nacionalne zavedne Jugoslovane. Nad podrugim milijon pripadnikov te stranke širom naše domovine, se zbira okrog našega velikega voditelja, da dovrši veliko idejo jugoslovenskega vstajenja, za katero so dali stotisoči svoje dragoceno življenje. Tega pokreta ne morejo onemogočiti in ovirati niti oni zločinski elementi, ki pošiljajo bombe in peklenke stroje v našo državo, s katerimi ubijajo nedolžne ljudi. Ti plačanci naših sovražnikov naj bodo prepričani, da iz vsake kaplje nedolžno prelite krvi vzraste novo drevo nacionalne zavednosti in da jugoslovenski narod odgovarja na ta zločinska dela in izzivanja samo s tem, da se vedno nove množice zbirajo pod praporom JNS, in da ne nasedajo demagoškimi sugestijam onih, ki hočejo izkoristiti težki gospodarski položaj v to, da zapeljejo narod v nepremišljena dejanja. Vsakdo mora priznati, da Kr. vlada in narodno predstavništvo zastavljata vse svoje sile, da s smotreno zakonodajo ublažita težke gospodarske razmere, in v preteklem letu je izšlo mnogo zakonov, ki globoko posezajo v gospodarsko življenje našega naroda. Zavarovala je ogroženo kmetijsko posest, dosledno zvjaja agrarno reformo, s trgovinskimi pogodbami obnavlja zunanjo trgovino, reformira denarne zavode, v državnem gospodarstvu pa je doseženo ravnovesje proračuna. Vrhovni princip državne uprave je skrajno varčevanje. Želeti je samo še to, da se zadovoljivo uredi še naše denarno vprašanje. Devalvacija zlatih valut velikih držav, nas sili, da tudi mi prekinemo s finančno politiko deflacije, ki postaja z vsakim dnevom neznosnejša in katera kot skala pritiska k tlom razvoj naše trgovine. Naše gospodarstvo ne prenese več te depresije in kakor je Čehoslovaška znižala zlato vrednost svoje novčanice, tako bomo morali slediti temu vzgledu tudi mi. Prenehati mora diktatura Narodne banke, ki s svojo neelastičnostjo ovira sleherni gospodarski razmah, z neprimerno visoko diskontno mero pa ubija razvoj, tako trgovine kakor tudi naše mlade industrije. Prenehati mora monopol Narodne banke za našo celokupno gospodarstvo, katero iskorišča za dviganje dividend svojih delnic. Nemogoča stvar je v današnjih najtežjih dneh narodne gospodarske preizkušnje, da dosega čisti dobiček skoro 50% na akcijo. Devizna in valutna politika nas ubijata ne samo na znotraj, temveč nam izpodkupujeta tudi gospodarsko pozicijo v mednarodnem gospodarstvu. Javnost dobiva utis, da je narod samo eksploatacijski objekt, ki služi samo malemu številu kapitalistov »Beati possidentes«, ali težko je onim, ki bijejo brezupni boj za obstanek. Strašna je revščina stotisočev brezposelnih, kmečko gospodarstvo je izročeno poginu, obrt in trgovina sta v splošnem zastoju, industrija pa po večini komaj še diha. Namesto da bi Narodna banka bila — ker je od države privilegirana — s svojim kapitalom v pomoč in oporo v času najhujše preizkušnje, namesto da bi se kapital stavil v službo vsestransko ogroženemu gospodarstvu, odpovedujoč se vsakemu dobičku, pije danes še zadnje kaplje krvi iz onemoglega gospodarskega telesa. Jaz podajam te misli v svojem imenu in objektivno, proseč vlado, da posveti temu škodljivemu pojavu vso svojo pozornost. Ako je možna mnoga nižja obrestna mera v so-

sednih državah, potem je isto možno tudi pri nas. Tudi kmet ne godrnja, kadar je v kakem letu žetev nepovoljnija. Z isto potrpežljivostjo kot sicer, gre zopet na delo, ter vlaga zadnje zrno za seme, ki mu zopet donaša obilnejšo žetev. Kapital pa samo žanje, ne da bi se zavedal, da je treba tudi sejati. Vse panoge gospodarstva, prepuščene same sebi, gotovo da danes ne morejo nositi vsa bremena, katera zahteva od njih država. Ako pogledamo nazaj, vidimo, da je pri državnem statističnem uradu ugotovljen nacionalni dohodek v prosperitetnem letu 1925, 69 milijard, kateri dohodek pa je danes padel že izpod 30 milijard. Ako je bil tedaj državni proračun 14 milijard, bi moral biti danes najmanj za polovico manjši. Ako pa to ni mogoče, bi vsekakor ne smel iti preko 9 milijard. Vse državne potrebščine v predloženem proračunu pa so izkazane v znesku 10,171.250.798.— dinarjev. G. finančni minister je priznal sam, da od vseh predvidenih dohodkov v tekočem budžetskem letu ne bo dosegel 80%, izdatki pa so angažirani po veliki večini za osebne izdatke. Za pomoč in povzdigo gospodarstva ne preostaja skoraj nič. Celo oni fond za omiljenje brezposelnosti se je porabil drugam. Skrajno zbirokratiziran sistem državne administracije požre skoraj vse državne dohodke. Zato je pozdraviti predlog vlade, ki zahteva pooblastilo, da se ustanovi poseben odbor, ki naj prouči upravno administracijo in uvede pri njej skrajno varčevanje. Gotovo se bode dalo pri tem prihraniti mnogo milijonov, kar bode dalo možnost, da se državni proračun uravnovesi in prilagodi državnim dohodkom. V tem slučaju naj se nudijo prihranki za povzdigo kmetijstva. Predloženi proračun predvideva za kmetijstvo samo 1%. Kako borno se vodi skrb za to najvažnejšo panogo gospodarstva, s katero se preživlja 80% prebivalstva države. Nihče se ne briga za našega kmeta, ki s skrbjo gleda na svoje propadanje. Tu se najbolje vidi, kako upravičena je njegova zahteva po ustanovitvi Kmetijskih zbornic. Vsi drugi stanovi imajo svoje zakonite komore, samo kmetu se to ne dopusti. Vendar se hočem o tej zadevi prigrasiti k besedi v specialni debati Ministrstva poljoprivrede. Vendar pa že sedaj opozarjam gospoda ministra poljoprivrede, da sprejme od mene predloženi amandman, katerega so podpisali vsi poslanci Dravske banovine, o potrebi ustanovitve Kmetijske zbornice.

Glavna naloga kraljevske vlade pa je, da izdela gospodarski načrt, o katerem se je ob raznih prilikah že toliko govorilo. Gospodarske načrte imajo vse države, samo pri nas se ne pristopi k temu. Glavna naloga g. ministra financ je, da drži svoje obveznosti napram notranjim dolžnikom. Za razne dobave, dolguje država preko eno milijardo. Nelikvidnost državne blagajne še bolj komplicira že itak težko ogroženo obrt in industrijo, ki ne more zopet držati svojih obveznosti napram denarnim zavodom. Koliko bi bilo lažje, ako bi naša gospodarska podjetja ne morala čakati že leta in leta na svoje terjatve od države. Koliko bi bil obtok denarja hitrejši, kreditna možnost večja, ako bi Narodna banka, Državna Hipotekarna banka in Pošna hranilnica ne bile radi avansa države imobilirane v svoji službi narodnemu gospodarstvu. Ako bi ne bile navedene ustanove tako angažirane napram državi in finančnemu ministru, bi gotovo lažje nudile v letošnjem letu pomoč našemu denarnemu trgu. Tako pa so izčrpane že vse možnosti ustvarjanja likvidnosti naših denarnih zavodov, kar je 50% vzrok naše notranje gospodarske krize. Taka

finančna politika ima za posledicu splošno nezaupanje in tezaviranje denarja. Milijarde so se žrtvovale za stabilizacijo našega denarja, ki so povsem zavržene, ker ta finančna politika vodi v popolno propast celokupno gospodarstvo. Vsi smo enakega mišljenja v tem, da je treba varovati vrednost našega denarja, da je potreba preduzeti vse potrebne mere, da se izognemo inflaciji, ne more pa gospodarstvo prenašati deflacijo, ki onemogoča vsak razvoj. Tudi na to bode morala vlada paziti in preduzeti potrebne mere.

Najnesrečnejša finančna operacija je bila izvršena leta 1931, ko je bila svetovna kriza v polnem razmahu, ko se je izvršila stabilizacija dinarja in uvedla zlata vrednost. Kakor je škodljiva brutalna inflacija, ki izsesa kri in povzroči težko razdejanje gospodarstva, prav tako škodljiva je prenaplo izvršena stabilizacija dinarja po zakonski poti. To je bilo na škodo narodnega gospodarstva in državnih financ, katere se od tedaj ne morejo uravnovešati. Zlata vrednost dinarja ovira naše gospodarstvo, ki na zunanjem trgu ne more konkurirati drugim državam. V dobi splošne devalvacije vseh glavnih novčanic, se moramo tudi mi prilagoditi temu, ako hočemo sploh še stopiti na svetovni trg. Mislim, če so bogate države to lahko storile, da tudi za našo revno Jugoslavijo ni sramota, ako ukine zakonito zlato vrednost. S poživljanjem notranjega denarnega trga, z večjo usposobljenostjo konkuriranja na zunanjem tržišču, se more sanirati in olajšati našo težko gospodarsko depresijo in tako položiti temelj stabilizaciji proračuna in usposobiti denarno gospodarstvo, da nosi težka bremena, katera zahteva od njega gospod finančni minister.

Jaz sem že omenil, da sem svoje navedene opazke in pripombe iznesel na tem mestu v najboljši nameri, z namenom, da jih kraljevska vlada vzame na znanje. Morda imam v nekaterih stvareh kritičnejše poglede in nisem tako optimističen kot gospod minister financ. V prepričanju pa, da bo kraljevska vlada, kateri je na čelu spoštovani gospod predsednik naše velike Jugoslovenske nacionalne stranke, storila vse, da spravi državo iz težke gospodarske krize, izjavljam, da bom glasoval za predloženi proračun. (Ploskanje in odobravanje.)

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Урош Недељковић.

Урош Недељковић: Господо народни посланици, овај буџет што је сада пред нама, мањи је од прошлог, за 511 милиона шест стотина седам хиљада и 143 динара, јер се је г. Министар финансија приликом састављања тим руководио: што је платежна моћ пореских обвезника нарочито сељака сасвим опала, па је чак неке позиције и сувише снизио, као на пр. у Министарству просвете за основну наставу; ту је мало предвиђено, јер господо, као што сви знате, многе нам школе стоје празне без учитеља, које би требало попуњити.

Господо народни посланици, ако г. Министар финансија и Краљевска влада по датим им овлашћењима у финансијском закону спроведу брзо и ефикасно ревизију чиновника и оних који примају по неколико плата и принадлежности у државним и самоуправним надлештвима као и у приватним, мањи на онолико, колико је стварно потребно за издржавање, а женске које имају мужеве у служби са платом од које се може издржавати цела породица, уклоне из службе, а таквих је велики број, и ако се пензионерима, који имају

превелике пензије, мањи пензија и споредне им принадлежности — укину, а оним који имају друге приходе за издржавање, или су до те пензије неправилно дошли, укине, онда господо можемо рећи: да ће буџет бити без дефицита и моћиће се постићи оно, што очекујемо и ми и народ.

Господо, требало би што пре изменити уредбу о путним и селидбеним трошковима чиновника, јер садања уредба не одговара данашњим приликама, по њој се наплаћују сувише велики путни трошкови, што поједини судови изађу на неки спор који већином не вреди ни половину оне дате дијурне ни трошкова чиновницима, и због тога многи грађани не могу да дођу до својих законитих права, по су приморани да одустају од тражења своје сопствене имовине. Ову би уредбу требало уредити према данашњим финансијским и привредним приликама да се наплаћује само онолико, колико стварно тај трошак чиновника износи.

Молио би г. Минист а финансија да се цена соли и дувану, бар оној врсти дувана коју сиротан staleж пуши, снизи, те да би дали могућности и сиромашним пушачима да га пуше, верујте господо, да би тиме држава више добила. Ја знам да моји сироти сељаци по два и три месеца не виде соли у својој кући, а пушачи пуше лист од ораха и од рена, јер немају могућности да купе ни соли ни дувана. Свима нам је јасно познато да је и со и дуван према данашњим ценама сељачких производа, и сувише скуп. Био сам очевидац на једном скупу, кад су ми моји сељаци показали дуванске кутије, било је 29 на броју, и међу тих 29 само у двојице било је дувана, а у 27 лист орахов и од рена, па још мешају и буков лист. Господо, мој је срез увек пасиван у исхрани и раније је издржавао се од воћарства и рада у подринским рудницима који су тамо радили, и увек је било запослено у тим рудницима по 4—500, а некад и више радника.

У 1929 и 1930 год. воћњаци су пропали од штитасте ваши, те их сада неки подижу, и то треба чекати неколико година док се одгаје, па да се од њих почне добијати корист. А подрински рудници пре 3 године, због рђавих комуникација, обуставили су све радове, те сада онај мучни сироти сељак, апсолутно нема нигде да се запосли.

У моме срезу има најмање 60% становника који су ову зиму презимели без светлости у кући и без обуће свима члановима, но су једно или двоје опанке мењали сви чланови једне породице, те се у нужним потребама служили. С тога би молио г. Министра финансија и Кр. владу, да по донетој уредби за извођење јавних радова предузме што пре потребне мере, да се ти радови отпочну, јер сироти сељаци жељно очекују, да би бар на тим радовима нашли упослења и зарадили за најнужније потребе.

Ја би молио Краљевску владу да приликом извођења ових јавних радова поведе озбиљна рачуна о оним крајевима, где нема никаквих комуникација, као што је мој срез, јер немамо ни железничког ни паробродског саобраћаја, а сувоземни су путеви, због неоправљања, постали непроходни, те да се из ових јавних радова, оправе путеви бар за колски саобраћај, а не да се овет оправљају и сувоземни путеви, тамо где имају и железнице и пароброди.

Господо народни посланици! Пошто је Краљ.

влада донела уредбу о плаћању сељачких дугова, онда бих још молио Краљевску владу да што пре донесе потребну уредбу, да се плаћање дугова трговаца и занатлија одложи бар на 6—7 година, те тиме да се даде и њима могућности да их постепено отплате, јер ако им се ово не учини, имајте уверења да они морају сви тотално пропасти, и онда господо, ту губи и држава много.

Још би молио Краљевску владу да што пре изнесе пред Скупштину закон о инвалидима, да би се досадања учињена неправда по ранијем закону сада овим новим законом што пре исправила, јер има, господо, много случајева где су поједини лични инвалиди без руке или без ноге, а неки чак и без руке и ноге, одбијени од инвалиде, и сада су без икаквих средстава за живот, те се мучају и муче по прошњи. Господо, ми смо дужни да им притекнемо у помоћ што пре. Овај предлог о измени инвалидског закона поднели смо пре годину и по дана, и потписали нас преко 160 посланика, а нажалост још није дошао пред Скупштину, да се реши.

Тако исто молио би Краљевску владу да изнесе што пре пред Скупштину измене § 319. Крив. зак. који смо пре неколико дана нас преко 100 посланика потписали, да би се тим §-ом поостриле казне чиновницима и осталим, који врше крађе из државних и самоуправних каса, те да се једном стане на пут тим крађама.

Досадањим законом била је дата могућност, због благе казне, те су лопови немилосрдно крађе по државним и самоуправним касама вршили. Ја сам, господо, неколико пута говорно, да је у моме срезу пре 4 године шеф пореске управе покрао све што је имало порезе и депозита и инвалиде, ту је крађу вршио у оно време кад Парламента није било, и кад је једанпут ухваћен, он је само суспендован са дужности, а ислеђење тих крађа врши се већ 4 године. Он до данас није ухапшен, но се нажалост ево шета по Београду и прима чак и пензију. (Један глас: Да не прима и две?!)... а они моји сироти сељаци, којима је покрао порезу, инвалиду и депозите, многи данас гладују. Ово је господо изазвало велико незадовољство у моме крају, те би због тога молио надлежне Министре, да предузму потребне мере, што пре да се једанпут томе лопову суди, и да дође тамо где му је место. Молио би још Краљевску владу да тражи пута и начина до идуће јесени, када пристигну за продају пољопривредни нови производи, да се тим сељачким производима и стоци цене подигну, јер, господо, ако овако остане, онда онај сироти сељак апсолутно неће имати могућности да своју порезу плати.

Господо, верујући да ће Краљевска влада изаћи у сусрет овим мојим оправданим и скромним захтевима, изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Одобравање и плескање).

Погпредседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Јосип Антуновић.

Josip Antunović: Gospodo narodni poslanici, budžet koji stoji pred nama na pretresu, podvrgnut je kritici sa više strana. Jedni će kritikovati finansijsku stranu, drugi privredno-ekonomsku, a treći političku. Ja to neću učiniti, jer i ja kao i velika većina nas, gajimo puno poverenje u Vladu g. Uzunovića, a specijalno u njegovu osobu, šefa naše najjače partije J.N.S., i verujemo da će on umeti u ovo teško vre-

me sveopšte bede, da državne finansije dovede u sklad sa privrednim ekonomskim teškoćama zemlje.

Moji predgovornici, osobito g. Čirić, podvrgao je svestranoj kritici bilo sa političkog, finansijskog, ekonomskog i privrednog gledišta budžet Vladin. Logično je dokazao i pobijao neispravnosti opozicije, koja ide samo zato, da se populariše i završio je po prilici, da je svestan tereta koji narod ima da podnese, ali da će on kao i svi junaci koji se nalaze na bojnom polju, ne bežati, već se boriti, ne za svoju slavu i veličinu, već za veličinu velike i nerazdeljive Kraljevine Jugoslavije, da će on glasati za budžet.

Posle ovakvog govora, mi svi drugovi iz večine, mogli smo odustati od reči i izjaviti da glasamo za budžet.

Opoziciji je lako voditi borbu, što ona i ako svesna da nije tako kako govori, govori samo za to, da dobije što veću popularnost. Istina njihovi opozicioni govori, mogu da imaju kod pojedinaca čarobiti efekat, a to zato, jer je naša rasa po svojoj prirodi, svojem temperamentu voljna da kritikuje i voli biti nezadovoljna. To bi ona i onda bila, kad bi se u najvećem blagostanju našla, a ne danas, kada je tišti nemila kriza. Kažem, gospodo, da je kriza tišti, ali zato ona ne guši, jer kad bi kriza gušila, tada ne bi bilo vremena nikome da govori izazivlje bilo koju reakciju, jer bi ceo narod doviknuo »daj hleba«, a ne reči. Prije život, pa filozofiranje. Hleba danas u našoj Kraljevini ima, a onom delu naroda koji ga nema, treba ga dati, jer za parče hleba u ovoj našoj dičnoj Otadžbini svaki ima prava. Malo više dobre volje, razumevanja i nastojanja sa strane i nas narodnih poslanika i onih do kojih to stoji, da se oskudnima obezbedi parče hleba, svi će hleba imati, na što, ponavljam, u svojoj eminentno agrarnoj zemlji imaju prava. Prema ovome, gladi kod nas ne bi imalo biti, jer ni jedna zemlja na zemaljskoj kugli ne obiluje na prvobitnom artiklu ishrane, kao što mi.....

Istina, da ima mnogo što fali, da bi se kazalo da živimo u dobru. Prvo što nam fali jeste novac, u novcu oskudeva velika većina našega naroda. Do novca narod ne može da dođe, jer kapitalisti, oni koji novaca imaju, neće da ga investiraju. Bez rada novca nema. Zašto imućni neće da novac investiraju, to je pitanje, na koje se lako da odgovoriti; plaše se raznih nameta. Koji tako strahuju, po mojem uverenju su u zabludi, jer drže neplodan novac, a k tome prije ili docnije mora ih stići kazna koju će im narod sam da imputira. Eto, vidite gospodo, n. pr.: neki Štern u Zagrebu, priča se, da je na 8 dana prije nego je Prva Hrvatska štedionica zatvorila svoje športele, izvadio ulog od 800 milijona dinara, iako se priča, da braća Deutsch u Zagrebu se valutiraju na preko 1 milijardu gotovine, isto tako i braća Marić, a da ne govorim o mnogim drugim multimilijonerima. Svi ovi i niima slični, kojih ima dosta u našoj zemlji, kad bi hteli, mogli bi da pokrenu lotač koji se je zakočio, da u korisne investicije investiraju svoj novac i tako dadu zarade siromašnom narodu a sa narodom i samom fiskusu.

Za ovakovu gospodu, svaka porezna stopa je premalena. Niima bi trebalo naložiti, da plus svoga kapitala moraju investirati. Mi smo, gospodo, u ovom Visokom Domu sa gnušanjem govorili o korupciji, a ovo je isto jedan način korupcije, negativna korupcija, koja je i strašnija od pozitivne korupcije. Tako gospodo, i pojam štednje nije apsolutan, jer štednja

je relativan pojam: Tko štediti nije rečeno da samo stiče, već često puta on i rasiplje

Kako u početku svoga govora naglasih, ne bi trebalo da sa ovoga mesta kažem drugo, nego da ću glasati za budžet, ipak sam slobodan, kako sam to učinio i u ranijim godinama u budžetskoj debati, da skrenem pažnju na moj srez Biograd n/m, kojega imam čast da u ovom Domu predstavljam.

Gospodo, moj srez je jedan od najsiromašnijih u državi, a pored toga je onaj srez u državi, koji graniči sa fašističkom Italijom. Uprav zbog te granice, bije ga još veća beda. Fašistička Italija troši za uzdržavanje svoga življa u Zadru (7.000 stanovnika) na 10 milijuna lira godišnje. Mi, odnosno naše vlasti, mogu smelo da kažem, da za granični srez Biograd n/m nisu do sada ništa ili vrlo malo učinile. Učinilo se to, da je čitav pogranični narod bačen na prosjački štap, on teško dode do novca; jer ni svoje neznatne proizvode, u koliko ih ima, u našim gradovima ne može unovčiti, ti su mu gradovi za 100 km. daleki. Prevoznog sretstva, kao željeznice nema, jedino prevozno sretstvo na kopnu mu je autobus. Izgledi su, da će i autobusni saobraćaj, kao jedino saobraćajno sretstvo, prestati, a to s toga, što autobusni preduzetnici Primorske banovine neće moći snositi nove terete, koje im fiskus nameće, i to 15% takse na bruto prometu. U ime Udruženja autobusnih preduzeća, kao u ime čitave severne Dalmacije, kojoj je jedino saobraćajno sretstvo autobus, ja molim Kraljevsku vladu, da od te nameravane fiskalne takse odustane. 28 ih je već odjavilo koncepciju, pa će i drugi, ako se ta fiskalna taksa od 15% na bruto — promet ne ukine.

Da se narodu u mom srezu doskoči u pomoć, treba konačno uzeti u realizovanje program rada, kojega je prošle godine Ban Primorske banovine g. Jablanović podneo Kraljevskoj vladi, a slično sam podneo i ja odmah u početku, čim sam 1931. god. u ovaj Visoki Dom došao kao predstavnik svoga sreza. Samo gospodo, ako se započne sa radom kako je to taksativno navedeno u banovom programu rada, Kraljevska vlada i mi svi skupa odužićemo se našoj rodoljubnoj dužnosti, jer će narod moga kraja vidjeti, da Kraljevska vlada a i Narodno predstavništvo vodi brigu o njemu, da nastoji sanirati njegovo teško stanje, osećati će se taj narod kao svoj u svome, te će još sa jačim elanom dati punu pomoć na svaki poziv vlastima, Kraljevskoj vladi i sa gordošću će uskliknuti kao što su to i do sada kod sviju nacionalnih prilika iz dubine svoga srca i svoje duše kliknuli: ponositi, smo što smo podanici Nj. Vel. Kralja.

Kako se za izvršenje predloženog radnog programa, iziskuje iznos od kakovih 60 miliona dinara, i pošto ta svota u današnje vreme ekonomskih i finansijskih prilika jeste i za naš fiskus osjetljiva, to nije potrebno da se sve odjedared stavi Banu na dispoziciju, već po partijama, svake godine po malo. Narod ima razumevanja, da su i te tako teške prilike, ali nema razumevanja da i u ovim teškim prilikama ne može se njima priteći u pomoć bar sa malom pomoći i neznatnim izdacima. Evo, gospodo, što narod sreza Biograd n/m za sada moli:

1 — podizanje škola: Zamislite gospodo, da ima u srezu sela koja još nikada nisu imala pučke škole, n. pr. selo Gorica — Raštana sa preko 2000 stanovnika: nemaju škole ni sela Ražanac, takode sa preko 2000 stanovnika, pa Sukošan, Privlaka i t. d. Neka sela školsku zgradu imaju, ali je premalena, kao u.

pr. ona u selu Ždreljcu, Banju i drugima, pa bi trebalo tu zgradu proširiti da se podigne još na jedan sprat.

2 — Drugo što narod traži da se konačno njihova obala popravi, da se njihovi muli repariraju, da se njihove luke pročiste. Pune dve godine se ja redovito obraćam Ministarstvu saobraćaja, da izvede ove popravke i pročisti luke. Ja molim Kr. Vladu, da prihvati traženi kredit po Gospodinu Ministru saobraćaja isključivo u ovu svrhu.

3 — Narod moli, da mu se otvore poštanski uredi, pa bile to ugovorne pošte, a ne da su bez poštanskog ureda, kao selo Nevidjane, Vir, Bibinje i mnoga druga. Da se kod postojećih poštanskih ureda postavi telefonski i telefonski saobraćaj gde ga nema. Ovo sam molio već nekoliko puta za veća sela, kao Ražanac, Sukošane i drugi.

4 — Da se, gospodo, podignu cisterne za vodu. Zamislite, da ima sela koja još danas u 20. veku ne piju slatke, pitke vode, već piju morsku vodu, t. zv. bočatu vodu. Ovoga leta, kad sam pohodio svoje otčane, dične sinove mrskih valova, duž otoka Pašmana i kad sam stigao u selo Vergadi, zamolih čašu vode. Poslužen, pijajući, osetim da je voda slana, rekoh: pa šta vi nemate slatke vode. Odgovor je jednoglasan bio: nikada je nismo ni imali. Gospodo, to čovek mora sa zebnjom srca da čuje i da se pita, je li moguće, da li nadležne vlasti mogu to da trpe u današnje kulturno doba. Molim Kr. vladu, da uzme ovo kao hitno, da se u mestima, kao Vergada, naprave cisterne a u kopnenim selima, kao Polešnik, Briševo, Zemunik i t. d. da se dovede voda iz vrela koja se tamo mogu pronaći i kojih ima.

5 — Kako je srez teritorijalno dosta obiman to je, gospodo, nemoguće u jedan dan onima iz krainje tačke n. pr. iz Nina, Vira, Privlake, Ražanca, Ljubca, Radovina i t. d. u jedan dan kad su pozvani od vlasti, bilo suda ili sreskog načelstva, da posvrše posao. Za to je preka nužda, da se u starodnevnom Ninu postavi sreski sud. Ja sam u svoje vreme podneo predstavku za osnivanje ovoga suda, na ču to da opet napomenem. Kao što je potreban sud u Ninu, tako je nužno da se mojem srezu konačno udovolji i otvori srednja škola za čitavu severnu Dalmaciju, koja je postojala u Zadru. To je bila hrvatska velika gimnazija za severnu Dalmaciju, i taj zavod brojio je preko 800 đaka. Sedište te gimnazije, kako je i sama opština Biograd n/m podnela predstavku Ministarstvu prosvete, treba da bude u centru, a to je u samom Biogradu. U tom starodrevnom istorijskom gradu Biograd n/m, treba da se osnuje i biskupija, i to bivša zadarska dioceza. Zadar je održao svoju nadbiskupiju a ima svega tri župe. Dok bi ova naša biskupija imala preko 70.000 vernika, jer bi obuhvatala sve župe (90 po broju) od bivše zadarske biskupije, koje župe su po oslobodenju pripale našoj Kraljevini. Ja razumem, da ovo pitanje ovisi o konkordatu sa Sv. Stolicom, ali ako konkordat nikada ne bude ostvaren, znači da 70.000 vernika ne mogu svoje biskupije, već ih se pripaja administraciji druge biskupije. To, gospodo, ne bi smelo biti, već mi treba da dokažemo Sv. Stolicu, da mi ostvarujemo biskupiju, a zato ostvarenje za sada ne traži se drugo, već osiguranje kredita za jednog biskupa.

Kao poslednja molba čitavog pučanstva, ne samo moga sreza Biograda n/m, već cele treće zone, jeste stara rakrana, ona mačehinska izmena krunskih novčanica, za koju sam se ja sa ovoga mesta do sada

svakoga puta angažovao, da se privede kraju. Ja sam podneo konkretan predlog G-nu Ministru finansija, kako da se ta nepravda ispravi. Da fiskus ne izda iz svoje kase ni jedne pare, već da otpiše od starog neuterivog poreza, koji u poreznim knjigama figurira samo kao balast. Porezi su u početku bili nepravедно razrezani i tu nepravdu još danas narod oseća, pa da se to pitanje jedared za uvek likvidira, da se stvar otpiše na račun popravka izmene kruinskih novčanica, a novi da se porezi pravedno razrežu, koje će narod da nosi, jer narod moga sreza će da odgovori poreznoj dužnosti, on zna, da to mora biti i drži se one svoje rečenice: daj Bogu božje, a Kralju kraljevo.

Ako se, gospodo, ovim putem pode, da se što je hitno odmah ostvari, tada, gospodo, na pogranični moj srez neće biti više žalba, da je tamo leglo ustaša i nenacionalnih elemenata. Ne, gospodo, tamo takovih elemenata nema, nikada ih nije bilo, tamo ima samo bede, ti elementi su u gradu našega suseda u Zadru. Odakle, oni nastoje da truju i te kako naš nacionalni živali, koji im ipak i u svakoj prilici daje čvrst otpor, dokazujući u svakoj zradi, da su oni dični sinovi i podanici Kraljevine Jugoslavije. Dokazali su tom prilikom parlamentarnih izbora, gdje je na biralište došlo preko 83%, a na općinskim izborima učestvovali sa 97%, tako da je to još jedan nezapamćeni broj učešća; pravi rekord državni u izbornoj borbi poneli su birači graničnog sreza Biograd n/m. Divna je to bila slika, gospodo, na dan izbora, kad su goleme povorke, sa svojom zastavom uz pevanje nacionalnih pesama i klicanje svome viteškom Kralju duž granice prolazili da dođu do svog birališta. Sve su to na svoje oči vidjeli naši susedi i izdajnički sinovi u Zadru, pa zapreteše, i meni samome poslaše smrtnu osudu. Ali svi mi stojimo kao granitni stub na odbrani naše moćne Kraljevine Jugoslavije i za svoga viteškoga Kralja Aleksandra. Ovi izbori neka budu odgovori onima u bratskoj Poljskoj, koji se ovih dana sa učenjačkog mesta ustručavali da kažu na jednom predavanju na Univerzi, da je Dalmacija italijanska. Tom profesoru odgovorio je dostojno naš književnik i publicista g. Bartulović, a ja samo sa ovoga mesta sa indignacijom odbijam takovo predavanje i pridružujem se odgovoru g. Bartulovića.

Svršujući, gospodo, svoj govor, apeliram na Kr. Vladu i na vas sve poštovane drugove, da se sve potrebe koje sam istakao za moj srez konačno oživotvore, a narod će se umeti da oduži, doprineće sve svoje za veličinu, moć i snagu svoje Otadžbine Kraljevine Jugoslavije. Kako rekoh, glasaću za budžet. (Odobranje i pljeskanje).

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Миливоје Перић.

Миливоје Перић: Господо, допустите и мени да по свом реду пред вама изнесем своје погледе о нашој јавној финансијској и привредној политици. Јавне финансије и народна економија тако су неразлучно међусобно везане, да су оне у суштини лице и наличје једне исте ствари. Трудићу се да у томе, колико је људски могуће, будем стваран, објективан и непристрасан. Руководићу се обзирима истине и правде с једне стране и интересима добра народне и државне целине с друге стране. Учинићу на првом месту извесне констатације, исте ћу образложити и гледати да отуда извучем закључке које разум и природа ствари намеће.

Као прва констатација била би, да у свету не постоји канда, сем Енглеске, земља која има здрав

буџет. Сви буџети у свету оболели су. Ми се налазимо у присуству праве епидемије буџетских дефицита. Гоподо, економска криза нашла је свој најјачи израз и показала најтеже последице у области јавних финансија. Отуда су јавне финансије, јавна финансијска политика, у ово време економске кризе постале најтежа и најсложенија дисциплина. Она је изшла из техничког оквира, оквира пореске и буџетске технике, и ушла у ред најсложенијих наука. Финансијски проблеми са својим циновским размерама задају сталну главобољу свима одговорним владама. Они се титрају са најмудријим и најумнијим људима данашњице. Отуда је јасно како мора бити тежак положај једног министра финансија у садашњици.

Као друга констатација била би, да предлог буџета није у реалном односу са животним и привредним приликама нашега народа. Као сигурно може се очекивати да ће се буџет за 1934/35 годину завршити мањком. Господо, настаје сад питање, како постају мањци? Мањци постају отуда што буџет не може свакад да се прилагоди привреди. Елементарном снагом буџет се на крају прилагођава привреди, али у том прилагођавању има извесне споровности, застоја и закашњења, и као резултат свега тога појављује се буџетски мањак. Та споровност међутим долази, господо, због система нееластичне, круте државне администрације, која се не да лако прилагођавати развоју времена. Да је то тако, навешћу вам извесна упоређења, која ће вам то потврдити. Наш национални доходак пао је од 70 милијарди на 35 милијарди, а то ће рећи да је спао за 50%. Наш буџет спао је, како се то каже, за 30%. Показује се једна разлика од 20%, и то је доказ да је наш буџет за толико у закашњењу према народном доходу. Као друго упоређење наводим то, да се протекли буџет за 1932/33 годину завршило, господо, са просечним подбацивањем на страни прихода за 20%. Садашњи буџетски предлог према томе буџету претставља једно смањење за око 12%. Отуда је јасно да данашњи предлог буџета не претставља стање сагласно стварности. Господо, у садашњем буџету предвиђена су смањења код по средних пореза. То предвиђање је мени потпуно јасно. Потрошња артикала који подлеже посредној порези, царинама, трошарини, монополу и таксима, смањила се и самим тим су смањени приходи који су се очекивали да се добију од тих облика пореза. Али, господо, није имало места повећавању непосредне порезе. Сваки буџетски предлог мора да има извесну логику у предвиђању и то како на страни прихода, тако и на страни расхода. Буџетски предлог предвиђа смањење прихода у наступајућој години од државних привредних предузећа. Али, државна привредна предузећа воде се по начелу предузећа народнога газдинства. Кад се призна да су та предузећа погођена и да ће показати смањење у приходима, онда, господо, настаје питање, како да се нађе оправдање томе и како се је могло узети да поједина предузећа народне економије показују вишкове прихода. Као трећа констатација, господо, било би то, да наша народна привреда не пружа нашем народу пореску снагу или јасније речено, да наш народ у садашњици нема пореске снаге. Господо, шта је то пореска снага? Пореска снага претставља онај вишак од националног народног или индивидуалног дохотка који се добива по одбитку трошкова за издржавање.

Ако је на пр. имао само 100 динара а трошио 70, онда би његова пореска снага била 30. То је чист вишак. Ја, господо, тврдим да тога вишка нема ни у народној ни у индивидуалној економији, то јест народна економија тај вишак не пружа. Да то потврдим, послужићу се рачунском и логичком операцијом. Узима се да је нашег народа у доба повољне коњунктуре у привреди укупан доходак износио 70 милијарди динара. Сад се каже, да је његов укупан доходак 35 милијарди. Ако је, господо, његов доходак онда био 70 милијарди динара, то значи кад би се извршила репартиција, добило би се једва као доходак од 6.000 динара с главе на главу. Онда се узимало, стручњаци су тако узимали, да је наш народ од целокупног свога дохотка свега трошио 70% а то ће рећи да је трошио 50 милијарди и да је преостало 20 милијарди; или да је просечно трошио сваки човек код нас од богатог до сиромаша по 4.200 динара годишње на издржавање. Дакле, 20 милијарди динара преостало је. И то је била његова пореска снага. Пореска снага народна или 1800 динара од индивидуалног дохотка — пореска снага сваког појединца.

Господо, сад се доходак смањује на 35 милијарди. Кад се деобом индивидуализира, онда излази да вишка и нема, јер би сваки имао само по динара 2.500 дохотка, а то је доходак само за његово издржавање; јер 2.500 динара мањи су од 4.200 за 1.700 динара а од 1928 и 1929 године, кад је народни доходак достигаво највећу цифру, куповна снага нашег динара није се за толико повећала. Јасно је, према томе, да је стандард живота пао. Његов стандард живота није био ни у полетним годинама привреде богзна какав. И онда се сматрало и сматра се да је наш народ сиромашан народ. Ако би цео доходак трошио, онда би стандард живота био врло низак. Отуда, господо, постојеће порезе губе, код таког стања ствари, значај и карактер порезе. Јер, ако се оне још и данас и даље задрже карактер пореза, то значи да се узима и од минимума за егзистенцију, и онда се самим тим њихов стандард живота своди на стандард беде.

Господо, после ове три констатације да пређем на оне мере, које је Краљевска влада, односно носилац јавне финансијске политике код нас предузимао у циљу да буџет доведе и одржи у равнотежи. Те су мере двојаке: једнима се ишло на смањење расхода, а другима се ишло на повећање прихода. Као карактеристика свих ових мера, може се рећи да су од прелазног негативног значаја.

Господо, уштеде су вршене у првом реду на смањењу државних издатака. Смањења су вршена код стварних издатака и код личних издатака. Оно што чини крутост, нееластичност једнога буџета, то нису стварни издаци, него то су издаци лични. Јер материјални издаци код буџета прилагођени су увек приликама; они долазе на ниво пијачних цена. Што се тиче личних издатака, они су везани за закон и они без промене законске не могу бити смањени. Господо, штедње се присећамо онда кад скоро немамо од чега да плаћамо. Смањење државнога буџета значи смањење државне делатности на културном, просветном и привредном пољу. То је, господо, заиста једно зло, али једино неизбежно зло. Господо, чињене су уштеде на чиновничким платама. Вели се да ту и на тој страни не треба

правити више уштеде. Господо, ја морам да напоменем, што се тиче чиновничких плата, како се гледа на то у земљама Западне Европе. Недавно на томе питању две су владе у Француској пале. Тамо Народно претставништво не допушта да се плате смањују. У Швајцарској пре 3 месеца народ је ад референдум, дакле гласањем, одбацио предлог владе о смањењу чиновничких плата. Сад је француски парламенат дао овлашћење својој влади да уредбом са законодавном моћи изврши и реши буџетско питање, али уз једну резерву: да се чиновничке плате не смањују. Господо, овде су г. Министар финансија и други казали да су чиновничке плате такве, да су оне мање него чиновничке плате у другим државама. Сматрам, да ово поређење није баш на своме месту. Друге земље имају развијенију привреду, њихова привреда даје више, и општи животни стандард целокупног становништва тамо је већи па, следствено, и положај и стандард њиховог чиновништва мора бити већи. Ми морамо вршити поређење код своје куће: чиновничке плате морамо мерити са приходом наше националне привреде. И да видимо да ли су они у складу, да ли чиновничке плате ту, упоређене у нашој националној привреди, не дају изглед дисхармоније и несклада. Господо, приказано је да има 330 хиљада платезника, службеника и других који примају плату. Ту има и самаца и оцева породица. Али узмимо с једно на друго да их укупно има милион. Они се плаћају из државне касе са по 5.000 динара, а то ће рећи да је њихов редовни приход с главе на главу по 5.000 динара. Ако се целокупно давање буџетско одбије од укупног националног прихода, онда остаје да је просечан индивидуални приход у нашој земљи 1700 динара. Значи да сви други грађани наше државе, трговци, занатлије, земљорадници имају приход од 1700 динара, а да само чиновници имају плату и приход од 5.000. То је, господо, однос: као један према три. Чиновничке су плате, према томе, три пута боље и три пута веће по што су индивидуални приходи осталих редова у нашој земљи.

Господо, ја не кажем да су чиновничке плате велике. Треба се увек старати да се чиновницима даду такве плате, да они њима буду задовољни. Али остављам вама да процените, да ли начело народне солидарности не захтева још жртва од чиновника.

Господо, ударене су порезе. Повећани су стари а створени су и неки нови порески облици. Ја могу тврдити да су ти нови порези осуђени на неуспех. У потврду тога могу да наведем случај са таксама. Таксе су повећане, али се у прорачуну буџетском показало да оне нису дале оно што се од њих очекивало. То је, судбина повећања пореза у времену депресије: у колико се диже стопла, у толико приходи падају и висина тако смањених прихода измиче испод удара нове стопе. У потврду тога позивам се и на статистику Немачке која је од 1929 године стално повећавала све непосредне порезе, па је, и уз пркос тога повећања, укупан износ изплате непосредних пореза сишао на половину. Господо, у данашњим приликама, које су окарактерисане кризом и ниским нивоом пореским, јавна финансијска политика која иде за пореским реформама, увећањем старих и стварањем нових пореза да би се дошло до

прихода, осуђена је на неуспех. Обично се каже да министри финансија могу много. Ја верујем да министри финансија могу много, али само у годинама привредних полета. Они својом пореском техником, померањима и оптерећењима од једних на друге, могу да створе велике приходе. Али у доба привредних депесија они то не могу да учине.

Ако би се допустило да ово пиркажем у једној фигури, ја бих све пореске обвезнике симболизирао у једној пореској kokoшки. У доба кад ова kokoшка има пуно перја, то се перје може овда-онда и чупати, а да она то не осети. Али, господо, наша пореска kokoшка је сада без перја и нема те пореске технике ни маште најсјајнијег пореског техничара који би могао сада од ње очупати перје. Логика и природа саме ствари налажу, да ми нашу пореску kokoшку оставимо да јој ново перје порасте.

Господо, у Финансијском закону садржана су овлашћења за вршење неких уштеда. То је једна финансијска реформа. Истина, та финансијска реформа није наглашена, али по ширини смисла административне реформе мислим, да је и она ту обухваћена. Сматрам да је то редован пут и ако се осврнемо на историју света, ми ћемо видети да се после извршених административних реформи пошло напред. Али, господо, нека ми буде допуштено да у правцу извршења тих уштеда и мера, које те реформе треба да створе, учиним извесне сугестије.

Код питања финансијске реформе ја бих предложио: прво, да се детаљно, стручњачки изврши процена издашности свакога пореског облика, и да се на тај начин дође до сумарног прихода који народна привреда може јавној управи да стави на располагање.

С друге стране, господо, да се направи ранг-листа свију потреба, да све те потребе по ранг-листи буду задовољаване, да се не деси, као што се сада дешава, да прворазредне потребе не нађу места и не нађу задовољења, а потребе са нижим квалитетима буду задовољене. Господо, ову меру треба предузети ако смо у присуству одлучне и јасно испољене жеље да се иде у штедњу. Јер, иначе, ако такве жеље нема, циљ ове мере и извођење њезино био би јалов посао.

Као другу меру финансијске реформе предложио бих, да се сва давања од стране народа, односно сва државна примања каналишу и нађу свога израза у буџету, тако да буџет буде синтеза свих примања и свих давања. Сада, господо, тако није. Има многих давања, многих јавних дажбина, које не налазе израза у буџету. Таква су сва давања народа у облику разних фондова, пореско-егзекутивни, опијумски, по закону о лову, као и по многим другим законима.

Као трећа и најглавнија мера било би целисходно раздељивање прихода између државе и самоуправних тела. Ова мера од далекосежног је значаја. Господо, она би прво деловала да се низак порески морал подигне. Та деоба би учинила да би се код народа појавила већа воља за спошењем јавних терета. Низак морал је једна мана, као што је и друга мана велико расположење код свих државних и самоуправних органа за трошењем јавних средстава. Ова би мера створила и

већи осећај штедње код тих органа.

Сем тога, господо, ова би мера имала и значај за смањење броја особља. Ја, конкретно да се изразим, ту мислим да би та мера имала да иде тако, што би се земљарина и кућарина препустиле самоуправним телима. Због земљарине и кућарине ми држимо читаве пореске установе које скупо коштају и које у неким малим срезовима, истина не знам сад, али су раније трошиле целокупну државну порезу, које су, с једно на друго, несумњиво и сада нерентабилне.

Господо, код административне реформе ја бих указао на извесна начела којих административна реформа треба да се држи. Прво начело било би начело рентабилности. Државу ваља посматрати као једно велико, национално предузеће, а то држава и јесте. И отуда сви они резултати и искуства из приватних предузећа и националне економије, треба само мутатис мутандис пренети и применити и на државу.

Као први услов код предузећа гледа се на рентабилитет. Предузеће треба да је рентабилно и да може да опстане, треба да од укупне суме својих издатака не троши на личне издатке више од 6—10%. Господо, рекло би се: оно што је режија у предузећу, то је буџет у држави. Наравно, господо, има много сличности, али та сличност није потпуна и до краја. Државни буџет, овај наш прорачун, према укупној суми националног прихода, попео се на 22%. Сам тај факт показује да национално предузеће, што се држава зове, није рентабилно. Господо, шта то значи? Значи да треба извршити реформу државне администрације што пре и то такву реформу да се државна администрација упрости, те би то имало као последицу смањење личних издатака. Друго начело, то је начело индивидуалне одговорности у државној служби. Код нас сада постоји колективна одговорност, одговорност која има за подлогу сарадњу. Сваки посао готово мора да се сврши сарадњом више службеника. Колективна одговорност која тражи сарадњу, показала је у пракси великих недостатака. Тако кад један посао успе или кад један посао не успе, не зна се тачно, чијим је најважнијим утицајем успео, односно чијом је кривицом дошло до неуспеха, и тако се заслужни не награђују, а кривци избегавају казну. Колективна одговорност у пракси значи да одговорност не постоји. Сем тога том и таквом колективном одговорношћу изазива се код службеника трење, суревњивост, избегавање посла, што се на крају крајева одразује врло неповољно по саму државну администрацију. Господо, као треће начело ја бих указао на начело да сваки чиновник, да сваки службеник државни мора бити задовољан својом платом, мора бити задовољан, и то треба да се издигне на степен једне догме у примени: не сме ни један чиновник ни у ком виду из државне касе да поред плате има још штогод. Господо, двоструко, троструко и вишеструко награђивање на рачун државне касе, трострука је штета. Прво, из социјалних обзира: један човек који је упослен на два и три места, он сигурно у време беспослице и привредне депресије заузима једно место неупосленог човека. Друго из самих службених разлога упослење једног чиновника на више места са више прихода иза-

жива завист и суревњивост код ругих чиновника, и други чиновници који би иначе били уредни и вредни на својим дужностима, постану лењи и алкави. Најзад и са чисто етичких обзира не треба да буде, јер упослен чиновник на више страна, онда кад он у ствари може да врши само једну дужност, јесте у ствари корупција одозго. Треба да се прокламује као једно државно начело да чиновник целокупним својим физичким и мисаоним бићем има да припада једној дужности, која му је редовна и за коју је постављен.

Господо, ту код административне реформе ја би указао још на две ствари. То је, прво чиновничко напредовање и чиновничко пензионисање. Ви сте видели у буџету да је код те партије повећање за 185 милиона динара. Онда кад се на све могуће начине траже уштеде, кад се налазе уштеде и онде где не треба и кад се на све могуће начине тражи да се повећају приходи, заиста неразумљиво је и за сваку осуду да се повећавају расходи на личне издатке. Административна реформа треба да иде за тим да у случају напредовања чиновника зауставља и повећање њихове плате за све време привредне депресије. То захтева начело народне солидарности од чиновника.

Што се тиче пензија, ја сам за то и то бих и предложио као једну меру, да се изврши ревизија свију пензија. Речено је да би једна таква административна мера била врећање стечених права. А ја бих рекао да смо ми овде та стечена права у више махова повредили. Кад се узме у обзир, на какав су начин неки људи дошли до пензија, онда би ревизија пензионера, свестрана, потпуна, дала несумњиво извесне уштеде. Ако се не би дирало у њихове плате, свакако не би се врећала стечена права, само ако се укину све њихови додатци.

Најзад, административна реформа, и ако би се она уредбодавно, кабинетски вршила, добро смислила, да буде у пракси добро изведена, треба да буду људи чврсте руке, јаке воље, глуви и слепи за све појединачне интересе, који лису у складу са интересима државе и националне целине.

Господо, у вези са буџетским питањем јесте и народна привреда. Од развитка народне привреде зависи, да ли ће она моћи и у којој мери да издржи један буџет. Једна развијена привреда може да пружи много већа сретства него неразвијена. Ја могу рећи да је наша земља сиромашна, са врло неразвијеном привредом и да она даје врло мало. Господин Министар финансија је овде указао у своме експозу на околне земље које имају много веће буџете него наш. Истина је, господо, али те земље свакако да имају и развијенију привреду. Ја ћу да вам укажем, поред онога што је г. Министар указао, још нешто и да извршим упоређења са Италијом и Француском. Италија има 8 пута већи буџет него ми, а Француска је имала 15 пута већ ибуџет него ми. И ако су и једна и друга три пут само веће од нас. Али то поређење не значи још ништа, док не би упоредили наш национални доходак са њиховим и тако видели какав им је респективни однос. Ја понављам да смо ми сиромашна земља. У најбољем полету целокупни привредни доходак наш износио је 70 милијарди. Тај национални доходак давао је 20 милијарди као пореску снагу. Али, господо, национални доходак и пореска снага стоје у обрнутој сразмери.

Ако национални доходак пада и преполовљава се онда пореске снаге нема, али ако национални доходак скаче, онда пореска снага не скаче барбар са националним дохотком, него у прогресивној сразмери, скаче два пута више. На пример узмемо пример малопређашњи да један човек привређује 100 динара, и да од тих 100 динара он троши 70 динара, а 30 оставља. То 30 динара претстављају његову пореску снагу. Али узмемо да он развије своју делатност и да удвоји своју привреду, па да уместо 100 динара зарађује 200. Његова лична потрошња тада не би се удвојила, него би била повећана са 10 динара, јер би он трошио свега 80 динара. Али његова пореска снага биће четири пута већа; 120 динара. Јер ако би узели да би се, повећањем наше привредне делатности, наш национални доходак удвојио, онда би наша пореска снага четири пута скочила. Господо, какав је наш став у погледу народне привреде? То је став човека скрићених руку. Оставили смо да ствари иду како иду и да саме по себи траже своје решење. Докле рушилачке силе у привреди, које су нас довеле у садашње стање бедне, буду још дејствовале, за сваку је осуду да се остави да ствари саме од себе добијају решење.

Допустите ми да ту мисао и фигуративно прикажем. Замислите један чамац на једној реци са водопадом. Чамац иде и у њему управљачи. Ако управљачи не би благовремено скренули чамац, он би се за час нашао у бездану водопада. Због тога кажем да је потребно да се изврши преоријентација наше привреде, да се, попут оних тежњи које су знатно деловале на наше суседе, отворено приступи стварању извесних организама који имају да испитају народну привреду и њу упуте путем просперитета.

Допустите да се сада задржим на пшеничном проблему. Пшенични проблем због његовог вишка претставља и јесте међународни проблем, и као такав може да добије само међународно решење. То решење тражено је на међународним састанцима од Рима до Лондона, и већ је пет година, како тај проблем никако решење на међународном форуму не налази. Не можемо очекивати никакве корисне последице, јер споразум у Лондону тешко да ће се остварити. Али и ако би се тај споразум и остварио, морамо водити рачуна о измењеном стању у привреди. Све земље увознице пшенице активирале су своју производњу тога артикла дотле, да су у томе правцу постале земље које више не увозе. Неостаје ништа друго, него да то питање тај проблем пшенице претворимо у наш унутрашњи проблем. Тако ћемо смањити производњу пшенице и на тај начин тај проблем учинити да буде само проблем наше земље.

Друго питање јесте, да се интереси пољопривреде доведу у склад са интересима наше домаће индустрије. Ми имамо у извесним крајевима развијену индустрију. Та индустрија је у главном инвестиција страног капитала. Незнатан део је домаћи. Али што је најжалосније, та индустрија највећим делом снабдева се са сировинама из иностранства, и ако се те сировине могу култивисати код нас у земљи. На тај начин такву индустрију не можемо назвати домаћом. Јер замислите само случај некога рата или изолованост економску, за час би се те индустрије, напредне и радне, претво-

риле у старо гвожђе. Да вам кажем за то само два примера.

Први пример имате са уљаном индустријом. За уљану индустрију као сировина је семе од бундеве и семе од сунцокрета. И једно и друго семе, и једна и друга биљка расту код нас. Сунцокрет расте и по врзинама, а међутим у пракси се добија из иностранства, и ако би се са мало пажње, труда и напора могла код нас извести култура ових двеју биљака.

Исти је такав случај и са рицинусом. Рицинусово уље и та индустрија има нарочити задатак у вези са народном одбраном. Рицинусово уље ствара се од рицинусовог семена. Наша индустрија ту сировину добија чак из Индије. Девизне тешкоће натерале су фабриканте, те су дошли у везу са појединим произвођачима, и тако се показало да та сировина може врло успешно да буде код нас култивисана. Главни задатак наших привредних министарстава јесте да испита све привредне могућности и да нашу привреду упути путем просперитета.

Господо, прошле године, задржао сам се више на финансијском закону. Стара пракса је рђава: да се у финансијском закону уносе ствари које немају никакве непосредне везе са извршењем буџета. Ту долазе ствари које се убацују са стране, које имају врло мало или никакве везе са њим. Са њим се мењају и друге законодавне материје. Тако убачене у финансијски закон на један брз сумаран и лак начин добијају законску силу. тако се десило оно, о чему је јутрос било говора, да су извесни уговори, невиђени и неиспитани, за закон оглашени. Крајње је време да се те рђаве навике из прошлости искорене. Господо, државна организација је највећа друштвена организација. Она је гаранција за личност, имање и породицу. Кад настане крваво разрачунавање у рату, онда се дају и најскупље жртве — жртве у крви. А ми се данас налазимо као у једном рату, то је економски рат, рат свију против свих. У таквом рату морамо да се одржимо и да истрајемо. Као у оном рату где су крвава разрачунавања тако и у овом економском рату, морамо бити спремни и готови за подношење највећих жртава. Тако ако би порези моментално изгубили карактер пореза, то је једна нужност за одржавање саме државе. И кад се питање тако постави, а оно се једино тако може поставити, онда, господо, поред свих мана које су мане истакнуте у тежњи да се створи једно идеално решење буџета, морам бити за буџет.

Потпредседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик др. Стане Рапе.

Dr. Stane Rape: Gospodo narodni poslanici, neka mi bude dozvoljeno da u raspravi u državnom budžetu za 1934/35 god. uzmem učešća i ja, pa da iznesem ovde pred vama ne toliko kritiku samog proračuna, već misli koje izražava naš narod u tome momentu i koje mislim da treba da čuju svi i mi iz vladine većine, pa i drucovi iz opozicije.

Naša zemlja je izrazito izvozničko-zemljoradnička zemlja. Stoga i napredak privrede u mnogome zavisi od mogućnosti izvoza u većim razmerima.

Pored pitanja dobrih komunikacionih sredstava i onih opštih drugih sredstava, uspešan izvoz zavisi od mogućnosti da naši produkti konkurišu na inostranim tržištima.

Od izvoza zavisi naš bilans plaćanja, a bilans plaćanja je sam po sebi od uticaja na naš nacionalni novac. Naravno, zavisi uspeh našeg izvoza od ugovora sa stranim državama, pa smatram za potrebno da u vezi sa tim, kao poslanik pograničnog srezu, koji živi jedino od prodaje drva i industrije drva, t. j. od svoje šume a vrlo malo i od stočarstva, na ovome mestu utvrdim da se sa strane naših delegata koji su sklapali trgovinski ugovor sa Italijom nije u dovoljnoj meri pazilo na činjenicu da treba državi osigurati izvoz drva u svakome pogledu. Posle konjunktуре industrije drva, nastupile su godine propadanja, a time osiromašenja našeg naroda, koji je posednik šuma pa i onog malog čoveka, koji je zaradio sa prevozom i samo se tim radom izdržavao. Malo se sada počelo osećati poboljšanje, a pošto je pravljena ova velika greška, koju sam napomenuo, narod u Dravskoj banovini nalazi se pred potpunim upropašćenjem. Ne samo da u ugovorima nije spomenuta mogućnost privilegiranog izvoza našeg drva, već se očekuje da će se na drvo uvezeno iz Jugoslavije podignuti uvozna carina, tako da nama neće biti moguće konkurisati na inozemskim tržištima u ceni. Ako sada naš čovek vidi, kako se kod trgovinskih ugovora zaboravljaju pogotovu životni interesi njegovi i kad vidi da naše prijateljske zemlje kupuju drvo u svim mogućim doskora neprijateljskim državama, a u vrlo malom obimu kod Jugoslavije, tada je, gospodo, sigurno teško ako ne nemoguće protumačiti ovim bednicima, zašto je skoro došlo dotle da, ako želiš da prodaš drvo, treba da daješ kupcu pored drva i pare, samo da bi ih uzeo. Izgleda zaista preterano to što kažem, no u mome srezu desili se slučajevi da su pojedinci, koji su trebali pare za životne namirnice ili za plaćanje poreza, uzalud molili trgovce da kupe drvo i ako su ga davali po ceni od 1.50 po m³.

Zamislite, gospodo, da seljak koji ima svoje imanje u šumi, mora da gleda kako mu se prodaju krave i volovi, i to po nemogućnoj ceni, kako bi se time plaćali državni porezi, onda ćete videti da treba biti zaista junak da se digneš u odbranu upravnika ove države i da tumačiš sadanje stanje. Pa i ako se sve to dogada, naš čovek ipak vrlo dobro zna, da treba državi dati uprkos svemu, ono što joj duguje, ne može samo da razume logiku finansijske vlasti, koja njegovo imanje prodaje ispod svake cene, tako da ne dobija pokrivene ni dužne poreze, ni troškove oko elzekucije, pa time upropašćava i samu državnu imovinu. Iz redova samih tih bednika dobiju se predlozi koji najeklatantnije pričaju o požrtvovanosti našeg čoveka, pa mi dopustite da iznesem na ovom mestu samo jedan primer, jedan jedini predlog, koji sigurno najjače osuđuje opoziciju, koja želi da se na trošak nepovoljnih prilika pravi popularna, a koji i nama i našoj vladi mora biti oštar memento da učinimo sve što je moguće, da se očuva naš seljak od upropašćenja. On predlaže da se u slučaju da je prodaja neizbežna, na svaki način one-

mogući da sa finansima dolaze na prodaju sumnjivi tipovi, koji se bedom našeg naroda koriste da bi se obogatili i kupuju, kako se to u mome srezu desilo, par volova, kojih je vrednost među braćom najmanje 8.000.— dinara za ciglih 1.200.— dinara, nakon čega ih, naravski, prodaju sa par hiljada zarade. A da takvi tipovi zaista dolaze, zvanično se utvrdilo i nema sumnje da će, ako blagovremeno ne onemoćimo takvu krađu imanja, doći do obračunavanja na terenu, koje može imati neshvatljivih posledica za čitavu našu državu. Prodaja neka se izvrši samo kvalificiranom trgovcu a ukoliko to ne bi bilo moguće, neka erar kupuje za sebe po ustanovljenoj ceni; pošto i onako mora da kupuje meso za vojsku i sigurno ga u slabijem kvalitetu mnogo skuplje plaća.

Kako vidite, gospodo, naš narod uvida potrebu da se vrši u slučaju nužde prodaja, no on opravdano moli da se, kad je već prodaja potrebna, ne upropašćuje narodno imanje u korist lupeža, već neka ima i država od toga koristi. Da se postupa prema ovom predlogu, ne samo da bi porez bio u potpunosti plaćen sa svim troškovima, i sam zemljoradnik od onoga, koliko je za prodatu životinju dobio, primio bi višak, te prodaje ne bi tako teško osetio, a napokon i naša vojska imala bi jeftinu i dobru ishranu. Ja molim gospodina Ministra finansija da razmisli o pomenutom, da se vidi apsolutna lojalnost našeg čoveka, pa da se na drugoj strani naš narod ne tera nemogućim postupkom do uverenja, da mu se sa strane same države čini nepravda. Ako se postupa na predloženi način, koji, naravski, nije jedini, po kome bi se moglo postupiti, država bi od toga imala i materijalne i moralne koristi, a naš seljak ne bi ni ovu tešku meru shvatio kao akt nepravde i neprijateljstva, već kao jednu nuždu, kojoj treba da se u sadanjim prilikama pokloni, u interesu celokupnosti i opstanka naše države. Time bi se izbeglo i to da se kod nasilne prodaje favoriziraju sumnjivi tipovi kao kupci, pa na kraju i to, da se spreči stvaranje mentaliteta, koji je uperen protivu svega i iz kojeg vrlo lako može doći do neželjenih sukoba.

Ako, gospodo, već na sve načine tražimo, kako bismo podigli količinu novca u državnim kasama, onda moramo poći ne samo na taj način da donosimo narodu nove namete, već da i praksu koja mnogo košta, stvara neraspoloženje i upropašćuje narodno imanje napustimo, pa da predloženim merama štedimo kod državnih izdataka i u isto doba štedimo i imanje svojih državljana. Neka mi dopusti gospodin Ministar da ga u ime tog dobrog i svesnog našeg naroda zamolim, da o stvari razmisli, pa da prede jednom od čistog birokratskog gledanja na vodstvo državnih finansija i na shvaćanje psihe naroda, te preko te na traženje načina, kako bi se mogao sa stvaranjem raspoloženja u narodu postići što veći uspeh pri spasavanju naših finansija i naše privrede.

A još nešto bih htio da progovorim sa time u vezi. Stalno imamo da čujemo o potrebi povećanja našeg izvoza. Govori nam o tome i sam gospodin Ministar, a govorimo to i mi sami, gospodo. A kada dođe do prakse, kada nam je najvećim mu-

kom uspelo da omogućimo prodaju svojih produkata u inostranstvu, onda dode birokracija i upropasti sve što smo najvećim naporom sagradili. Evo primera, gospodo:

Teškom mukom uspeli smo u mome srezu da naučimo narod na potrebu racionalnog gazdinstva i u pogledu stočarstva. Osnovana je zadruga, kojoj članovi imaju da svakog jutra donesu količinu mleka, kako bi onda ta zadruga za seljake mleko ili preradila ili prodavala u stanju kako ga je primila. Nekoliko hiljada litara mleka svakodnevno donosi seljak svakog jutra ovoj zadruzi i uspeli smo da ga po vrlo povoljnoj ceni prodajemo u Trst. Sva količina dnevno ima da se plati kod preuzimanja na našoj teritoriji. Da se mleko ne bi kvarilo, potrebno je da se sa autobusom brzo preveze kupcu, i tako je došlo do molbe da se odobri kupcu iz Trsta da svojim autobusom prede granicu za deset kilometara, te o svom trošku odveze mleko u Trst. I ako je očigledno da imamo od takvog aranžmana koristi, jer suma iskupljenog novca za mleko u godini iznosi više od milion dinara, prave se poteškoće time, da se ne izdaje dozvola za prevoz autobusom, jer da je time oštećena naša železnica. I ako sam ustanovio da na našoj teritoriji železnica nema da prevozi prodato mleko ni punih 10 km., pa da se pored svega toga mleko i iskvari, zbog čega će zadruga morati da taj izvoz prekine, nisam, gospodo, u interesu naše privrede mogao postići da se dade dozvola za prevoz. Za cenu možda kojih 10.000.— dinara na godinu na voznim troškovima na železnici, pušta se da propadne iz državne blagajne izvoz od par miliona dinara.

I to mi je, gospodo, nemoguće protumačiti narodu, zašto takvo postupanje, pa ne mogu ni sebi, gospodine Ministre, da ulijem u glavu da je to dobra i pametna politika.

Na drugoj strani postoji, gospodo, ugovor između naše i susedne države, po kojem imaju dvo vlasnici prava da kupuju i na jednoj i na drugoj teritoriji životne namirnice u određenom pasu i određenju količini. Pošto je roba naših trgovaca bolja od one na drugoj strani, pa sigurno i zbog činjenice da su naši susedi braća koja su ostala nespasena, koja pak, barem od vremena na vreme, ako ne sebi, barem svojoj deci želi da omoguću udisanje slobodnog jugoslovenskog vazduha, naravski, došlo je do toga, da se na našoj strani od trgovaca kupovalo životne namirnice i nosilo tamo preko. Obično su to radila deca. Finansi susedne države, i ako su sve to primetili, pustili su da se deca slobodno kreću, naši pak graničari teraju tu siročad, i ako vrlo dobro znaju da se iz naše države nose životne namirnice za koje ostanu kod nas pare sa one strane naših granica. Ne razumem da onda, kad naša država nema štete već ima od te prakse koristi, može da dopusti ovakav postupak, osobito kad se zna da će ta deca koju naši ljudi gone, zamrziti ovu zemlju umesto da budu vaspitani u ljubavi prema onima, koji su slobodni i koji žele i njihovu slobodu. Desilo se i to, gospodo, da je naš graničar uhapsio tu decu, te je predao karabinjeru, koji ju je na očigled naših vojnika pustio da se slobodno vrata kući, i ako

je baš on imao pravo da ih kažnjava i zadrži iz gore pomenutih razloga.

Pitanje naše straže na granici, gospodo, jeuno je od najvažnijih ne samo zbog toga, što treba svom snagom goniti švercovanje i druge nedopuštene stvari, već u prvome redu zbog toga, što treba narod na ovoj i onoj strani granica da oseća da je straža za njegovo dobro i njegovu sigurnost, a ne za njegovo gonjenje. Vaspitati treba naš narod da bude svaki pojedinac naš graničar iz uverenja da mu je mesto jedino u našoj državi, ne pak da u toku godina dode do uverenja, da je branilac naše granice nužda koju, i ako je zlo, mora podnositi, pa da pri tome oseća, kako bi sve lepše bilo i bolje, ako takvih ljudi tamo ne bi bilo. Kako je pak baš onaj dio naše zemlje koji je na granici prema Italiji i Austriji pre svega otvoren turizmu, t. j. osobite važnosti, da na takva odgovorna mesta, gde ima svakodnevnog dodira ne samo sa našim seljakom i braćom, već i sa stranim turistima, koji žele da uđu u našu zemlju, da se u njoj odmire i nagledaju njezine lepote, dodu vaspitani ljudi ljudi koji ne shvaćaju samo svoje dužnosti kao vojnici, već znadu da je njihovo mesto vrlo delikatno, pa baš zbog toga trebaju dobro vaspitanje. Ako se već na tu pograničnu trupu troše velike pare, onda molim u interesu našeg naroda i same države, da na ta mesta budu poslani izabrani ljudi, i to pismeni ljudi, da se ne bi desilo kao do sada da straža mnogo puta ne zna da pročita legitimaciju, kamo li da bi mogla da prema svim sa kojima dode u dodir, džentlmenki postupa.

Sigurno je, gospodo, da je pitanje graničara, pa ako hoćete i svih ostalih državnih nameštenika u onim predelima naše zemlje, na granici, veoma važno, pa da to nije resorno pitanje pojedinog ministra, već to pitanje postaje i kateksohen političko pitanje, kojim bi se morala baviti ne samo resorna ministarstva, već i sam Ministarski savet.

Kazao sam već jednom da svi naši pokušaji na granici moraju biti potčinjeni jednom velikom cilju, t. j. vaspitanju naroda na taj način, da bude time što najbolje osigurana naša granica. Prema tome moraju i činovnici i svi državni nameštenici baš na granicama naše države biti najbolji između najboljih, a biti moraju pre svega nacionalni. Da mislim tu u prvome redu na naše učiteljstvo, naravno je. Smatram, da politika postavljanja onih učitelja prebeglica, koji su služili do pre nekog vremena susednoj državi u pograničnim srezovima, niti je mudro niti je poželjno, niti sa jedne niti sa druge strane. Učitelji koji su došli iz „preka“, ne mogu biti na najeksponiranijim mestima, ako su bili zaista Jugosloveni i zbog toga gonjeni iz susedne države, njih treba smestiti u sredinu naše države, ako su pak nepouzdana, onda, gospodo, još manje mogu činiti kadar nameštenika, koji ima da vaspita našu decu u jugoslovenskom pravcu. Neka mi bude dopušteno da sa tim u vezi ukažem na činjenicu, da se u Dravskoj banovini, baš na granicama, postavlja pomenuti živalj, pa molim, pošto je to krupno pitanje cele države, da Vlada razmisli o tome, kako će u buduće da postupa odnosno kakve će direktive da da ban-

skim uprava po tom pitanju.

Gospodo, izneo sam fakta sa jednom željom da prikažem činjenice, kakve su da bismo ih mogli da popravimo pa da ujedno i vidimo sa kakvim poteškoćama ima da se bori čovek u narodu, kada mu je stalo do toga da opravdava, da konstruktivno radi a ne da iskorišćuje nezadovoljstvo i čini sve napore da odbaci odgovornost, pa da se popne na odlučujuće mesto zavaravanjem naroda.

Ja sam do sada iznosio više ili manje poteškoće koje moramo da savladamo u našem radu, a koje se nama nameću zbog prakse koja se sprovada. Sada bih ukratko htio da prikažem stvari koje su nas mnoge iz Dravske banovine učinile zabrinutim i koje ne možemo da razumemo.

Naravski, odmah posle osnivanja Jugoslovenske nacionalne stranke za celu državu, Dravska banovina bila je među onima koji su pre svega istupili da organiziraju partiju u svim krajevima do potankosti. Uspeli smo da organizaciju sprovedemo na principu njezinog autoriteta, jer smatramo da je stranka ona koja ima da donosi odluke, a da smo svi mi koji tu stranku sačinjavamo, saradnici na izboljšanju teškog položaja u kome se narod nalazi, pa da prema tome nije moguće niti je dozvoljeno da se prema starim navikama favorizira kult pojedinaca i u sadašnjici. Jedino tome principu da svaki naš član tvori bitni dio partije, da ima u svome krugu da pomaže naš rad, pa na kraju da aktivno saraduje kod velikih i krupnih odluka, kažem, jedino taj princip omogućio nam je da smo u svome radu uspeli.

Kako pak ova želja u bližoj prošlosti nije bila i sa strane odgovornih lica ovde u Beogradu dovoljno podvučena, okuražili su se pojedinci i smatrali za potrebno, da u Dravskoj banovini, gde je bila saglasnost u radu postignuta, počinju ličnu politiku, ne više politiku partije, već politiku ličnog autoriteta. A dopustite mi, gospodo, da sa ovoga mesta konstatujem, da možemo u državi da priznajemo samo jedan autoritet, a taj je Nj. V. naš Kralj, (Živeo! Pleškanje) u stranci pak može da bude za nas opet jedini autoritet naš predsednik g. Nikola Uzunović (Živio!). Kako je njima nemoguće bilo preokrenuti mišljenje u partiji, u kojoj se pojedinci organizovali, svesni da jednom imaju pravo da saraduju i odlučuju, počelo se sa dopuštavanjem istupanja pojedinaca pa i čitavih organizacija sa čisto kulturnim i staleškim programom u političkim pitanjima i sa rešavanjem političkih problema na zborovima sazvatim od patriotskih i kulturnih, te staleških organizacija. (Pavlič: To nije istina). Dozvoljavalo se i još se dozvoljava da idu pojedinci, da udovolje svojim bolesnim ambicijama pod protektoratom vlasti u hajduke, pa da bez odgovornosti napadaju naš rad i rad same Vlade. Gospodo, stvoren je savez ratnika, kome pripadaju invalidi, rezervni oficiri, bivši ratnici i delimično dobrovoljci, koji pojedinačno imaju sigurno i rezona za svoje postojanje, no u društvu, kako su se sakupili, čine nelegalnu političku formaciju koja ima jedini cilj rušenje sadanjeg stanja ilegalnim putem. (Alojzije Pavlič: Oni su nezadovoljni sa Kramerom, a nisu nezadovoljni sa dr. Marušićem i g. Puceljom).

Ja nisam pledirao za dr. Kramera, niti sam napao

g. Bana, nego sam pledirao samo na nacionalnu politiku za mišljenje i raspoloženje naroda. (*Alojzij Pavlič*: A zašto onda napadate Bana!).

Nije nama, gospodo, stalo do toga da opozicija ne kritikuje i ne napada naš rad. Vrlo dobro znamo da može imati i da ima ljudi koji drukčije gledaju situaciju, nego mi, no mislim da ovakva korektura, ako želite da je tako nazovem, može se vršiti jedino po zakonu, po kojem se predviđa osnivanje partija, ili na taj način da uđu u naše redove, pa da u našu sredinu pokušaju uneti nov duh i novu praksu u radu. (*Alojzij Pavlič*: Prema tome, štetite nacionalnoj stranci!) Kako ni jedno od toga nije načinjeno, već naprotiv se pokušava da se uvere merodavni činitelji u Beogradu da ovaj savez ne istupa politički, i ako u samoj Ljubljani na javnome zboru tretira samo čisto politička pitanja, pa pri tome ruši ugled Vlade i sviju naš koji radimo za dobro naroda, sa protekcijom i sa znanjem upravne vlasti, to sam smatrao za svoju dužnost i prema stranci i prema samoj državi da ukažem i na to; pa da tražim na ovome mestu da visoka Vlada izvoli zauzeti prema onima koji to rade pa i prema onima koji to potpomažu svoje stanovište. Ja, gospodo, jesam za borbu sa svima koji misle da ne radimo dobro. Ja ne bežim od te borbe i ne zaklanjam se za sreskog načelnika ili ne znam koga, zahtevam pak, gospodo, da se i sa strane protivnika ako se već borba započela, ona vodi otvoreno, a ne sa preimućstvom u tome, što mogu voditi kritiku, kakogod je poželjna tim licima, a bez odgovornosti za svoj rad. (*Alojzij Pavlič*: Pa to su Vaši ljudi!).

Prijatelj Pavlič, malo obzirneji si lahko, drži svoj jezik, drugače ti bom jaz povedal svoje. Prvo se dostojnosti navadi v svojih kritikah, potem šele govori. Najprej dokaži, da so vse one stvari, ki si jih tvrdil o meni resnica, dokler tega nisi dokazal — si lažljivec. (*Alojzij Pavlič*: To rajé povej, kako je tvoj oče pesnih nesmi o Francu Jožefu!).

Svojim istupanjem koji ruši i za kojeg traži opozicija pardon od strane Vlade, organizacija je potpomagana od strane samouprave i ona unosi neozbiljnost i budi strasti koje bi mogle da štete pojedincima, već i celokupnoj našoj stvari.

Gospodo, izneo sam sve ove stvari i sve ova fakta sa namerom da prikazem kakvo je mišljenje u narodu. Izneo sam ih čak i zbog toga da pokazem, kako daleko idu ona gospoda iz opozicije, od stvarnosti i od dodira sa narodom, ako ovde prave galamu i pozivlju se na taj narod, koji razume sve poteškoće u koje smo ušli, a koje nismo mi načinili narodu, već ih je načinio sa svojom saradnjom u prošlosti, i no koji pojedinac iz sadašnje opozicije. Naš narod teško će da razume i da podnosi, te odgovara dostojanstveno, kako sam to gore napomenuo sa jednom željom da saraduje i pomogne, a ne da ruši i uništava. Čak i više, naš narod uprkos bedi i nevolji koju mora da snosi, ušao je u opštinske izbore (*Alojzij Pavlič*: Koji su falsifikati.) pod nainenovljenim uslovima i glasao je za Jugoslovensku nacionalnu stranku, koju on priznaje kao svoju i u koju on veruje da će mu pomoći do poboljšanja.

Pošto je c. Pavlič uvek tako hrabar i upada,

hoću da napomenem ovo:

U mome srezu ima 14 opština, od kojih sam dobio u otvorenoj borbi, kod koje je naša opozicija bila pomagana i od strane Banske uprave i od strane sreskoga načelnika (*Alojzij Pavlič*: Ne napadajte Bana, nego kažite gde je korupcija. — Kažite šta je sa Slovenskom i Jadranskom bankom?) pobedio sam u 12 opština. (*Alojzij Pavlič*: To nije istina! Vi napadate Bana i Pucelja, pa to su vaši ljudi!).

Gospodo, ja sam tvrdio da sam u slobodnim izborima opštinskim u Logaškom srezu od 14 opština dobio 12, pored sve agitacije koja je vladala. Ja nisam sa time ustao protiv Bana i sreskoga načelnika da ih krivim da nisu radili za mene i moje ljude. Ja sam samo hteo da kažem, da je opozicija imala sve mogućnosti i sva sredstva na raspolaganju, pa ipak nisu mogli da pobede.

Još nešto, gospodo, imam da konstatujem, a to je ovo. Da su gospoda u mome ili ma kome drugome srezu bila sprečavana u slobodnim izborima, oni bi podnosili žalbe protivu njih. Medutim, u mome srezu nije podneta ni jedna žalba sa strane opozicije. (*Alojzij Pavlič*: To priznam!) već samo dve žalbe odnosno tužbe sa moje strane, što su naši protivnici pobedili. Kada bi ja, gospodo, u mome srezu radio sa terorom ili ako bi bili falsifikovani rezultati, onda bi svaki pojedinac od mojih protivnika mogao da pokupi podatke i da podnese tužbu protiv takvih izbora. To medutim ni jedan nije učinio, i smatram da sam time dovoljno kazao.

Potrebno je da dodam još i ovo: Upravni sud koji je imao da rešava po tim tužbama na opštinske izbore ne samo u Srezu logaškom nego i u svima ostalim srezovima, poništio je svega 24 izbora (*Alojzij Pavlič*: Pa to je dosta!) i to ni jedan zbog falsifikata, nego zbog formalnih nepravilnosti. (*Alojzij Pavlič*: Samo zbog falsifikata!). I kad vam ovo iznosim kao fakat, onda možete videti, koliko tome junaku, koji uvek hoće da napada iza plota, možete da verujete.

Ako je misao naše nacionalne stranke pobedila i uprkos svemu tome, to, gospodo, znači, visoki nivo zrelosti našeg naroda, koga treba da država honorira time da ukloni sve ono što je moguće ukloniti i što sam naveo kao činjenice koje su plod grešaka samoga našeg rada, sa kojim ne samo da dajemo opoziciji suviše mogućnosti za uništavanje teškoga vlastitoga rada, već joj i kažemo put po kome treba da ide, da bi nas mogla srušiti.

Verujem, da će sve to prestati sada, kada je Pretsednik Vlade zajedno i Pretsednik naše stranke, verujem, da će sve ono što opravdano tražimo od Vlade i za dobro našeg naroda i izvršiti, pa baš iz tog uverenja, gospodo, izjavljujem da ću slediti velikom gestu mojih birača, koji su za vreme opštinskih izbora glasali za ovu Vladu i za našu stranku na taj način, da i ja u potpunom poznavanju poteškoća u kojima se svi nalazimo, solidarno primam odgovornost za ovaj budžet i za njega glasam, a svoje stvarne primedbe u koliko se one tiču pojedinih ministarstava, a osobito u koliko se one tiču našeg nacionalnog vazduhoplovstva, te potrebe naše pažnje prema njemu izneti ću kad mi gospodin Pretsednik u specijalnoj debati bude dao reč. (Pljeskanje i odobravanje).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Михаило Живанчевић.

Михаило Живанчевић: Господе народни посланици. У нормалним приликама а у старим, потпуно изграђеним државама, у којима је дефинитивно изграђен правни поредак, за Народно претставништво као да и не постоји други посао него доношење буџета, који претставља у ствари цифарно израђени програм рада владе за једну годину, директиве у погледу вођења њене политике. Поред трајне контроле извршне власти, тек с временом на време се за такъв парламенат појави потреба да измени по неку одредбу понеког закона. Као што видите, за њега не постоји друга функција сем функције одобравања државног прорачуна и контроле рада владе.

Из ово неколико речи сасвим се јасно види, колики значај претставља доношење државног буџета, колико право и колику одговорност значи он за једно народно претставништво.

Господе, ово је трећи буџет, који доносимо од избора ове Народне скупштине. Први буџет донели смо под импресијом једног режима, који је инаугурисан Манифестом Њ. В. Краља. Тај је, као што је познато, режим, дошао као последица грешака, заблуда, затрованости у односима, поремећености у приликама за првих десет година нашег државног живота и имао је да спасоносно дејствује у погледу сређивања унутрашњих прилика, у погледу упућивања земље једним новим правцем, једним новим путем. При доношењу првог буџета, ми смо сви били под утиском свега тога и у чврстој решености да не допустимо да се понови што је претходило 6 јануару и да се упадне у старе грешке.

Други буџет, господе народни посланици, донет је под измењеним приликама и у другој атмосфери. Буџетска дискусија била је у главном испуњена пункцијама, које су потекле ван парламента, пункцијама које су потекле из средине самог парламента и познатом посланицом.

Овога пута, господе народни посланици, у начелној буџетској дискусији не појављују се она основна питања, која треба да важе као политичке аксиоме, не истичу се она питања, која се у свакој земљи имају третирати као аксиоматске политичке истине, од којих се полази, на којима се зида и даље гради, али које не подлежу дискусији и не подлеже никаквом спору. Међутим, при доношењу сва та три буџета, ми смо били под утиском тешке привредне кризе, која притискује цео наш привредни живот, која је изазвала сву ову стагнацију, која је преполовила национални доходак, која је изазвала општу привредну апатију, убила сваку привредну иницијативу и сваки полет. О томе факту су и г. Министар финансија са Краљевском владом а тако исто и Финансијски одбор водили озбиљног рачуна. Они нису могли пренебрегнути ту чињеницу да је национални доходак преполовљен, они нису могли пренебрегнути ту чињеницу да су привредни производи пали за 70%, нису могли пренебрегнути ту чињеницу да влада застој у свим пословима, чињеницу, која врло неповољно, готово убитачно, делује на пореску снагу грађана и могућност остварења државних прихода.

С обзиром на такво стање ствари, ми имамо предлог буџета, који према буџету, који је важио

за 1931/32 годину претставља једно смањење за око 4 милијарде динара. На 14 милијарди, господо, колико је тај буџет од 1931/32 износио, извршено је смањење са 4 милијарде, што ће рећи за око 28%. Ми морамо лојално признати да је, с обзиром на околност да је држава задржала све своје раније битне функције, да се није одрекла ни једне своје основне мисије, да је чак у извесном правцу проширила свој делокруг, ми морамо лојално признати, да је то једно рекордно смањење, какво није забележено ни у једној земљи, па чак ни у онима у којима су прилике далеко горе и привредна ситуација далеко страшнија.

Ово је учињено само тако, што су од позваних најозбиљније схваћене прилике, у којима се народ налази, што је озбиљно узета ситуација, при којој се изграђује буџет и обезбеђује његова реалност. Поред смањења расхода у тако огромном износу, буџетска равнотежа осигуравана је и на тај начин, што се, с једне стране, тражило боље искоришћење финансијских извора, који су раније постојали и који из разних разлога нису били у пуној мери искоришћени, а с друге стране што се прибегло изналагању нових, раније неискоришћених извора.

Господе народни посланици, у начелној дебати о буџету било је доста речи о величини личних издатака у предлогу буџетском и о њиховом односу како према целокупном буџету расхода тако и према материјалним издацима. Сасвим основано се констатовало, да је тај однос неповољан, да су лични издаци несразмерно велики и према целокупном буџету и према буџету материјалних издатака. С тим се и ја слажем, само са једном напоменом. При оцени ове релације треба имати у виду околност, да је скоро целокупно ово смањење три досадашња буџета пало на материјалне издатке. Пре тих смањења, лични издаци износили су 36% буџета расхода, докле данас износе 47% од укупног буџета.

За оцену ове релације, та је околност врло важна. Јер, господе, ако ми будемо продужили са смањењем материјалних издатака, онда ће проценат личних издатака бити све већи, из чега се не може да закључи да се води распикућска политика, него да смо ми под притиском прилика принуђени да крешемо првенствено материјалне издатке, тако да се држава, такорећи, силом прилика ослобођава извесних својих функција, извесних важних задатака и све више претвара у један административни апарат. (Врло добро). Господе, материјалне издатке је готово лакше смањивати него личне. Једна радња, ма како јој ишао посао, извешан број особља мора задржати, ако не жели да обуставља рад. Разуме се, то не може тако ни далеко. Држава има извесне задатке које не може дуго пренебрегавати без једне озбиљне штете и опасности по јавне, опште и државне интересе. Ово смањивање материјалних расхода може да се правда само као једна привремена мера, као једно привремено и нужно прилагођавање тешким приликама. Продужење такве праксе, без адаптирања личних издатака тим тако смањеним материјалним издацима, не може се и не сме се протегнути у бесконачност.

Пала је мисао да при оцени предложенога буџета, при оцени сваког буџета, треба испитати рентабилност државе, која по томе схватању има

да се третира као једно велико национално привредно предузеће. Господо, теорија је несумњиво интересантна и на први поглед она изгледа убедљива и тачна. Међутим, дубље загледано у суштински ствари, оваква теорија не може да опстане, и она не може да се прими. Нарочито не може да се прими постављена овако како је постављена: да се рентабилност државе има ценити само према буџету. Пре свега, држава није једно пословно предузеће. Она није постављена на комерцијалну основу. Она не ради са циљем материјалне добити. Њене су функције многобројне и разноструке. Оне су, у првом реду и изнад свега: моралне, културне, социјалне, војне, правосудне и т. д. Уколико она прими на себе да врши и неку привредну делатност, то се у буџету строго одваја и третира се под именом: државна привредна предузећа. Држава треба да буде рентабилно предузеће, али та рентабилност не може се изражавати директно у новцу. Посредним путем ова се рентабилност испољи и у материјалним користима. Непосредно, међутим, држава дејствује као просветни и културни фактор, као творац и чувар правног поретка, личне и имовне безбедности, породичне и личне части, неповредности државних граница, спољнег и унутрашњег мира. У погледу рентабилности државе, питање би се могло поставити само овако: да ли би један народ имао више материјалне користи у стању анархије, у стању безвлашћа, у стању кад нико не сме спокојно лећи ни спавати, у стању кад нико није сигуран за плодове свога рада, за своју личност и своју породицу, кад нико није сигуран за своју ужу и ширу заједницу да ли је, дакле, такво стање анархије и опште несигурности рентабилније од једнога стања организоване заједнице, када народ по цену извесних материјалних жртава има спољно и унутрашње спокојство, има осигурану правду и обезбеђену личну и имовну безбедност, личну и породичну част. Све дотле, дакле, док се не би дошло до закључка да је стање анархије рентабилније, да би више допринело повећању индивидуалног и националног дохотка, него стање једне организоване заједнице, све дотле не може бити говора о рентабилности или нерентабилности државе.

Кад је наш национални проблем био стављен на дневни ред, никоме није пало на памет да се пита, да ли је решавање тога проблема на онај начин и по цену оних жртава, рентабилан или нерентабилан посао. Није се чак то питало ни онда, кад је требало напустити последњу стопу сопствене земље, напустити своје породице и њих преко албанских гудура. Није се питало дали је то рентабилан посао или није рентабилан, јер се веровало да има и већих вредности него што је материјална рентабилност и што се, на крају крајева, знало да онда, кад се те вредности обезбеде, осигурају и сачувају, да ће материјална вредност доћи аутоматски, као нужна последица.

У настојањима да државне издатке прилагоди садашњим тешким приликама, Краљевска влада и Финансијски одбор излазе пред Народно претставништво са предлогом: да се Краљевској влади даду извесна овлашћења која ће јој омогућити да у току идуће године предузме нужне мере срачунате на то да се лични државни издаци,

у колико је више могуће, прилагоде садашњим тешким економским приликама и садашњим плаћеним могућностима народа. Ово је свакако једна од најважнијих ствари у предложеном финансијском закону. Ово је свакако једно од најважнијих питања, које је постављено за ову буџетску дебату.

За последње две године, ми смо стално истicali да је народ у немогућности да подмири овако велике буџетске издатке, колики су до сада били. Нама је одговорано, лојално морам признати, сасвим оправдано, да је учињено све што је у могућности саме владе да се лични издаци смање, да она као влада не може преко тога даље ићи, јер су то издаци засновани на позитивним законским прописима, а нема те владе која може кресати ове издатке, који имају чисто законску, чисто правну основу. Речено је да је неопходно изменити читав низ закона, да је потребно спровести реорганизацију администрације, што је, такође, могуће само законодавним путем.

Ти аргументи били су јаки и довољни да буду прихваћени и признати као такви.

Овога пута се не стаје пред реченом сметњом. Краљевска влада је најозбиљније узела сугестије потекле из Народног претставништва. Са Финансијским одбором она тражи да јој се помоћу једног законског овлашћења пружи правна могућност да уредбама са законском снагом измени те досадашње правне основе и да учини све што је потребно да се, с једне стране, лични државни издаци смање, а с друге стране, да се распореде с обзиром и на извесне важне социјалне моменте. Поред тога, да се смање извесне споредне принадлежности било да се исплаћују на државној каси било у извесним државним установама.

Било је приговора, зашто да се тако велико и крупно овлашћење даје влади, зашто да парламент преноси, ма и у ограниченом обиму, своју законодавну функцију на извршну власт, зашто да он сам не уђе у решавање овога питања.

Ко познаје проблем и ко хоће објективно да мисли и говори, мора признати да овакав један посао, који се састоји у ревизији расхода на администрацију, у реорганизацији државне управе, у укидању извесних надлештава и спајању других, у смањењу споредних принадлежности, у решавању питања с обзиром на социјални момент, није никако подесан за парламент као једно велико и гломазно тело, и да би постојала опасност да се једна тако крупна, једна тако важна ствар компромитије и упропасти.

Чак и онда, када би парламент узео на себе тај задатак, он би га могао обавити само преко једног свог одбора. А, господо, шта је влада друго него један парламентарни одбор, с том напоменом да је то један парламентарни одбор који најбоље познаје администрацију, њене потребе и могућности у њој и који носи моралну, законску и политичку одговорност за ту администрацију.

Господо, схватајући тако ствар, верујући да тако један значајан и важан посао може целисходно и рационално да обавља само влада као извршни орган, ја сам слободан да, изјашњавајући се за та овлашћења, учиним неколико напомена.

Ради се, господо, о овлашћењу да се испита могућност даљег опстанка у служби службеница,

чији су мужеви државни чиновници или имају какве друге приходе.

Сугестија да се томе питању опстанка односно положаја жена у државној служби посвети извесна пажња и да се испита, да ли морају остати под овим условима и да ли морају све остати, често је падала у Народном претставништву.

Према томе, овлашћењу у овом погледу не би могао да се учини никакав приговор до једна напомена, која ће бити можда излишна, наиме, да је пожељно да се обрати пажња да се ово овлашћење не претвори у одредбу, која би била наперена против слабијих и политички бесправних жена као таквих, да се не схвати као одредба, која би била наперена противу извесних бракова заснованих на претпоставци служења у државној служби и да такође не буде то овлашћење имало за реперкусију спречавање бракова код извесних службеница. Наш чиновнички апарат, који је свакако релативно велики, није створен за дан и он се за дан цифарно не може ни прилагодити садашњим приликама и потребама. Постепеност, дакле, у том прилагођавању преставаља нешто неопходно, као што се ни за тренутак не сме заборавити да је држава и социјална установа. Ја не сумњам да ће они, који буду добили ово овлашћење и на чијем се челу налази један г. Н. Узуновић водити рачуна о свима тим моментима и решавати га са пуно мудрости и опрезности.

Али најважнији приговор овим овлашћењима, господо, био је чисто политичке природе и потекао је од стране опозиције. Приговорено је да парламенат не треба да пренеси своју законодавну надлежност ни у ком обиму и да је то једна ствар која се не може допустити, која се не може примити. Тај приговор на први поглед изгледа основан, јер се доиста ради о преношењу законодавне надлежности на Владу од стране Парламента. Али кад се имају у виду тешке прилике, у којима се наш народ налази, кад се има у виду да преношење законодавне надлежности од Народног претставништва на владу за извесне крупне послове, за које се захтевају веће познавање ствари и брзина, има преседана и у другим земљама, којима се не може спорити ни демократизам ни парламентаризам, као што је био случај са Француском 1926 године и као што је случај са Америком приликом давања Рузвелту законодавне и привредне диктатуре. Али, господо, ово преношење има свој преседан и код нас, јер смо ми, као што вам је познато, чланом шестим Закона о заштити земљорадника једно такво преношење своје надлежности у интересу сређивања привредних прилика извршили. Према томе, кад постоји један преседан такве врсте, онда се понављање таквог преседана на пример у енглеском парламенту не би ни дискутовало. Било би довољно да неко пронађе да је те и те године, пре два столећа на пример парламент такво једно овлашћење дао влади и тиме би свака дискусија ове врсте била скинута са дневног реда.

Основно право парламента, буџетско право, тиче се у главном одобравања издатака у траженом износу или одобравања терета. На тај начин, Парламенат преставаља за народ гарантацију да се неће лако увести нови терети и да се неће чинити излишни издаци. Али то основно право Парламента, господо, ни уколико није тангирано онда

када се влади дају овлашћења у циљу смањења државних издатака.

Главни смер свих ових напора да се државни издаци сведу на најмању меру и да се осигура њихово покриће, јесте буџетска равнотежа и одржавање стабилности националне валуте. О важности буџетске равнотеже није потребно говорити, јер је та важност довољно позната. Поред тога што гарантује ред у државним финансијама и у привредно-финансијским односима; буџетска равнотежа преставаља основни услов стабилности националне валуте.

Господо, питање стабилности националне валуте једно је од најкрупнијих питања, о коме се дискутовало и дискутује у овоме Дому. У томе погледу су схватања у главном неподељена, мада извесни изузетци нису искључени. Ово питање је толико важно да сматрам за потребно да му посветим нарочиту пажњу. Да би истакао важност стабилности националне валуте, дозволите ми да кажем коју реч о нестабилности националне валуте и о свима оним пустошним последицама те нестабилности.

Нестабилност валуте у једној земљи, пре свега је први услов за нереалност буџета. Нестабилност валуте у једној земљи онемогућује свако буџетирање и свако предвиђање. То је уколико се тиче јавних финансија. Нестабилност националне валуте онемогућује сваку привредну делатност већег замаха и већег даха, онемогућује сваку калкулацију, свако предвиђање, онемогућава пласирање новца било у непокретности било у облику штедње, јер грађани никад није сигуран, како ће се ствари развијати, и да ли један или други начин пласирања неће бити фаталан за његову материјалну егзистенцију. Нестабилност валуте даје спољној трговини и ненормалан обим и ненормалан правац. У случају пада националне валуте постаћи ће се извоз, јер иностранство долази у бесцење до производа земље са слабом валутом и валутом у златном паду. Повећани извоз повећава предузимљивост, повећава радиност, пласман; добит и т. д.

Господо, то је само прва фаза инфлације односно пада валуте. Јер ако страни купци имају интереса, индивидуално схваћеног, да се користе падом валуте земље, која извози, њихова држава као целина не гледа на целу ствар тако кратковидно, јер, у ствари, увоз из земље слабе валуте за увозну државу преставаља неку врсту демпинга и убија њену радиност и њену продуктивност. Стога и она брзо нађе начина, да дизањем царинских ставова изигра извозну коњукуру земље са слабом валутом. Тада наступа реакција. Каква реакција? Реакција, што наједанпут наступа хиперпродукција, што многобројна, због добре коњукуре и полета створена предузећа морају да нагло смањују и обустављају производњу, јер немају коме исту да продају. Истовремено та предузећа већ имају велике стокове, који се не могу уновчити. Она бивају принуђена да смањују посао и на једанпут ствара се беспослица и ствара се за државу један крупан социјални проблем, огроман број грађана пада на терет државног буџета. Штедње у таквим приликама нема, јер при валути која је у сталном паду, сваки је начисто с тим, да ће за добар и здрав новац, који уложи у новчани завод или да на зајам, добити лош новац. Свако гледа, да што

пре истури такав новац из руку, купујући робу или просто на просто трошећи, јер у сваком случају више добија него ако га задржи. На тај начин се јако убрзава циркулација новца, што за његову даљу вредност има исто дејство као повећавање новчане циркулације односно инфлације. Као што видите, јавља се потпуна привредна несигурност и општи привредни хаос.

Има и код нас мишљења да би извесни проблеми који притискују наш живот, били решени, на пример, инфлацијом. Пред снагом аргумената против таквог мишљења, стидљиво се тражи нека умерена, дозирана инфлација, као да је, пре свега, таква уопште могућа. Потребно је да се запитамо: Какво дејство има инфлација у једној земљи на поједине друштвене редове и да ли би се уопште имало какве користи од такве једне монетарне политике, у колико се уопште ту може радити о политици, јер ми знамо да инфлација готово нигде није наступила као нека врста финансијске политике, — већ је дошла онда када је наступила фактичка немогућност очувања стабилности валуте.

Господо, казао сам како би се инфлација реперкутовала на штедише. Истакао сам како би се она реперкутовала на трговце и индустријалце, које би она за прво време опила и на које би у прво време деловало као морфијум, с тим да кад престане њено дјество, не остане томе монетарном морфинисти ништа друго него да евентуално у самоубиству нађе спаса од једне тако страшне илузије.

Нарочито би требало видети какву би реперкусију имала инфлација на раднике и дужнике, особито на ове последње, јер постоји опште уверење да би она деловала благотворно на ситуацију једнога дужника.

У првој фази инфлације, радник има ситуацију штедише и рентијера, с том разликом што за онога уложени новац преставља капитал, на који он вуче ренту, док за овога капитал на који он вуче ренту, преставља његова радна снага. Утврђено је најзад, то смо и ми искусили, да са падањем валуте скачу цене на унутрашњој пијаци, али зато са овим скакањем цена и повећањем скупоће не иду у стопу наднице и плате. Наднице и плате увек су у закашњењу тако да је у првој фази инфлације радник експлоатисан, јер он не добија еквивалент за своје услуге. Али је он експлоатисан стално све дотле, докле год траје инфлација, јер се његова награда никако неће повећавати у складу са падом куповне моћи плате коју прима. Тек ако наступи обрнут процес, ако се приступи дефлацији, тек тада он може видети извесне користи од тог обрнутог процеса, мада се послодавци тада журе да радничке награде смање према смањеној добити, односно повећаној куповној моћи новца.

Господо, како стоји ствар са дужником? Инфлацијом скачу цене, те се верује да би скакањем цена производа, дужник могао долазити до већих количина новца и на тај начин лакше се ослободити својих обавеза. То је схватање тачно али само под извесним условима. Тачно је да ће дужник, у колико је произвођач, за своје производе добити веће количине новца и да ће слабијим новцем плаћати новац јаче валуте, који је узимао на зајам или се задуживао по другом ком основу.

Али, господо, то само важи онда, ако вредност производа има искључиво везе са златом, са валутом, и кад никакви други фактори не утичу на вредност производа. Али ако имате ситуацију да су производи једнога дужника, например земљорадника, пали не само због дефлације, не само због повећавања куповне моћи новца, него да су они углавном и можда искључиво пали због тога што постоји хиперпродукција тих производа, у том случају, господо, никаква инфлација не може утицати на скакање цена таквим производима, јер ми, господо, купујемо оно што нам треба и то плаћамо често и скупо ако је неопходно, али оно што нама не треба, ми не купујемо, па ма како јевтино било. Ако су, дакле, пољопривредни производи код нас на ниској цени због њихове хиперпродукције, због хиперпродукције код нас у земљи, или, што је још тачније, због хиперпродукције у свету, онда, господо, никаква инфлација ту не може утицати на скакање цена или бар ни у ком случају у оној мери у којој би то требало да буде. Отуда, господо, при таквој ситуацији инфлација не би донела ништа, али би направила сву ону пустош, о којој сам говорио.

Потребно је имати на уму и овај моменат: и држава је дужник. Проблем треба посматрати и са тога гледишта. Наша држава је дужник иностранству за 33 милијарде, а грађанима својим за 6 милијарди динара. Инфлацијом, господо, држава би скоро збрисала све унутрашње дугове, другим речима, она би опљачкала своје грађане. Али би зато, господо, држава као дужник дошла у далеко тежу ситуацију према иностраним повериоцима, јер би у ствари њене обавезе у иностранству скакале уколико би њена валута падала, т.ј. утолико би морала више својих земљских производа да извоји за потребне износне страних девиза или злата. Господо, надам се, да после излагања свакако не може бити илузије о томе, да би напуштање стабилности националне валуте и завођење инфлације ма коме користило, а да би имало пустошно дејство, то је ван спора.

Господо, не би било довољно ни од Краљевске владе, ни од нас, да смо се само ограничили на поменуте мере, које се тичу чисто буџета, које се тичу чисто буџетских расхода. Ми не можемо и не смемо и нисмо могли и нисмо смели да пренебрегнемо околност, да је наша пољопривреда запала, такорећи, у очајно стање, да су пољопривредни производи пали за 70%, да је земљорадник, нарочито онај који дугује, дошао у очајно стање. Водећи рачуна о томе, господо, ово Народно претставништво са Краљевском владом предузело је извесне, скоро револуционарне мере, којима је циљ, да ту тешку ситуацију ублаже. Међу тим мерама, господо, најважнија је доношење Закона о заштити земљорадника, којим се сви земљораднички дугови претварају у средњорочне с тим, да се под најповољнијим условима имају исплатити у року од 12 година. На тај начин пружена је могућност нашем земљораднику, који је у највише случајева, у најбољој намери и у циљу унапређења и повећања свога газдинства дошао у тежак положај, пружена му је могућност да се извуче из тешке ситуације и да одговори својим обавезама. Тим продужењем рока, господо, које није мало, дата му је, исто тако, могућност да се користи извесним изменама у привредним прили-

кама и пољопривредној коњуктуре, које у таквом једном року безусловно морају наступити. Јер, кад се има на уму, да су цене пољопривредних производа од 1928 године до данас, дакле за пет година, пале за 70%, на основу чега би ми претпоставили, да те цене у року даљих 5 година неће у великој мери скочити и да се неће ситуација пољопривредника јако поправити. Та законска заштита, то регулисање његовог дуга је благотворно по пољопривредника. На овај начин, он је спасен принудним продаја, из којих је целокупна сума ишла на разне трошкове, при којима је он остајао без имовине, док његови повериоци од тога нису видели никакву вајду. Та мера је, господо, мера једне здраве, разумне и далековиде политике и она може и нама народним претставницима и Краљевској влади да служи на част. Али сама та мера, господо, не би била довољна и не би била адекватна и не би била чак ни довољно морална, да њој није следовало нешто друго.

Законом, односно Уредбом о заштити земљорадника, држава је интервенисала и приватноправне односе, силом закона изменила уговоре између повериоца и дужника како у погледу рокова плаћања тако и у погледу камата. Али та држава, господо, која је овако интервенисала, истовремено се појављује као поверилац према грађанима у погледу пореских заостатака. Ти заостаци су велики, у извесним крајевима врло велики, толико велики да их пољопривредник, и поред најбоље воље, не би могао, поред текуће порезе, да плати. Да није било нужне увиђајности, да законом није распоређено плаћање пореских заостатака на време од једанаест година, онда би изгледало да је Закон о заштити земљорадника донет искључиво у томе циљу да би држава као поверилац остварила своја пограживања. После давања огромних олакшица у плаћању пореских заостатака, држава је показала да тражи жртве од стране извесних грађана у општем интересу и у корист великог дела грађана, али да је и сама готова да у том крупном интересу са своје стране поднесе жртве.

Али, ма како биле значајне ове мере, господо, оне нису довољне и на њима се не може стати. Цене пољопривредних производа су и даље врло ниске. То стање утолико теже пада што су цене индустријских производа врло високе. Државна управа, господо, мора у томе погледу предузети извесне мере. Она мора радити на томе, или да цене пољопривредних производа буду веће, да пољопривредну делатност учини колико-толико рентабилном, или да се тај диспарат између цена пољопривредних и индустријских производа смањи. Господо, ја знам, шта може држава и шта може јавна администрација. Ја знам, господо, које снаге утичу на стварање цена и да у те снаге не спада државна администрација, да у те снаге не спадају ни законодавна тела. Било би неозбиљно, када би другачије говорио. Али, господо, ако дијање цена пољопривредних производа не спада у моћ и надлежност администрација и законодавног тела, смањење оваког диспаритета несумњиво спада. Јер до тога диспаритета је, као што је свима познато, дошло извесним мерама, услед извесних законских одредаба, чија измена је у нашој власти и у нашој моћи. Ради се, наиме, о томе да се претерана заштита домаће индустрије, која је и

потребна и корисна, сведе на извесну нормалну, на праву меру, на ону меру која је неопходна да се наша национална индустрија ствара и развија. Свака заштита преко те мере, господо, свако премашање заштитних царинских ставова преко те потребе, не служи јавном интересу, него интересу оних личности које су у дотичној индустрији ангажоване као власници или акционари.

Господо, за задовољством можемо истаћи да све ове мере, предузете у циљу смањења буџетских расхода, поред тежње да обезбеде буџетску равнотежу и стабилност наше националне валуте, имају као крајњу тенденцију и то да пруже могућност да се порез на земљу, такозвана земљарина, смањи према садашњим ценама пољопривредних производа, према садашњој платежној моћи нашег пољопривредника.

Господо, то смањење налажу, пре свега, добро схваћени јавни интереси, добро схваћени народни интереси, а с друге стране налажу разлози правде и једне разумне пореске и финансијске политике.

Господо, кад наш пољопривредник, чији су производи пали за 70% од цене, која је била кад му је земљарина утврђена, другим речима, чији се чист принос са земље смањено са 70%, плаћа и даље према ранијем приносу утврђену земљарину, онда је то, господо, нека врста експропријације, експропријације не од онога, што је излишно и сувишно, него је то дирање у супстанцу и у суштини претставља експропријацију имовине.

Господо, ја вам нећу говорити о значају селачка. Ви знате колики је проценат земљорадника у овој земљи, ви знате да је он економски и финансијски стуб ове земље, да претставља њену војничку и моралну снагу. Његова је снага, снага ове земље: у њему је гаранција и њене садашњице и њене будућности. Играти се, господо, са његовом материјалном егзистенцијом и његовим опстанком, то би значило играти се са најсветијим интересима земље.

Ми можемо бити спокојни у погледу смањења земљарине, јер је пала свечана изјава са најнадлежнијег места, од стране Претседника владе г. Николе Узуновића да се томе питању има приступити и да су извесне измене у пореском законодавству, које су недавно извршене, извршене и с обзиром на потребу прилагођавања земљарине садашњим привредним приликама.

Нека ми је сада дозвољено да пређем на посматрање буџета са политичког гледишта. Ја немам времена да се осврћем опширније на развој наших унутрашњих прилика од Уједињења до данас. Једно је за све нас неоспорно. Политички биланс за првих десет година нашег државног живота није био активан или бар није био активан у оној мери у којој се то с обзиром на остварење вековног народног сна с правом могло очекивати. Напротив, услед извесних грешака, услед тешког наслеђа прошлости, услед недостајања ма какве неоспорне политичке истине у нашем унутрашњем политичком животу, услед лакомислених злоупотреба система демократије и парламентаризма, услед наопако постављене политичке борбе на верску, племенску и регионалну основу, услед тога што за све то време није било никаквих националних и политичких светиња, које би биле ван дневног погађања и политичког компромиса,

био је доведен у питање ако не сам њен опстанак, оно на сваки начин нормални развој њених унутрашњих прилика. Спасоносном интервенцијом Онога, Који и дању и ноћу бди над интересима ове земље и овога народа, Који је у томе хаосу био очувао и пуну хладнокрвност и своју свакидашњу љубав према својој земљи и своје народе и непомућену свест о својој историјској мисији, онемогућено је оно најгоре, оно што је могло доћи. (Пљескање и повици: Живео Краљ!).

После једног прелазног режима, чији је задатак био да нам да могућности да се приберемо, да дођемо к себи и да поставимо унутрашњи живот на нове основе, на бољи пут и здравији правац, дошли су новембарски избори, дошао је избор овога Народног претставништва. Како, господо народни посланици, треба да гледамо на политичку ситуацију у земљи, на своје дужности и своје задатке?

Пре свега, наш рад и наша политика треба да се заснивају на дубоким поукама, црпним из времена и прилика, које су претходиле шестом јануару. Извесне грешке, у које се тада падало и које се могу, с обзиром на извесне моменте, с обзиром на извесне елементе који су имали утицај на развој ситуације тада правдати, данас ми не бисмо могли правдати, ако ни због чега; господо, другог, оно свакако зато што су се те грешке већ десиле, што смо ми били њихови сведоци и што из тих грешака треба да извучемо неке поуке.

Шестојануарски манифест, са законом од 3 октобра 1929 године и септембарским Уставом претстављају такорећи једну „Магна карту“ наше државне и националне политике. Том „Магна картом“ прокламовано је неколико политичких истина, око којих смо се ми спорили пре 6 јануара, око којих смо се борили и свађали, а које и данас и у будуће треба да буду и да претстављају истину апослутну, неоспорну, неподложну дискусији не само за све нас у овоме Дому, него и за оне који су ван Дома, не само за нас који смо сад народни претставници, него и за оне који ће то бити у будуће. Једна од тих политичких истина, која треба да претставља аксиом нашег унутрашњег политичког живота, јесте наше народно и државно јединство. Та истина треба да буде темељ свеколике наше политичке активности и даљег рада и изграђивања, али никако нешто подложно спору и дискусији. Таква једна истина јесте и та, да се и наша унутрашња политичка борба ни у ком случају не може развијати у знаку верском, племенском и регионалном. Та се борба има развијати на бази разлижења у политичким, социјалним, привредним и финансијским погледима, али ни у ком случају на бази разлижења у ономе што претставља темеље наше отаџбине, њеног постојања и њене будућности. Радећи на пуној унутрашњој консолидацији, на успостављању једне истинске демократије и реформисаног партијског система, ми смо, пре свега, настојали да спроведемо правно јединство, јединство организације државне. Ми смо успели да донесемо један Закон о општинама за целу земљу, на који се чекало преко једну деценију и да дамо народу прилике да слободно и несметано изабере своје општинске управе. то је једно крупно дело. Ми не чинимо никакву нескромност, ако то дело истакнемо и тражимо за њега признање.

Здрава привредна и финансијска политика и здрава унутрашња политика, господо, поред мудрог вођења наше спољне политике, имале су као неминовну реперкусију снажење нашег спољног положаја, повећање нашег спољног угледа, појачање наше спољне сигурности. Нама свима су, господо, познати догађаји из области спољне политике за последњу годину дана, нама су познати и успеси у томе погледу, и ја не желим ништа више да учиним него да на те моменте укажем.

А сад, господо посланици, нека ми је допуштено да се осврнем на држање једне политичке групе овде у Скупштини, која функционира као опозиција, која је то овде и стварно, али која се налази пред Сизифовим послом да докаже и народу да је она доиста опозиција. (М. Драговић: Ти си поручени говорник). Господо, један мој уважени предговорник тврдио је са доста диалектичке спретности да смо ми и тај клуб десеторице, нека је допуштено да тако назовем Клуб посланика Југословенске народне странке, једно исто, само да се господо из тог Клуба свим силама труде да изнађу неке разлике међу нама. Господо, поред свега поштовања за свог колегу из скупштинске већине, ја то његово схватање не могу да примим и сматрам да господи из Клуба г. др. Метикоша одајем правду, признајући и изјављујући да теза мога колеге из већине није тачна, да ми нисмо једно и да имамо врло мало или ни мало заједничког.

Господо, шта ми имамо заједничко? Имамо заједничко то да смо бирани на истој листи и на истоме програму. Да смо бирани на истој листи то је факат, али то је једна техничка веза која у политици много не значи. Ми смо бирани, господо, и на истоме изборном програму, те би било логично претпостављати, господо, да смо ми и дејно једно исто. И то би, господо, при елементарном политичком моралу тако и морало бити. Међутим, шта је било? Чим је отпала она одредба, по којој посланик губи мандат кад напусти групу носиоца земаљске листе, господо су се одвојила од нас. Шта значи то? Значи, господо, да нас је везивала само једна листа и једна законска одредба. Кад је престала та законска одредба, престала је међу нама и свака веза.

Ми нисмо исто са господом из Клуба десеторице, јер ми сматрамо да смо морално обавезни да за трајања свога посланичког мандата остајемо на ономе изборном програму, на коме смо бирани и онако груписани, како смо били на листи приликом избора. Ми то тако сматрамо, господо, јер смо мишљења да нас народ, да нас бирачко тело није бирало само као појединце, него да је истовремено водило рачуна и о нашем изборном програму и о друштву, са којим смо се појавили пред народом, тражећи поверење. Наши су бирачи били свесни да су наше снаге као појединаца врло мале и да при најбољој својој вољи и при највећој својој способности, ми не можемо готово ништа дати, ако би били издвојени из оне велике заједнице, у којој смо се пред бирачко тело појавили. Међутим, наше колеге из Клуба десеторице нису тако мислили. Они су се издвојили, они се нису сматрали обавезним да остану у заједници са онима, са којима су се пред народом ангажовали за исти програм. Другим речима, господо, они су сматрали да могу да напусте тај

изборни програм. Они су основали своју странку, и изишли су са својим програмом пред народ. Ја мислим, господо, да је прва ствар, коју они треба да раширисте пред народом и пред оним грађанима које позивају у своју странку, да одговоре, какве гаранције они пружају овим новим својим пријатељима да ће им остати верни, да ће остати верни овоме својем новом програму кад су тако кратко време остали верни својем ранијем програму. (Пљескање).

Од једнога члана групе десеторице, пао је за време ове дискусије овакав захтев: „Вратите нам политичке слободе”. Из таквог захтева излазило би да у погледу схватања политичких слобода између нас и господе постоји велика разлика. Господо, да видимо, да ли каква разлика постоји и у чему је. Изјављујем да таква разлика постоји.

Она се испојила при дискусији о изменама и допунама у Закону о избору народних посланика и приликом дискусије о изменама и допунама Закона о удружењима, зборовима и договорима. Докле смо ми, господо, приликом доношења изборног Закона ишли на то да се иступа на изборе помоћу земаљске листе, да на челу земаљске листе ваља да буде носилац листе и да та листа треба да буде предложена од по 30 грађана из половине срезова расподељених на шест бановина, дотле су господа из друге групе тражила да само странка може истицати листе, да предлагачи буду из по једне трећине срезова свих девет бановина, да може кандидат на листи бити само члан странке и да може гласати само члан странке. (Милош Драговић: Ово последње није истина, ми то писмо тражили).

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Господине посланиче, ја вас опомињем да не упадате говорнику у реч.

Михаило Живанчевић (наставља): Господо, каква је била наша аргументација, а каква је била аргументација господе из опозиције. Ми смо казали да је шестојануарски режим био нужа државна, један привремени режим, наметнут тежким приликама, али да се овом државом може и има управљати само уз сарадњу и широко учешће народа, како је то прокламовано и од стране Његовог Величанства Краља приликом успоставе уставног режима. Ми смо говорили да је нормално политичко стање у једној земљи кад постоји преставнички систем, кад постоје партијске организације и кад се омогућава партијска утакмица у служби народу, земљи и Коаљу. У том циљу, господо, ми смо налазили да је у интересу унутрашње политичке нормализације, да је у интересу општем и јавном, олакшати организовање грађана у велике политичке организације, сматрајући да је једна политичка организација довољно велика, ако се протеже на шест бановина и да у томе случају она самом том својом територијалном распрострањеношћу губи карактер верски племенски или регионални. Господа су сматрала да треба отежати стварање странака. Они су сматрали да треба створити што теже услове за то (Милош Драговић упада у реч).

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Г. Драговићу, поново вас опомињем да не упадате говорнику у реч.

Михаило Живанчевић (наставља): Па, господо, ко је био либералнији: ми или опозиција из Клуба десеторице? Очевидно је, господо, да су либералнији они који олакшавају народу груписање у политичке организације, који му олакшавају да врши политички утицај на јавне послове. Шта је био смисао захтева, да само једна политичка странка може истицати листе, да само њени чланови могу бити кандидати? Господо, то је пре свега било насртање на уставна права грађана удар на одредбу Устава, којом су гарантована политичка права свима грађанима. То је значило уздићи странку на ниво јавно-правног тела, ступање у политичку странку учинити принудним за сваког ко не жели да се лиши политичких права. А да ту о неком либерализму не може бити ни говора, то је очевидно.

Господо, један од претставника поменутог Клуба у својем говору прошле године прогласио је своје политичке противнике политичким качацама и предложио да треба поделити народу оружје и позвати га да се обрачуна са тим грађанима других политичких схватања, као што је народ обрачунао са комитацијама и качацама у Јужној Србији. Не личи ли овакво схватање на средњи век. Је ли то либерализам и политичка трпеливост?!

Господа из Клуба десеторице допустила су себи да нам приговоре, да се не заузимамо довољно за заштиту земљорадника, ма да смо ми донели нарочити Закон у циљу заштите земљорадника. Колика је доза безобзирности у том приговору, кад се има на уму, да је пред гласање Закона о заштити земљорадника 14 децембра претпрошле године у име поменутог Клуба прочитана изјава, да тај Клуб неће гласати за Закон о заштити земљорадника у знак протеста због „мерара Владе и њеног Клуба”!

Господо, после ових излагања и напомена, сматрајући да се нормално функционисање нашег унутрашњег живота, његова срећеност и стабилност, стаола напредак, народно благостање и добра управа унутра а максимална безбедност и мир споља, дају најбоље и најтрајније обезбедити ако се национална, државна и привредна политика изводе на широкој основи народне сарадње, полазећи од политичке аксиоме, да се народно и државно јединство имају сматрати изнад и извад сваке дискусије и да не могу бити предмет дневне политике и погађања, а пошто су тим духом прожета и у том смислу управљена сва настојања Краљевске владе и пошто се само у том знаку дају постићи три највиша циља наше политичке активности и свих наших стремљења и то: а) интегрално Југословенство, што ће рећи један идеал, једна свест, једна душа и једна воља унутра; б) пуно благостање, што ће рећи материјална обезбеђеност, сигурност и стабилност у привредно-финансијским односима и в) трајни спољни мир, што ће рећи пуна спољна безбедност у знаку организоване и на правну базу постављене међународне сарадње, изјављујем да ћу гласати за предложени буџет, манифестујући на тај начин своје пуно поверење и преда садашњој општој политици и према њеним одговорним носиоцима. (Живо и дуготрајно одобравање).

koji smo učestvovali na sednicama Finansijskog odbora kao posmatrači, videli smo golemi rad kojega je činila Kraljevska vlada da nade nove izvore za pokriće tekućeg budžeta i uravnoteženje novog budžeta za god. 1934/35 koji bazira na faktično ubranim prihodima prošle budžetske godine. Kraljevska vlada tražila je sretštava za ublaženje besposlice sa donošenjem Uredbe o javnim radovima, konačno uredila problem seljačkih dugova, jer se bilo već mislilo da će se dugovi crtati i da ni jedan neće više ništa platiti. Tako bi došlo do anarhije i demoraliziranja dužnika po tom pitanju.

Da se omogući likvidnost novčanih zavoda, u koje usled Uredbe novac neće teći tako brzo, određuje čl. 14 da mogu verovnici svoja potraživanja reeskontirati kod državnih ili privilegovanih novčanih zavoda, t.j. Narodne banke, Državne hipotekarne banke ili Poštanske štedionice do iznosa od 50%.

Ali tu nastaje drugo pitanje. Gospodo, poznata je činjenica, da kamatna stopa kod Narodne banke za eskont iznosi posle sniženja 7%, a za lombard 8%. Na pritisak jugoslovenske privrede snizila je naime Narodna banka kamatnu stopu za $\frac{1}{2}$ procenta za eskont, a za lombard 1%. Kako $\frac{6}{7}$ zajmova naše privrede otpada na Narodnu banku, izlazi iz toga da je ovaj zavod regulator kamatne stope za čitavu državu.

Neminovno je potrebno, da glavna skupština koja će se držati 4 marta o. g. snizi kamatnu stopu na snošljivu meru, jer jedino tako može se pružiti pomoć našoj privredi, naročito onim novčanim zavodima koje će eskontirati seljačka potraživanja do iznosa 50%.

Danas imadu 7% kamatnu stopu u Evropi samo Grčka i Bugarska, a $7\frac{1}{2}\%$ Albanija. Pa kako je potrebno, da Narodna banka ove kredite daje u prvom redu krajevima sa razvijenom industrijom, jer oni trpe najveću oskudicu na novcu. Naša Narodna banka vodi sasvim dividendnu politiku te isplaćuje uprkos otpisanim dubiozama od preko 63 miliona dinara još uvek visoku dividendu. Sva nastojanja Kraljevske vlade za sanaciju privrede uzaludna su, ako Narodna banka ne promeni svoju kreditnu politiku. Češka Narodna banka isplatila je prošle godine 6% dividendu, Poljska i Mađarska 8%, dok naša 10%. Udeo države na dobitku je minimalan u razmeru sa visokim kamatama koje država plaća.

U vezi sa tim moram da spomenem i potrebu o donošenju zakona o bankama. U poslednje vreme baš čitam u novinama o donošenju ovakvog zakona u Švajcarskoj, kojega glavni princip jeste: 1) Obavezna revizija; 2) Povećana odgovornost uprave; 3) Povećan publicitet.

Naše zakonodavstvo u tom pogledu zastarelo je, pošto još postoje u raznim pokrajinama stari zakoni, nije izvedena unifikacija. Sa donošenjem takvog jednog novog zakona, otpomoglo bi se krizi poverenja i novac bi opet počeo da teče u novčane zavode i tako fruktificirao privredu.

Za takove i slične poslove treba Kraljevska vlada da sastavi privredni plan.

Gospodin Pretsednik Vlade već je naveo da će posle donošenja budžeta doći do korekture u državnoj administraciji i finansijskoj politici i da se narodu neće više nametnuti novi tereti. Mi imademo pouzdanje u Kraljevsku vladu, da će preduzeti radikalne mere za sanaciju naših prilika.

Članom 48 Finansijskog zakona data je moguć-

nost Kraljevskoj vladi da revidira mnoga pitanja javnih nameštenika i penzionera, koji služe kao penzioneri dalje u državi kao dnevničari. Poznat je slučaj, da državni penzioner sa 4.500.— din. radi u jednom ministarstvu kao dnevničar sa platom od 2.000 dinara.

Na drugoj su strani zaposlene žene, čiji muževi zarade u privatnom poslu kao lekari, advokati i slično toliko, da njihovim suprugama nije potrebno da vuku državnu platu, dok imade na drugoj strani stotine i stotine intelektualaca sa stručnom spremom bez posla. U Ministarstvu prosvete leži 1700 molbi za nameštenje učitelja, na drugoj strani zatvorene su škole već godinu dana pošto nema nameštenika. Dakako da su redukcije delikatan posao, kod kojega obično nastradaju oni, koji su materijalno loše fundirani i bez druge zarade ne bi mogli da žive. To bi se moglo desiti, ako bi se kod ovog posla postupalo suviše šablonski.

U našoj državi je potrebno i to, da se donese zakon o kartelima, kojega već imadu napredne zemlje, tako Nemačka, Norveška, u poslednje vreme Poljska i Češka. Po ovim zakonima svi su karteli registrovani kod državne vlasti, koja vrši nad njima nadzor. Mi čitamo u novinama iz dana u dan o novim kartelima naše industrije. Baš ovi su karteli uzrok velikoj razlici između cene poljoprivrednih proizvoda i industrijskih artikala, jer se karteli koriste visokom carinskom zaštitom, zlopotrebljuju svoj monopolisan položaj i drže visoke cene. To vidimo naročito u tekstilnoj industriji, gde se podižu nove fabrike svakog dana. Rad kartela mora da bude u harmoniji sa ostalim privrednim napretkom u državi.

Donošenjem Zakona o opštinama stvorili smo velika samoupravna tela sposobna za život, raširili smo njihov delokrug i time naneli njima nove terete, tako da seoske opštine bez većih konzumnih centara jedva mogu da sastave svoj budžet. Moraćemo raditi u tom pravcu, da skinemo opštinama obavezu davanja stana i ogreva učiteljima. Mi dakako nismo za to, da se učiteljstvu ova blagodan ukine, a neka se ne nametne ni na teret opštinama, koje većinom nemaju zgrada za svoj ured, a kamo li šume, i moraju da plaćaju drva i stan u gotovom novcu.

U sklopu pravnih normi koje rgulišu pravilno funkcionisanje našeg privrednog života carinskom zakonodavstvu pripada svakako jedna od najvažnijih uloga. Ovo je prirodno, jer carine predstavljaju najjače i najefikasnije sredstvo u sprovođenju državne trgovinske i carinske politike pogotovo danas kada zbog teških ekonomskih potresa većina država u međunarodnoj razmeni ekonomskih dobara pokazuje tendenciju za zavodenjem sistema kontinentiranja i preferencijala.

Zbog pomenute važnosti carina, kako u spoljnom trgovinskom pogledu tako kao i regulatora naše domaće industrije i unutarnje trgovine, a najzad kao jednog neobično važnog izvora državnih prihoda, pitanje carinske politike i carinskog zakonodavstva zaslužuju svu potrebnu pažnju. Ovu pažnju trebalo bi uputiti u tome pravcu, da bi naime carinski Zakon, Zakon o opštoj carinskoj tarifi kao i ostali propisi odgovali svagdašnjim stvarnim potrebama u našem ekonomskom životu.

Medutim kod nas nije ovako. Dok je na području ostalih zakonodavstava izvršen ogroman i uspešan rad, tako u oblasti sudstva kao i u samoj finansijskoj grani, u carini još i danas važi Zakon

iz god. 1899. Ovaj je Zakon u svoje vreme predstavljao jedan u svima detaljima tehničko izvrsno izrađen skup pravnih normi s obzirom na tadašnju ekonomsku strukturu. Ekonomski događaji su se osobito posle rata tako brzo menjivali, da danas ne odgovara više svojoj svrsi. Zato je evidentna potreba, da se donese jedan novi zakon, koji će potpuno odgovarati današnjim potrebama i zahtevima današnjih vremena i tako postaviti u ravnotežu carinsko zakonodavstvo.

Zakon o izmenama i dopunama carinskog Zakona od 18 o. m. nije otklonio izvesne teške nedostatke i nelogičnosti u postojećem carinskom zakonodavstvu, koje nisu u skladu sa opštim pravnim principima, koja je načela već prihvatio Carinsko-nomorski pravilnik i Zakon o državnim monopolima.

Sva naša privredna politika mora da ide u tom pravcu, da se pomogne ekonomsko slabijem radniku i seljaku i tereti naprave snosnijim.

Politika nacionalne stranke naišla je na odobravanje u čitavom narodu. Danas stanaši u stranku ljudi i u krajevima gde se pred malo vremena nije smeo da pojavi niko osim onih, koji su imali patent na vodstvo naroda, tako da je Nacionalna stranka postala u istinu svedržavna. Narod ima poverenje u centralnu Vladu, i u njene organe po banovinama, a u našoj banovini naročito u Bana g. dr. Marušića, koji je poznat i omiljen u čitavoj banovini po svojoj sposobnosti i objektivnom postunku i po svojoj jugoslovenskoj nacionalnoj svesti i ima zato i legitimaciju kao srpski dobrovoljac, koji je prošao Albaniju. (Buran pliesak i povici: Tako je! Živeo!).

Narod je odobrio politiku Kraljevske vlade i banske uprave na opštinskim izborima 15 oktobra 1934 godine, koja se sprovodi u smislu manifesta 6 januara, i glasao je za Kralja i Otadžbinu. (Odobranje i plieskanje).

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч г. Милорад Симић.

Милопад Симић: Господо народни посланици, у дискусији овога буџета, као што видите, узео је реч велики број господо народних посланика и то старих парламентарца и политичара, који су у својим говорима лепо илустровали све могуће и немогуће стране овога буџета, те у том смислу не би требао ја ни да говорим; али познавајући прилике и живот сељака, који у највећем делу, овај терет и дације, прелвићене у овом буџету, мора да понесе на својим леђима, јер је само тај сељак у овој држави милионски, морам и ја узети реч.

Господо народни посланици, тешка економска и финансијска криза, која притиска и дави готово све слојеве народа у нашој држави, царује и коси поглавито наш милионски сељачки живаљ, и то баш тај живаљ, од кога зависи наш привредни па и финансијски живот, те је по готову још јасније да је овај буџет у оваквим временима превелики. Господо, у последњих неколико година наш је сељак стално у стварном дефициту и опадању, и не може да полмира од својих прихода ни своје најнужније потребе. Ми овде сви видимо и знамо, да сељак све што продаје, он то продаје такоређи пошто ко хоће, а оно што за своје потребе мора да купи, то плаћа по истој цени које су владале пре 6—7 година, и та несразмера у купо-продајним ценама довела је читав сељачки народ до малаксалости и у

тако тешко стање, да је он остао потпуно неспособан и немоћан за свој продуктивни посао. Ми смо по природи привредна земља, а сељак је тај, који се бави пољопривредном продукцијом, и који мора свакога да плати и нахрани.

Господо народни посланици, мој је крај у коме живим потпуно брдски и пасиван, тако да када су и најродније године, он ипак мора да купује храну. У овој години кукуруз као главна храна читавога становништва није могао сазрети и већ сада скоро 50% становника купује исту, и тај ће се проценат с дана на дан пењати. Господо, жалосно је да се народ у тим крајевима мучи без хране и да умире од глади, када је кукуруз на пијаци 6—7 банки.

Народ је у моме крају миран, вредан и радан, па као такав није научио да моли и да просјачи, но је од увек желео и трудио се док је год могао да се он сам о себи брине, и зато му бар сада треба помоћи и створити могућност, да он за своје потребе може наћи негде зараде.

Господо, у моме срезу постоји један државни и два бановинска пута, који су у врло рђавоме стању, тако да се на њима са тешком муком врши саобраћај, па на тим путевима требало би створити могућности за јавне радове, где би на тај начин тај сиромашнији народ дошао до зараде, помоћу које би се исхранио и порез платио.

Господо народни посланици, вечита жеља наших крајева у Горњем Подрињу била је и остаће и у будуће, да добијемо првгу бар уског колосека од Ковиљаче уз Дрину ка Бајиној Башти, која да се веже за Вишеград.

Таква једна пруга и комуникациона веза Ковиљача—Вишеград дошла би срећан живот у те наше пасивне крајеве, а богате са разном гором и рудама.

Стотине милиона државнога новца баца се на разне стране на потребне и непотребне циљеве, док би једна толика сума изградила ту жељезницу и спасила вечите глади и сиротиње читав један народ који живи у тој огромној котлини сада пасивног краја.

Ово је, господо, најглавнији проблем за решавање једног важног питања — питања будућег опстанка тога народа, који је највећим делом насељен по брдима и шумама у горњем сливу реке Дрине; стотине хиљада људи на тај начин, искоришћавајући огромно богатство, само разновр. дрвета, нашле би извор и решење за будући свој даљи опстанак.

На овој начин било би решено и питање исхране тога по све гладног народа, који би у замену за своје дрво, стоку и друге продукте добио из разних житарских крајева оно што њему не достаје а то је хлебац.

Молим Краљевску владу да се на овом важном питању једном позабави и приведе га у дело и оствари.

Господо, школе су нам готово празне и мало која од њих да има довољан број наставника, уместо да подигнемо и нове школе и у оним крајевима у којим их нема, а оно напротив, затворене су и без наставника зјапе празне и оне, које је народ са тешком муком подигао. Шта ће нама тисуће женских у државној служби, и баш оних које имају срастава за живот, па су размештене по разним канцеларијама, да за столом дремају и примају плату? То

треба одпустити, па место њих поставити учитеље, и попунити празна одељења по школама, те да нам се деца бар основном школом школују, да не остану слепа код очију у овом 20 веку. Го су, господо, наше наде и ми у њима треба да гледамо наше хранитеље и наше бранитеље. Поред тога потребно би било, да се мало боље поштри надзор над самом наставом, јер се констатује да у том правцу почиње да попушта.

Законом о потпори војних инвалида од 1929 године угашено је право многим инвалидима и њиховим породицама на потпору. Тај Закон треба што скорије допунити и заменити. Тај је Закон унео читав хаос у редовима инвалида, толико је компликован и нејасан, да поједини инвалиди и њихове породице, после 4 године нису још могли доћи до решења, без кога не могу да примају ни ту малу инвалидску помоћ. Сама организација инвалидских судова сасвим је недовољна и слаба.

Господо, баш пре неки дан дошао ми је овде неки мој грађанин да ме тражи. Питао сам га: „За што си дошао?“ И он ми је одговорио: „Посланиче, био сам инвалид па ми је та потпора пре три године укинута.“ Ја сам га питао: „Где си био у рату и у ком пуку, и шта ти фали?“ Он је одговорио: „Био сам за време рата у I батаљону 5 пука.“ И не знам где ми рече да је рањен, па каже: „18 кугли у дарило ме је у десну ногу и десну страну од којих и данас једну куглу носим у грудима, потпуно сам неспособан и не могу да радим, па и поред тога комисија није ме огласила за инвалида.“ Пошао сам, господине, да те тражим, да ме помогнеш.“ Шта сам му могао друго да радим, но да му дадем трошак за повратак кући. И таквих случајева, господо, има много, па би требало новим законом таквим ратницима и њиховим породицама признати и помоћи их. Инвалиди на то чекају и траже, да се што скорије у новом закону те и сличне неправде нанете инвалидима и њиховим породицама отклоне.

Закон о заштити сељака није до сада дао бог зна каквих добрих резултата. Он је само био једна инјекција болеснику да не умре, а у ствари зеленаши и несавесни банкарџије опет чине своје.

Интерес сељаку опет се наплаћује по 20 па и више посто, нужда га натера и мора да тражи; а ево како се то изиграва Закон. Мене је прошле године, господо, замолио један сиромашан сељак, да би му потписао меницу на 2000 динара, а ја знајући да је купио једно парче земље, обећао сам му потписати, и рекао да иде у банку и да попуни меницу па да је донесе на потпис. Мало доцније он се вратио носећи меницу у руци. Рекао ми је: „Мени траже да ја потпишем меницу као трговац, па шта би ми ти рекао?“ Погледао сам тога човека који је био у доста похабаном оделу, и снужен, па сам му рекао: „Ти си сиромаш, па си поцепан и ти никада ниси био трговац, и не смеш да сам свој потпис фалсификујеш.“ Ето, господо, како се и на који начин изиграва Закон, само да би се наплаћивао 20% интерес. Тај Закон једном треба прецизирати и окончати с тим да он обухвата и трговца и занатлију или га треба сасвим укинути, да на овакав и сличан начин не уноси забуну. Гласаћу за буџет, а тиме истовремено гласам поверење Краљевској влади и нашем г. Претседнику који јој је на челу. (Одобравање и плескање).

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има

реч г. Јован Довезенски. (Гласови: Није-ту). Има реч народни посланик г. Витомир Давидовић.

Витомир Давидовић: Господо народни посланици, многи говорници у овој дебати веле да је овај буџет превелики. Господо, ја не делим то мишљење. Друга је ствар да ли он може да се оствари! Баш у томе лежи питање наше привредне депресије. За три године буџет је смањен за 4 милијарде, т. ј. за 30%.

Док су овако расходи смањивани, дотле су разне дажбине и порезе увећане, па ето опет се сумња да ли ће овај буџет да се оствари?

Господо, ово су последице привредне неизвесности, а и добрим делом стабилизације нашег новца. Људи саботери нашег привредног живота повукли су новац и не пуштају га у промет, јер у промету морају нешто да ризикују, а овако када се оваквом одлучношћу брани његова вредност, значи да су најсигурнији када је код њих. Ја сам у претпрошлој буџетској дебати предлагао порез на тај новац који је повучен. Ја и данас велим, само порез на тај новац, или једна ограничена планска и смишљена инфлација истераће га и ставити у промет. По мом дубоком уверењу другог пута нема и ја мислим да би једна од ових мера, ма која, сигурно обезбедила равнотежу и већег буџета, а с мањим дажбинама од ових које сада имамо.

Господо, према садашњем нашем законодавству администрација је толико компликована да се у оваком њеном обиму не да извести смањивање расхода без штете.

Господо, потребна је једна смишљена и упрошћенија државна администрација. Њу треба реорганизовати тако да она буде јефтинија и приступачнија народу на пр. као у предратној Краљевини Србији.

Влада нашег шефа увиђа ту потребу и тражи од нас овлашћење у чл. 48 за то извођење. Кад знамо личност г. Узуновића, нашег шефа и Претседника владе, чије је име довољна гаранција, који ужива поверење нас овде и широких народних слојева, можемо бити сигурни да ће он наш државни брод водити правим путем на добро народа и државе и ја то овлашћење поздрављам.

Господо, у нашој администрацији налази се и сувише велики број жена, тако да кад човек дође у неко надлештво, учини му се да је у неком салону модискиња. Крајње је време да се овоме учини крај. Жене које нису једини хранитиоци своје породице треба вратити своје позиву да буду домаћице и мајке.

Господо, г. Министар финансија изнео је полатке да преко 5000 молби мунџараца лежи по министарствима, милиони су завршили школе, регулисали војну обавезу, у већини постали резервни официри, а вапију за службом и ја тврдим да је тај број много већи, само нису сви поднели молбе немајући чиме да плате таксе за потребна документа. Држава о овоме мора и треба да поведе рачуна. Овим људима мора се наћи посла. Господо, има породица чији су сви чланови уопслени. Социјална правичност тражи: да се то даље не подноси; ни из једне породице која живи у једном месту не треба дозволити да у државној служби буде више од два члана. Ја знам, господо, једну породицу од 7 чланова, у којој су: отац пензионер, мајка пензионерка, а два сина и три кћери су државни чиновници.

Господо, са пензијама у нашој земљи отишло се и сувише далеко. Дата је пензија чак и оним људима који су се борили противу ове земље. Овде је потребна хитна и строга ревизија. Свима онима који ма каквог прихода имају, који се тражи као минимум по пореском Закону, треба пензију узети, као и свима онима који исту нису стекли у служби ове земље. Господо, како сам чуо у нашој земљи има 200 и више министара пензионера. Чак да примају пензију и они који живе у овој земљи, а право би било да се на положају министра не може стећи пензија, јер господо, министри нису чиновници.

У нашој земљи има људи државних службеника који су упослени на разним звањима и дужностима и њихови дохотци износе месечно по 30, 40 па и 50000 динара. Куда нас то води? Зар неко да има да му се пресипа, а други да нема хлеба! Господо, идеја Финансијског одбора у његовом извештају је да нико нема споредан доходак већи од 50% његове плате. Финансијски закон ово друкчије наређује. Тамо се сва споредна примања редуцирају за 50%, те ће тако опет остати ова велика примања, само место 50.000 прима се 30.000 динара и т. д.

Господо, у овом буџету налази се и велика сума за отплату зајмова иностранству. Господо, ја мислим да ми не платимо ове дугове све докле док се нама не плати ратна штета. Знаш, рећи ће се да ово нису све ратни дугови, али, господо, сви су наши дугови ратни, они предратни за наоружање, а поратни за обнову онога што је рат упропастио.

Господо, ми имамо три врсте буџета у земљи: државни, бановински и општински. Држава је овим самоуправним јединицама наметнула вазда дужности, а од својих прихода није им ништа дала. Зар не би било целесходније, а и правичније, да им се место дотација које се дају бановинама, уступи једна врста прихода са дотичне територије.

Од свих дажбина најнезгоднији је општински прирез. Ми имамо грађана који плаћају 300 и више процената општинског приреза, а имамо и таквих који у опште овај порез не плаћају. Грађани су сви ове државе, а општински прирез је порез и о њему би се морало водити рачуна. Не треба дозволити да неке општине своје потребе подмирују путем улазница и другим таксама које плаћа околнина, те да тако њени грађани не сноси никакве терете, док други који су упућени на овакве општине плаћају њене дажбине и још у својој општини по 300 и више процената. Најправичније би било: један буџет за све у земљи. Један буџет и један порез за све.

Господо, код нас постоје такозвани егзекутивни трошкови који су неправични, а тим пре што нису саставни део државних буџетских прихода. Кад један човек остане само 1 динар порезе дужан, њему пореска власт за тај 1 динар наплаћује 10 динара за опомену и то на име егзекутивних трошкова.

Господо, Влада нашег шефа је, да опорезивање грађана буде што правичније, — у коју је сврху измењен Закон о непосредном порезу. Грађански сталежи који су навикли да буду мезимчад, отишли су толико далеко, да су као неки протест, штрајковали један дан. Господо, све порезе у земљи плаћа произвођач и потрошач, а посредници

живе од ових и свој порез од њих наплате. Дозволите ми да направим једно упоређење у порезима на селу и варошима. Село плаћа порез на бази чистог прихода из 1925 год. када је било 1 кгр. пшенице 2,50 дин. Грађански сталежи на садањој бази. И тако израчуната основица ево како се плаћа на 100 дин. ч. к. п.

На селу: дин. 10 основни, 2 допунски, 3 бановински, 25 општински. Просечно свега 40

У варошима се плаћа овако: 10 динара основних — то је само за трговачки свет, а занатлије имају и нижу стопу — 2 динара допунских, 3 динара бановинских и просечно највише 5 динара општинских. То је свега 20 динара. Дакле, видите, да је наш сељачки сталеж опорезован дупло већом порезом него грађански. И буђење њихово противу последњих измена Закона о непосредним порезима потпуно је депласирано. Поред свега пореза који сељаци, као што рекох, плаћају више него други сталежи, сад су извесне бановине удариле један нов порез у погледу трошарине на вино и ракију. Господо, о овоме порезу било је довољно речи у овом Дому и о разлозима због чега је укинут. Сада извесне бановине тај порез поново уводе. Сасвим ће незгодно изгледати да се тај порез у једној бановини плаћа, а у другој не плаћа. И ја мислим, да бановине које су тај порез разрезале, нису ни са правничке стране имале право, јер је то један нов порез и за ново опорезивање, ја мислим, да је надлежан само Парламенат. Ја бих молио Краљевску владу да не дозволи довођење у живот свог пореза, јер наше пољопривредно земљиште, са кога се добија тај принос на који се плаћа трошарина — а то су воћњаци и виноградни — је најслабије културе. Та земљишта, док се на њима не подигну виноградни и воћњаци, подлеже порезу од десет динара катастарског приноса, а кад се воћњаци и виноградни подигну, опорезована су по хектару са 1000 до 1800 катастарског приноса. Кад је то земљиште тако високо опорезовано, онда не би било право да тај принос буде опорезован још једном порезом у виду трошарине. Ја не бих имао ништа против тога да трошарина као порез постоји на вино и ракију, али бих био за то да се и сви дрвни производи опорезују у тој сразмери, а да се ослободне непосредне порезе! Господо, цене наших пољопривредних продуката су и сувише ниске. Због тога што немају где да се пласирају производи нашег земљорадничког сталежа, дошао је тај сталеж у један врло тежак положај. Он је дошао у немогућност не само да одговара својим обавезама којима је дужан да одговара, него је дошао и у такву неприлику, да не може да задовољи ни своје најнеобходније потребе. Кад не може да задовољи ни своје најнеобходније потребе, он због своје ниске моћи плаћања нема никаквог кредита у земљи. Он не може да добије нигде кредита ни по којој цени. Кредитивање тога света сасвим је престало и он живи у једном очајном стању, јер да предузме ма шта, нема са чим. Привилеговану аграрну банку смо при њеном стварању у своје време поздравили као јединог сељачког кредитора. Али на жалост наше наде нису се испуниле. Не само што се нису испуниле, но је ова банка своје пословање толико компликовала својом кредитном политиком, да је постигла негативне резултате, јер није била ни мало у складу са рентабилитетом пољоприв-

вреде. Она се све више и више еманциповала од села. Њено је пословање потпуно бирократско-банкарско, место задружно.

У овим тешким данима села, ова сељачка установа зида палату од 25 милиона динара, као да је била сврха њеног стварања то, да је створена ради ње, а не ради народа. Господо, ја тражим да се у овој установи изврши реорганизација ка задругарском систему, а ако се то неће, онда јој одузети дате привилегије. Тако исто управа те банке успела је да се сви ситни акционари, којих је највећи гро, одстране од уплива на њено банчино пословање и уведено је да тамо могу имати право гласа само они акционари који имају 100 и више акција.

Сазнао сам такође да њени управљачи обилазе разна министарства и све утицајне људе у овој земљи моле и траже, да се та банка изузме испод удара уредбе о заштити земљорадника. То је дрскост од тих људи који то траже. Каква је то логика, да се установа која је створена да олакша сељаку, сврста у ред сељачких дерикожа? Господо, кад би њу изузели из тога Закона, шта би настало? Настало би, да би хиљаде и хиљаде људи у нашој земљи остале без крова.

Ја, господо, држим, кад су давали кредите, далавили су их рецимо тако да једна имовина, која вреди 100—200.000 динара добије кредит од 20 хиљада динара, а ја тврдим да сада не могу да целокупно имање продаду и да узму свој новац?

Господо, уредба о заштити земљорадника, коју је донела влада г. Сршкића, прилично је добра и корисна за привредне прилике земљорадника. На овоме послу г. Сршкић и његови сарадници заслужују пуно признање и ја им то признање са овога места одајем, само желим да та уредба што пре добије сагласност парламента.

Господо, у нашој земљи има доста света који је неписмен. Ми немамо довољно основних школа, а имамо исувише велики број гимназија и виших школа. Господо, на једној страни свет не може да добије писменост, коју је држава дужна да пружи народу, а на другој страни повећава се број виших и средњих школа које нам лиферују само чиновнички кадар. Господо, ако ово стање и даље остане, ми ћемо имати један школовани пролетаријат. Јер не може се замислити да држава може дати посла свима онима који сврше школе, То држава није ни дужна да њима свима да службу, а деца нашега народа која се школују у високим школама, школују се само зато да би ушли у државни службени кадар.

Па кад је ствар таква, држави је дужност да о томе поведе рачуна. Ја мислим да би ту требало извршити ревизију гимназија и универзитета.

Господо, ми имамо три универзе, а ја мислим да смо ми земља која је сувише мала да би нам требале три универзе. Што би нама било потребно да ми имамо све гране на нашем београдском универзитету, а исто тако и на загребачком и на љубљанском? Шта би фалили н. пр. да у Београду постоји добар правнички факултет, у Загребу медицински, а не да у Београду поред правничког постоји и медицински, а у Загребу поред медицинског још и правнички факултет. Ја држим да се баш на ревизији универзитета може уштедети и та уштеда може се употребити на повећање

броја писмености у народу. Нарочито је велики проценат неписмености на селу, где мала наша деца морају ићи по два и више сати док дођу до школе, нарочито зими када је снег, који продужује пут, и онда се није ни мало чудити што је код нас толика неписменост. Много би било zgodније да се бар на селу ово летње ферије пренесе да оно буде у месецима децембру и јануару. На томе би се постигле извесне уштеде које би биле од многе користи, да се те уштеде употребе на поправку основног васпитања. Наша држава даје субвенције и на позоришта. Господо, позоришта су корисна ствар али ипак позориште употребљава само један сталеж. Немам ништа противу тога, али би правично било да се и позоришта издржавају сама од себе као што се издржавају и биоскопи. Али у интересу просвете кад она треба да постоје и у овој депресији кризе, а не могу сама да се издржавају и држави је дужност да их помогне; али исто тако држави је дужност да помогне и основне школе на селу. Наше сељачке општине, ми сви то добро знамо, са тешком муком издржавају основне школе, тамо се кубури, тамо више пута нема дрва, а о другим потребама није потребно ни говорити. Не само што општине тешко издржавају школе, него приходи баш тих наших општина достижу само у јесен, а школа преко целе године мора да трпи уштрб, животари, само ако се не нађе добрих људи да их кредитирају. Ја мислим да би издржавање наших основних школа требало са општина пренети било на ба новине било на државу.

Господо, господа говорници последњих дана на дуго и на широко говорили су о корупцији. Чија је та реч, ја не знам, али код нас у селу се каже: лоповлук. Збиља, у народу влада једно уверење да људи који краду из државне касе стотину хиљада динара буду осуђени пар месеци. А кад човек на селу украде једну кокошку која вреди пар динара, из неке закључане зграде, онда се то квалификује као опасна крађа, и он оде на робију. Господо, како је то? Кад се украде кокошка из закључане зграде, то се квалификује као опасна крађа, и човек оде на робију а кад онај украде стотине хиљада из закључане државне касе много тврђе него свака зграда, по нашим правницима буде осуђен на пар месеци робије. Господо, ја знам једног човека, који је украо 300.000 динара. Тај човек осуђен је у Гор. Милановцу на 2 године затвора. Какве су те олакшавајуће околности, ја не могу да разумем. И данас виђам тога господина. Он је у Београду и носи црно одело по последњој моди. Господо, корупције или крађе било је и то ће бити. И ми можемо бити строги колико хоћемо, Они ће увек остати. Баш овде пао је један предлог који сам и ја потписао, да сви они који украду преко 50.000 динара буду осуђени на смрт. Господо, и ако то постане закон, ја верујем опет ће бити крађе јер се оне немогу искоренити али, је наша света дужност да те, који врше крађу, терамо.

Господо, у последњој тако званој сарајевској афери водила се дискусија овде на дуго и на широко. Било је ту, господо, и говора извесних наших другова који изгледа, имали су мало и личног карактера. У тим дискусијама било је поменуто име бана Дринске бановине. Господо, тај човек који

је најенергичније ту иступио, који је повео истрагу, чија је заслуга да је та афера откривена. Господо, овако осумничен овде, то је у овом Дому више него интрига.

И господо, кад се говори о томе, ја не бих желео више говорити, само сам ово истакао а и та су господа то истакли прерано, јер ту би требало сачекати судску одлуку, кад је већ та ствар упућена правим путем. Изјаву Господина Претседника Владе и нашега шефа о прогону корупционаша поздравила је цела земља весела срца. Али, господо, имајте уверење, да је та изјава свима лоуџама и корупционашима отерала срце у пету. И ја нашем шефу и нашем великом државнику желим на томе путу пуну срећу да истраје, а уверавам га, да је цео народ с њим и да ће цео народ за те предузете мере оити као један човек.

Господо, грађење пруга кроз нашу земљу било је у плану актуелно после рата. И једна од главних пруга, која би везивала Београд са Јадранским Морем и која би пруга имала да иде линијом Београд—Ваљево—Бијељина—Бања Лука—Сплит, господо, та би пруга пролазила кроз један крај, која нема жељезничке мрже, који је пун економских привредних добара, који би тој прузи дао да не буде пасивна него рентабилна и да би приходима те пруге могло без сваке сумње да се плаћа, не само њено издржавање него и отплате по трошковима и издацима на грађење. Господо, ја то истичем и молим да се о томе поведе рачуна, јер је та пруга много преча и потребнија од многих пруга, које се данас граде.

Господо, овде су се из редова наше опозиције чуле речи о њеном прогону на општинским изборима. Ја мислим да они хоће овим сами пред собом да оправдају свој сопствени пораз. Ја ћу вам, господо, казати да то није тачно. Један управни суд у нашој земљи расмотрио је, поред осталих, и два избора у две општине, где су истодобни случајеви, само је у једној општини опозиција добила са 28 гласова, док је у другој добила владина национална странка са 50 гласова већину.

Господо, шта је Управни суд урадио? Оснажио је избор, где је добила опозиција са 28 гласова већине, са мотивацијом: „да је резултат гласања и сувише велики да би утицао на исход избора“, док је у другом случају где је добила владина странка, поништио избор са мотивацијом: „да није велики број гласова и да није велика разлика“.

Ето вам, господо, слике о тим прогонима. Да би се уверили, господо, ја вам ево показујем решење Управног суда да их видите. (Показује решења). Ја, господо, имам пуну веру у наше судове и убеђен сам да су они независни, али хоћу само да кажем то, да има појединаца који извесне ствари свршавају на своју руку, као што су и ови случајеви. Али зато не може се то генерализовати и претставити општом појавом.

Господо, на крају ја изјављујем да ћу гласати за овај буџет, јер сам уверен да гласајући за овај буџет, гласам поверење Влади, а господо, према мерама које је Влада предузела и које кани предузети на основу баш ових финансијских овлашћења у овоме Финансиском закону, даје нам довољно права и разлога да треба за такав буџет да гласамо. Влада овим својим поступком доказала је да је права народна влада која води рачуна о

интересима ширских народних слојева. (Пљескање и одобравање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Александар Додић.

Александар-Така Додић: Господо, пред нама је народним посланицима буџет за 1934/35 годину.

Како, господо, из тога буџета један велики део пара иде за чиновнике и пензионере, ја хоћу, господо, мало да се позабавим чиновницима и пензионерима. Господо, најбоље ћете ви видети државу по чиновницима, јер се каже: Како ти је чиновништво, таква ти је и држава. Господо, ми смо се прошле године трудили да сваки чиновник на време прими плату. У Бугарској пак то није случај и чиновници не приме плату по 5—6 месеци, док код нас тачно на време сваки чиновник добије своје. Када, господо, ви видите да наши чиновници бивају тачно, на време плаћани, ми морамо мало да се позабавимо и тиме, да ти наши чиновници буду и исправни. Господо, верујте ми да овој држави не прети никаква опасност ни од Хрвата, нити од Словенаца, нити од кога другога. Ја бих рекао, да држави прети највише рђава администрација и један део чиновника. Господо, ми имамо чиновника много. Постављено је где треба пет, педесет, а где треба педесет, постављано је 150. То је нагомилано. Нисам за то да се они у ово доба несретне кризе баце напоље, када се већ није водило рачуна из раније, али када, господо, народна моћ не може више да плаћа због тога што је производ сељачки знатно опао у цени, онда у томе чиновничком питању треба бити опрезан и паметно поступати. Треба извршити једну темељну редукацију на тај начин, што би се тамо, где се нађе двоје или троје из једне куће у државној служби, једно оставило, а оно двоје да иду кући или ако су двоје са малом платом, нека они остају обоје. Али у томе погледу требало би престати са постављењима.

Господо, шта се данас у доба тешке и несрећне кризе тражи? Тражи се, господо, то да све терете ове несрећне кризе подједнако подносе сви, а не да некеме у добу ове несрећне кризе буде добро, а други да испаштају.

Господо, када смо већ код чиновника, ја ћу да вам кажем и то, да има један добар део несавесних чиновника, који или саботирају државне послове или им је главни посао да раде само оне предмете који су везани са дијурном, а оне који нису везани са дијурном, остављају на страну. То даље не може тако да остане. Ми морамо да унесемо у Финансијски закон једну одредбу, да један чиновник, када буде излазио на лице места, не може да добије више дијурне него онолико колика му је дневна плата, а не као што се данас ради, да један срески писар када излази на лице места узима сељаку 71 банку. Па када се, господо, тражи од народа на селу, а ја верујем и ви сви то добро знате, да су и наше вароши преоптерећене, када се тражи од њих да плаћају држави уредно порез, ми смо дужни да скинемо са њих овај терет чиновничке дијурне и да отклонимо од њих овакве случајеве, па ће сву порезу на време моћи да плате. Јер несумњиво да је и ово једна врста порезе и ми морамо као што рекох унети у Финансијски закон одредбу, да ако један чиновник изиђе на лице места, вози га срески пандур на среским колима, да му се тога дана призна дијур-

на колика му је плата, тј. ако му је плата 2.100 динара месечно, да добије 7 банки дијурне. Ја вас уверавам, господо, да се тако ради. Па када се то ради у моме срезу, како ли се тек ради у Кочанима и у Штипу, и како ли се ради по другим забаченијим крајевима? И када ја дођем овде и протестујем код господина Министра, Министар просто не верује да се тако ради.

Господо, свака част и поштовање нашим првостепеним судовима. Сви ми можемо бити какви хоћемо, али првостепени судови морају бити наша највећа светиња, јер је њихов позив и задатак да чувају част, имовину и животе наших грађана. Ми се морамо трудити да наши првостепени судови буду на највећој висини, али и ту се по некад по нешто деси. Деси се да се по неки млади судија превари по некад у појединим стварима. Одреди се по некада сељаку рочиште па се постигне споразум између адвоката и судије и каже се: ова ствар не може да се пресуди овде, не-го мора да се изиђе на лице места. И грешни сељак мора да положи 100 банки на увиђај и ако оно о чему су се судили не кошта ни 100 банки! И баш иако добије парницу, он је двапут више изгубио него што је добио.

Господо, шта да кажем о нашим адвокатима? Кад ћемо се једном од адвоката одбранити? Нисам ја против адвоката иако сам сељак. Адвокати нама требају, да нас заступају код суда и да лаше право бране, али Министар правде требало би да промени што пре Правилник, да се адвокатима не сме досуђивати као до сада. Ја сам имао ономад један случај: пресуђена је у Крушевцу једна меница од 600 динара, а досуђено је адвокату 800 динара награде. Зар за једну меницу и за један минут рада да се досуђује толика сума? Зато ја тражим да се Правилник о наградама адвокатским промени и да се друкчије регулише, те да се зна колико ће који адвокат добити за свој рад (Тодор Тошић, Крстић и др. приговарају).

Господо, ја би о адвокатима могао да зборујем 10 дана и да вас све надговорим и да вам их прикажем, али кад је отац слао сина у школу, он му је казао: „Учи да браниш и себе и друге!“ Свакако отац није помислио да поједине адвокате какве ми имамо.

Кад сам, господо, код чиновника и адвоката, вами не изгледа као што изгледа мени, знате зашто? Зато што адвокати школованим људима неће никад толико наплатити колико сељаку, њих адвокати крешу као врбе. Никад адвокат не би толико узео попу, учитељу и грађанину него само сељаку.

Господо, народ је било из вароши било из села преоптерећен дажбинама што је последица пада цена њихових производа. Наш народ свесно плаћа порез, па би било бистро и мудро према томе да се растеређује. Камо среће да је до сада већ израђен катастар и да се по томе катастру опорезује наш сељак по новој класификацији, а не да се и сада цени према оном ранијем, када је пшеница била по 250 динара, грожђе по 25 динара итд.

Господо, ја морам ово да поновим и ту има посланика из других крајева, ако ми будемо уредили државну администрацију, ако будемо чиновничко питање решили, ја вас уверавам, да једин-

ство неће бити никад у питању.

Ја морам да кажем нешто и о томе, како је наш сељак после рата финансиран, и да одговорим онима који се жале да немају кредита и да им кажем: камо среће да га никад није ни било. У моме месту Трстенику, где има 200 људи, постоји 6 банака, које наплаћују интерес по 36—40% годишње. Сад се нађе неко па каже: пропадоше заводи. (Чује се: Чуј Илија!). Ја не генералишем за све, има банака које су добре и добро радиле, али ја говорим само за ове банке, које су оволики интерес наплаћивале.

Закон о заштити земљорадника нас је донекле задовољно, само има још ствари које кроз Уредбу треба да се поправе. Пустимо за извесно време овако да остане, па ћемо видети шта ће и како ће имати да се у њему поправља, или ми или они који ће доћи за нама. Само се то питање не да одједанпут решити.

А шта да кажемо, господо, за ово што сељак плаћа варошку трошарину. Па докле ће, господо, вароши да имају плата на трошарину. Њу треба укинути. Ја сам имао случајева да је сељак доносио своје производе у варош где је морао да плати трошарину без обзира на то да ли ће производе да прода или не, па да је чак често и враћао натраг кући производе које је понео, а овамо је трошарину платио. Ето зато ја мислим, господо, да ту трошарину треба укинути. Знате ли шта се са том трошарином и калдрмином ради? Узмите само овај пример са Крушевцем. Варош Крушевац узимала је од сељака 25 банки на кола шенице, 5—6 банки на свињу па је од тих пара подигла у Крушевцу централу, која ће Крушевцу требати тек после хиљаду година. Та централа кошта 12 милиона динара, а сада не може да ради, зато што сељак не може више да плаћа колико је раније плаћао, па је затворена. У многим варошима па и у самом Београду која год управа да дође, одмах гледа да што пре општину задужи. То је свакој општинској управи главна комунална политика, па и за Београд, да се Београд подигне. Никад се ту не води рачуна о томе: ко ће то све да плати и како ће се све то да плати, већ се опет удари на сељака.

Господо, сад хоћу да пређем мало и на плате. И кад већ желим да говорим о платама, нека ми је допуштено да кажем коју и о нашим посланичким дневницама. Господо ове наше дневнице овакве какве су и колико их примамо, изгледа на први мах да су врло велике. Али то, господо, не стоји. Ви треба само да помислите са каквим смо све пословима ми везани и шта се све око једнога посланика не окреће, па ћете онда видети да ли су те дневнице велике. Ја вам кажем да од те дијурне коју примамо као посланик, мени није ништа остало и знам сигурно да посланицима чиновницима може и још мање штогод да остане. Господо, видите дошло је време да се запитамо зашто наши министри примају пензије и докле ће наши министри да примају пензије овако како је то сад предвиђено. Ако г. Министри хоће да примају пензију, нека створе пензиони фонд, и нека улажу у тај фонд, па кад престану бити министрима, нека примају пензију из фонда. Ја тражим да се све министарске пензије пониште и да они не примају пензију овако као до сада. Ја сам за то да и

министри морају да буду 10 или 15 година министри, па да могу да примају министарску пензију. И министри морају да напуне 10 година активне службе, па да могу да примају пензију.

Господо, што пре треба донети Правилник и за адвокате да се каже: шта они могу да раде, колико да наплаћују, а не као данас да раде шта хоће и наплаћују колико хоће. Ја бих тражио још да ми унесемо у финансијски закон да се све пресуде по кривицама почињеним од 1920 године на овамо, ако нису до сада извршене, да се не извршују, јер шта сељаку може бити од користи. Закон о заштити земљорадника, кад му се за наплату ових кривичних трошкова може да прода имање. Нека иде у хапс, ако је и на то осуђен, али само нека му се имање не продаје. Да вас не бих дуго задржао, господо, хоћу да кажем још и ово о нашој инфлацији и о здравом динару. Мислим да треба да се чује овде и мој глас иако ја нисам никакав стручњак. Да ли сте приметили ви, господо, како се од инфлације боје само они људи који имају пара? Као што рекох, ја нисам финансијски стручњак и зато да не бих много о овој ствари говорио, ја хоћу да кажем само ово: 98% нашега народа тражи инфлацију, а само 2% није за то (Смех), иако се ради нас 98% донесе инфлација па од ње настану какве штете, онда ће то бити наша грешка и ми ћемо је после исправити. Ја, право да вам кажем, гласаћу за овај буџет, јер се надам да ће у буџету који ће се донети до године бити исправљене и ове ствари о којима смо сада говорили. Да се дотакнем, господо, још једне ствари. Јуче су нам господа народни посланици, говорећи о томе како има много чиновника код нас у државној служби, казали и то како га многом канцеларијама има у служби и Руса. Ја мислим господо, да не треба да се дотичемо Руса и да нешто замерамо надлежним министрима што и њих држе у служби. Они се налазе у ономе положају, у каквом смо и ми некада били, па зато ми њихову невољу треба најбоље да осетимо и да их не дирамо. Ми можемо говорити о томе да се не примају неки други са стране, али кад су у питању Руси, то питање не треба да се поставља. Господо, на крају свага говора могу да вам кажем и ово: ја жалим што нисам школован човек, али право да вам кажем кад видим које су школе свршили Тодор Тонић и Милош Драговић, ја не жалим што нисам школе учио.

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Александар Јовановић.

Александар Јовановић: Господо народни посланици, као сељак из Шумадије нешколован узимам реч да проговорим о буџету за 1934/35 годину. Ви школовани људи нећете ми замерити, што ја нећу употребити у своме говору стране и деликатне изразе. То вама док говорим остављам да кажете.

Буџет је, господо, према прошлогодишњем буџету мањи можда за 30%, али према моћи нашег сељака доста велик и тежак, али ћете, господо, признати да наш сељак, а нарочито ми Шумадинци волимо нашу државу, јер смо је бранили и одбранили и крвљу наше браће, отаца и синова скупо платили. Зато нам је мила и драга и зато ћемо је чувати и бранити до последње капи крви,

док у нама траје.

Господо посланици, када би нама сељацима био само државни буџет, ми би били задовољни. То је непосредна пореза која би се могла још сносити, али када поред тога имамо бановински, средски, општински и црквени прирез, па кулуци, који су много већи од државног, то је тешко и то се не може издржати, а нарочито посредна пореза. Ми смо, господо, плаћали кафу, шећер, гас, зејтин, пиринач, со, дуван и палидрвце са 20% јефтине, онда када смо наше производе продавали са 300% скупље, а данас када наше производе продајемо са 300% јефтине, плаћамо све што купујемо са 20% скупље. Па рецимо је ли ово право и како сељак после да ово издржи. Ми смо се задуживали на бази наших производа и плаћали велике камате, а када је дошла поправка динара, као гром из ведра неба, одкуда ћемо и одакле да платимо наш дугове. Постоји нека уредба о продужењу рока за 12 година. Али да се плати 100 за 100 и опет са каматом, док међутим читајући из новина, видимо да је Бугарска и Румунија смањила дуговања земљораднику за 50%. Ја вас, господо, уверавам да сељачки народ не може дугове платити ма какве уредбе и законе доносили, док држава не притекне у помоћ или се не поставра нађе пута и начина да се производи земљорадника продају по оним ценама и на оној бази на којој се је и задужио сељак.

Господо посланици, господа чиновници и то баш виши чиновници и данас примају велике плате и додатке и стално измишљају нека нова звања. Видим из буџета свих ресора додатке на скупљу, док овде нема скупље, но све је јефтине, но што је било. Зато је потребно да се ови додаци бришу, нека се једном види да је јефтиноћа и то појмимо од нас посланика и виших државника, а ако се то не прихвати молим вас реците ми докле ће тако ићи и ко ће да храни те чиновнике када се стално нагомилавају и када стане моћ народа да их плаћа.

Господо посланици, видели сте како су варошани сложни, када су једног дана затворили целу варош у знак протеста, што је донет порески Закон да и Београд плати оно што треба, па, господо, као што сам рекао ми сељаци не бунимо се и не протествујемо, већ носимо и плаћамо држави све што тражи од нас зато што волимо државу.

Јер кад се овако картелише највећи фабрикант на свету, а тај је фабрикант сељак, који производи хлебац, онда ће погодити господу министре, посланике и сенаторе и све више чиновнике. Зато је и потребно да баш та господа мету руку на срце и виде да се даље не може, и да баш та господа треба да бришу своје додатке.

Господо, ја бих желео да сви заједнички тражимо пута и начина заједно са нашом Владом, да се дугови земљорадника олакшају и редуцирају за 50%, а верујем да би повериоци били сасгласни и задовољни, јер и они сами увиђају тешкоће и ову тешку кризу, ваљда су свесни тога да на други начин не могу своје ни наплатити.

Господо народни посланици, ја верујем да ће наша Влада, а нарочито наш вођа и Претседник Владе све ово увидети и што треба поправити, па имајући поверење у Владу; молим да се ово по-

прави па да гласам за буџет. (Живо одобравање и пљескање).

Претседник др. Коста Кумануди: Има реч г. Драгутин Бугарски.

Драгутин Бугарски: Господо, пре него што ћу дати своју изјаву зашто ћу гласати за предложени буџет, хтео сам са неколико речи да изнесем слику нашега народа, онога народа коме ја припадам, из кога сам ја и који имам овде да заступам. Али жалим, браћо, што немам коме то да кажем, што у посланичким клупама има посланика који не познају сељака и који не знају шта је то мука и сиротиња и који мисле да је сељак само за то створен да служи као роб.

Чуо сам да се и у Скупштини износи тврђење да сељак живи данас врло добро, да има пара, јер никоме ништа не плаћа, да трпа паре на гомилу. Ја ћу вам доказати да то није тачно, да тај сељак нема могућности да набави и најнужније намирнице да се исхрани, а камо ли да има пара да још некоме и плаћа дугове. Узећу за пример само свој срез, који се сматра за један од богатих срезова. То је Срез посавски, чије је седиште у Обреновцу. Ко год познаје тај срез знаће да је он много оптерећен дуговима како код приватних људи тако и код банака. Говори се овде да се наш сељак лаковерно задужује, да се задужује за оно што му није потребно, да се задужује ради моде и луксуза. Ја ћу вам, господо, и то доказати да није истина. Мој је срез, господо, погранични. Он се налази на граници према старој Аустро-Угарској, јер лежи на Сави, која нас је делила од Аустро-Угарске. Тај је срез много претрпео и кад је наша војска тамо прелазила, а какве је тек муке видео кад су Аустријанци тамо прелазили. У мом срезу прелазило се на три места: у Забрежју, у Кључу, у Кртинској, на Ади и код скеле на такозваној Скеланској Ади. Тај чемерни народ који је те муке претрпео, њему је однето од непријатеља све што се могло однети тако да је остао без игде чега. Многи су и животом платили, јер су те општине које сам поменуо, биле тучене и од аустријских монитора са Саве, а биле су тучене и топовима чак из Батајнице. Зато су као што рекох, многи и животом платили.

Господо, мој синовац погинуо је у штали између два вола које је хранио.

Ви, господо, можете замислити шта је тај народ у моме срезу претрпео за време непријатеља. Да ли је тај народ могао ма шта сачувати осим своју голу душу? Тај народ који је трпео ропство три године, морао је да закопава последњу кору проје у земљу, само да сачува душу. О чувању стоке и имовине није могло бити ни речи. После три године ропства, када смо се ослободили, народ није нашао ништа, многим су и куће биле порушене.

Ја сам и на себи искусио рђаве последице а видео сам и на осталима. Крајем 1916 године ја сам као рањен и заробљен у Белом Пољу пуштен кући као роб. Три године нисам се обукао, три године нисам имао чакшире на себи, него сам ишао го и бос на штулама!

Ја сам и сам видео како је тај народ трпео, како се мучио, и како је био го и бос. Ја сам закопавао на улазу од врата брашно и кукуруз да их непријатељ не би нашао. Али шта је било са онима који нису имали патос, испод кога би за-

копали брашно и кукуруз? Они су закопавали у баштама и воћњацима и остале ствари, али то су им после однели.

И после тога, господо, када је грануло сунце слободе и када је дошла наша српска војска, шта је тај народ могао да уради? Да ли је тај народ морао да се задужи? Да ли се од беса задужио, или од нужде? Било је главно њему да добије новац, а камата му је била споредна. Главно му је било да нађе новац да купи радну стоку, справе и алат. Ко пије сељак, он то не може да разуме, али ко је сељак, он мора знати шта је то сељачка кућа када нема алата и својих потреба. А тај народ није онда имао ни гаћа. И народ се онда задужио зато што му је наплаћивано 50% интереса. Саме банке наплаћивале су 20%, али је сваки сељак платио шест пута више камате него што се задужио. Е онда ви судите да ли се народ од беса задужио.

А сада долази пореско оптерећење. Преко нашег среза прелазиле су непријатељске војске, али данас имамо такође једног непријатеља који прелази. Аустрије смо се отарасили, али овога непријатеља не можемо никако. Мој је срез доплаван тако да чека милост, да ли ће имати хлеба или неће. Данас тај народ више нема хлеба. Ја мислим да се ви сви сећате да је 1932 године код Обреновца била поплављена и железница два три километра. Ко год се вози железницом за Ужице и Сарајево, он се тога сећа. А шта је било код оних села до Обреновца, може да зна само онај који је видео. 1924 године Њ. В. Краљ изашао је и сам и видео. Господо, наше три општине пре 30 година подигле су један насип. Када се појаве снегови и кише ми смо подављени. 1926 године три пута смо подављени. Били смо потопљени и на сам Петровдан, када смо једва извукли нешто пшенице и траве, а кукуруз је сав био упропашћен. Тај народ се бори на живот и смрт. Ја мислим да би сваки други срез малаксао. Али тај народ тамо бори се и данас на подизању насипа. Прошле године Бановина нам је дала свега 50 000 динара, и шта је са тим могло да се уради. Наша долма она штити не само нашу општину него и околне општине. Исто тако имамо на Забрежју прелаз, где никако није подигнут насип и они горе трпе много мука и они су у прошлој години три пута поплављени, а ми смо срећом прошле године, били спасени. Ви се сећате, који сте пролазили тамо прошле године, како је нас непогода поплавила. Ми смо долазили код Господина Министра финансија и тражили смо, и ја сам гарантовао да ћемо платити порез, али смо концем године видели кад је непогода показала своје, да је пшеница полегла и истрвила и ја сам тврдио да опет порезу не можемо платити. Мој срез прошле године имао је 5 и по милиона динара редовног пореза и преко 9 милиона динара дуговане порезе. То је било страшно за један срез и ја сам тврдио да се и друмови продају па се 15 милиона динара не могу узети. Сељак је постао слаб и не може платити порезу, али благодарећи Господину министру финансија и његовим ревностним пољезницима и њиховом насиљу, они су наплатили 90% текуће порезе. Помоћник министра финансија тврдио ми је, да се мој срез поправио, а ја сам казао да се поправио зато што су порезници отимали. Ја сам био очевидац када сељак

односи волове које мора да прода за порезу, а порезник каже трговцу: купите ове волове, ја сам њих узео у попис. Имали смо прилике да се уверимо да тај сељак код нас нема пара као што се проносе гласови да треба тај новац узети и штемплирати и ко има више од 20 хиљада динара да му се узме 20% без интереса, а ја предлагем да му се узме и 50%, јер сам сигуран да нема новаца. Сељак може имати новац, али он за новац одмах купи вола, купи коња, краву и све што му треба. Зато сељак никада па ни данас нема новаца, ја сам то осетио на својој кожи. Зато је господо, наш сељак постао немогућ, а све оно што се проноси о њему, да га је мода упропастила, то није тачно и то није истина. Господо, ја мислим да сва она господа која то не верују, да треба да иду у село па да испитају, како је тамо, па ће доћи до овог уверења, да је тачно све оно што сам ја овде поменуо.

1932 године кад је половина воде изишло, ми смо добили неку комисију од једног лекара и лекарке, и ја мислим, да су они дали потпуно тачан извештај и верну слику чиме се наш сељак храни. Ја сам донекле ишао са том комисијом и гледали смо како сељак рибу готови. Метне у воду рибу, па кад вода проври и риба се искува он је једе. Ми смо, односно комисија питала је: „па имаш ли лука?“ „Немамо.“ „Имаш ли брашна?“ „Немамо.“ „Имаш ли зејтина да је на њему пржиш?“ „Немамо.“ Тада су се, господо, доктор и докторка уверили на лицу места, како се наш сељак храни. Ја живим у селу, и могу да тврдим, да се наш сељак није задужио због моде и да своје дугове и порез не плаћа, не зато што неће и што се узјогунио, него што не може. Ја вас молим, да верујете, да је све овако као што сам изнео, а на вама је да ви донесете ваш суд. Ја стога апелујем на Краљевску владу и молим је да ми верује, да ће наш народ и наш сељак, а нарочито из мога краја платити дуговану порезу и своје дугове измирити колико може. Потребно је, господо, стога створити могућност нашем сељаку да то изврши, а он ће то извршити, ако се поново изврши квалификација катастралног земљишта, јер нашем сељаку не треба давати хлеба, јер наши крајеви нису пасивни, јер кад би се то извршило, мој срез би могао да плати и порезу и све трошкове. Само тако и на тај начин мој срез може изузетно доћи до изражаја и боље будућности.

Господо, поред свих ових недаћа, наш сељак и оно што производи, нема коме да прода. Пија-

це су нам слабе, стока нам је јефтина, и док он за своје производе добије врло мало, он мора да плати порез који му је разрезан кад је пшеница била 300 динара, кукуруз 200 динара, а прасе 20 динара, док данас он ту исту пшеницу продаје по 60 динара, а кукуруз 50 динара, а прасе 7 динара, док му је пореза остала иста. Народ, као што рекох, може да сноси све трошкове који су повећани, али су ниско пали у ценама његови артикли. Ја бих предложио и апеловао на Краљевску владу, ако би то било могуће, да учини све што јој је могуће с њене стране. Наша Обреновачка пијаца позната је као добра пијаца. На њој се слеже цео стари ваљевски округ, половина шабачког и један део београдског округа.

Господо, да нама не прелазе из Срема људи, наша би стока била још гора. Али нама ту нико није то што Сремци прелазе на дереглијама, што долазе до Саве колима, тамо остављају кола и прелазе дереглијама овамо и купе све што је њима потребно. Ми имамо од Обреновца до Забрежја железничку пругу, само би нама требао још један понтонски мост. Кад у Београду може да буде три моста велика и стална, бар да ми имамо један понтонски мост. Тако би цео Срем са својом стоком и колима долазио у наш Обреновац и тиме би оживела и наша варошица и цела околина и наш народ тога краја. Мој срез сачињавају 13 сеоских општина и једна варош. Тај Обреновац из дана на дан једнако опада, само зато што је његова околина пропала, те и он због тога нешто пропада. А ако се то не поправи, онда ће он престићи сељака. Није још доцкан и још имамо наду за долму и да се правилније класифицира земљиште.

Господо, ја бих сада још имао нешто да проговорим о нашој војсци, али пошто овде нема министра војске, оставићу да о томе говорим у специјалној дебати, кад дође на ред буџет Министарства војске и морнарице. Пошто овде нема сада господина министра Војске и морнарице, изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Пљескање и одобравање).

Претседник др. Коста Кумануди: Господо, предлагем да данашњу седницу закључимо. За дневни ред идуће седнице предлагем: продужење истог данашњег дневног реда. (Прима се.). Вечерашњу седницу закључујем, а идућу заказујем за сутра тачно у 8 часова.

Седница је закључена у 21.50 часова.